

మంజుల నైషధమను

చిత్రనళియము

(నాటక సరస్వతి-

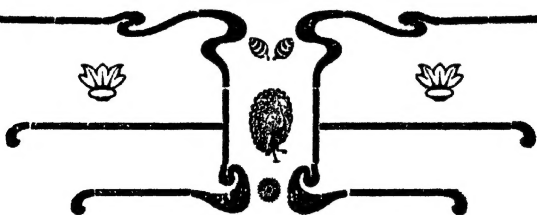
సీతారామకవి ప్రణీతము)

కళాటకర్త :

కందుల గోవిందము,

జనల్ బుక్ షిప్,

బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా.

కాకినాడ స్టేషన్ లాడ్ కో., ముద్రాశాలలో

క. సుబ్బారాయసోదరులచే ముద్రించబడియె.

1926.

కాస్ట్]

[వెల 1-1-0.]

అహల్యశాపవిమోచనము నాటకము

గ్రంథకర్తలు:—రామనారాయణ కవులు.

ఇందు అహల్యశాపవిమోచనము, ఇందు డహల్యశాపవిమోచనము సంభాషించు ఇందుని మామోసాయము, మణికంధరుని హస్త్యసము, గౌతముని శాపము, సంబులు, విశ్వాయికుని యాగము, తాటకి సుహారము, అహల్యశాపవిమోచనము, మొదలుగాగల విషయములు చక్కగావర్ణించబడినవి. ప్రతిపద్యమును ముద్దులొలుకుచుండును.

వెల రు 0—12—0

బిల్వమంగళ అను చింతామణి నాటకము

గ్రంథకర్త:—చక్కావధానుల మాణిక్యశర్మగారు.

ఇందువశ్యమాతలుగు శ్రీహరి చమత్కారమును, చింతామణి మామోసాయమును, శ్రీహరివిటుడగు కామకాస్త్రీ బిల్వమంగళుని వంచించుట, బిల్వమంగళునిభార్యయగు శాంతాదేవి పరిభ్రష్టి, శ్రీకృష్ణసదర్శనము, బిల్వమంగళచింతామణుల వైరాగ్యము, నారదుని గర్వభంగము, మొదలుగాగల వృత్తాంతములు మృదు మధురశైలిలో వర్ణించబడినవి. చదివినకొలది చదువబుద్ధిజనించును.

వెల రు 1—0—0

సంపూర్ణ రామాయణ నాటకము

గ్రంథకర్త:—గూడూరి కోటిశ్వరాపుగారు.

ఇందు బహ్మదేవతలు రక్కసులబాధలు పడలేక విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థించుట, విష్ణుమూర్తి రాముడై యవతరించుట, అహల్యశాపవిమోచనము, సీతాకళ్యాణము, మందరదుర్భేధన, పాదుకావట్టాభిషేకము, సీతావహరణము, వాలిసంహారము, అంకాదహనము, లక్ష్మణునిమూర్ఖ్య, రావణసంహారము, శ్రీరామపట్టాభిషేకము, మొదలుగాగల గాధయంతయు వ్రాయబడినవి. ప్రతిపద్యములకు మిగుల యువయోగము శ్రీపురుషులు చదువుకొనుటకు మిక్కిలి అనుకూలము.

వెల రు 1—4—0

కందుల గోవిందము

జనరల్ బుక్స్ డిపో, బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా అనివ్రాయవలెను.

మంజులనై వధమను

చిత్తనళియము.

(నాటక సరస్వతి-సీతారామకవి ప్రణీతము)

(ప్రకటనార్థం)

కందుల గోవిందము.

జనల్ బుక్కుడిరో,

బెజనాడ.

ప్రతికూపం
మొదటికూపు 1000.
మొదటికూపు 500.

కాకినాడ స్క్రిప్ట్ అండ్ కో., ముద్రాశాలలో

కె. సుబ్బారాయసోదరులచే,

ముద్రింపబడియె.

కాకినాడ.

1926.

మంజులనైవధము అను

చిత్ర న లీ య ము.

ప్రథమాంకము.

రంగము:—[నివధపురమున సభాభవనములో నభ్యుదయ ప్రవేశము.]

నళు—(తనలో) నిశ్చయముగా రాదనయింతి సౌందర్య మద్వితీయమైనది. బ్రహ్మ యయ్యలివేణి జనచూళి శాభరణము నవీనముగ సృష్టించినాడు. సౌందర్యర సాధి చేపలి యీ మెయింను మూర్తీభవించినది. లావణ్యస్రవంతి ప్రవహించు చున్నది.

మ! అమరస్త్రీతతుల్య గణింప దురగ / శ్యామాతత్వి మెచ్చ, దు
త్తమవిద్యాధరకాంతల్య దెగను, సి / ధ్య స్త్రీల నగ్గింప చా
రమణీరత్నము నిస్తూకృతిని గో / త్రామధ్యమందామె జ
న్మమునక ధన్యతెగన్న భీమస్పృహనే / స్తుంగా వలె నామర్ది.
(చిత్ర)వటమును నాచి చిత్ర)వటమునందే యింత సౌందర్యముపొడగట్టుచున్న
ది. ఆలంకారది దివ్యమంగళవిగ్రహము మణిత సౌందర్యముగనుండును గ
దా? నుదేవుడామె సౌందర్యముచుగూర్చి చెప్పినదిమొదలు నాచిత్రమంత
యు సత్తలోదోలూదనే లగ్నమైనది. అయ్యలివేణి నాకు రాణియగుభాగ్యం
బుండునే! (అలోపించి) ఏమో! యూహింతుఁజాల.

మ! సతిలోకంబునశెల్లమానికమునై / సౌందర్యరూపంబునం
దతి విఖ్యాతినిగాంచి చెన్నలరు నా / యజ్ఞాత వత్సాహి; యే

నగరములో జేసితినించు నాకు సతియై ? భాసిల్లగా నెంచు, నీ
కుతుకంబేటికిఁ జెందఁగా ! యివికదా ? గొంతెమ్మకొక్కలో భువి.

(విశారదుడు వ్రేవేళించును)

నగు—విశారదా ! వచ్చితివా ? భీమరాజపురోహితుడగు సుదేవుని బంపివచ్చితి
వా ? నేను చెప్పినచందముననే యీతఁని సత్కరించితివి కదా ? ఆతఁడు
సంతసించెవా ?

విశా—దేవా ! ఆపంతయుఁగొఱంతలేను. మనసత్కారమునుబొంది యీతఁడందిన
యానందమునకు మేరలేదు. (ఇంచుకయూరకుండి) మహారాజా ! నీవు దీర్ఘ
లోచనతత్పరుడవైయున్న విధము దోచుచున్నది. సుదేవునితో మాటలాడిన
మొదలు మొగము కొంచెము మూరినది. కారణము నేను వివదగుదునేని
సెలవీయఁగోరెద.

నగు—విశారదా ! దీర్ఘలోచన మేమియులేదు.

మ॥ ధరణీభారము నిర్వహించు సతఁడా ! తృతీయలో నందఱు
గరుడాయత్త మనంబుతో నరయుచున్ ? గాపాడుటలే మాని, ని
ష్కరుణ రాజ్యమదాంధవృత్తిఁ బ్రజలన్ ? గారింపఁగాఁజెల్ల, ద
క్కరణిజేసిన ధర్మహానియుఁ దిర ? స్థూరంబుగామంబునే.

విశా—ఇప్పుడట్టిదేమి కలిగినది ?

నగు—పుష్కరుని చింతలేదా ?

తేగీ॥ నద్యశోతరుణికిని నా ? స్థానమైన
చంద్రవంశమునందఁబుష్కరుఁడుపుట్టె
విజకులాచార ధర్మంబు ? నేలఁ గలవఁ
దులసివసమున గంజాయి ? మొలకవోలె,

సేవ—(వ్రేవేళించి) సార్వభౌమా ! కొండలు పారులు తమదర్శనార్థమై వేచి
యున్నారు.

నగు—నిరాటంకముగలోనికి బ్రేవేళపెట్టము. ఏమికష్టముఖములఁ జెప్పుకొనఁదలఁచి
వచ్చిరో.

[వ్రేవేళము నలుగురుపాల్గొని]

(అనుబంధము 1.)

పారులు—రాజేంద్రా ! జయము జయము.

నభు— తే.గీ॥ కుశలమామీకుఁదెల్పుడి / విశదముగను
జరుగుబాటుకులోపంబు / జరుగకుండ
గడచుచున్న వె దినములు / కడుసుఖముగఁ
బారులార / నుస్థిరమహో ! దారులార !

పారు—స్వామీ! మాబ్రతుకు “దినదినగండము వేయియేడ్లాయువు” అన్నట్లున్నది.

నభు— తే.గీ॥ అకట ! యదియేమి పారులా / రా !

పారు— వృషాల ! పుష్కరుని బాధ భరియింపఁ / బుడమియందు
వశముగాకున్నదయ్యె,

నభు— ని / ర్భయముబూని చెప్పడినాకు

పారు— నేమంచు / జెప్పఁగలము.

మొదటి పారుడు—మహావృథా ! మేము పురమున నిలవలేకయున్నాము.

రెం-పా—అలుబిడ్డలతో నెక్కడికైనఁబొమ్మని యాజ్ఞనిచ్చినచో బోయెదము.

మూ-పా— తే. గీ. తనసుతుండు, రాలేదంచు / ద్వారితలము
సందు నిల్చిజూచెడునాడు / యతివనరసి
రాత్రి యరుదెంతువేమంచు / రాజవంద్ర !
వలికెనట పుష్కరుండిట్టి / భంగితగునె.

నభు—హరిహరీ ! ఎంతమాటపలికెను !

నా-పా— తే. గీ. వట్టెనామఁబులేటికే / బెట్టినావు
మోముపైనను సీగీతి / చూరఁయనుచుఁ
బ్రెనఁబడి నాల్కఁగోనాకె / బార్చివేద్ర !
కాంచలేదిట్టి నరపాలు / క్షౌతలమున.

మూ-పా— నే. గీ. బిందెతో నీరుగొనిరాగ / వెడలిసట్టి
నాదుసోదరిన్ మార్గంబు / నందుజూచి
వైబడఁగ నుద్యమించెను / బావమతిని
భయముచేతను నయ్యంతి / పాటివచ్చె.

రెం-పా—మహారాజా! నూపూర్వలనుండియు మాయింటిపురుషులు మీసములు
బెంచుకొనునాచారముకలదు. అందుచేత నేనకూడ మీసములు బెంచుకొ

న్నాను. నేటిదినమున నెవ్వరో పెద్దమనుష్యులు వచ్చిరిగదాయని యరుగు వైఁగూర్చుండి మాటలాడుచుండఁగా మీపుష్కరుండయ్యెడ కరుదెంచి, “రోసము లేని మీసములు నీ కేలరా”యని బలవంతముగ నన్ను బట్టుకొని మంగలిని బిలిపించి గొఱిగించినాడు. స్వామీ! ఇక మేము నగరమున నుండలేము. కంచయే చేనుమేసినఁ జేయఁగలిగిన కార్యమేమియున్నది మీతమ్ముడు గావున మీరేమియుఁ బలుకరు. పోనిండు దేవా ! మేము మాదారిని బోయెదము. మీరునుఁ దమ్ముడును నుభయుగనుండుడు.

సశ—పౌరులారా! మీరు విచారించవలదు.

మ. మదియందుగ్ గృవఁబూని మిమ్ములను సంతాపించకారీతి, దుర్మదఁడై హింసలఁబెట్టు పాతకిని ను గ్రోక్కోధిని బాపిని
సదసత్సంగవిహీనుఁ బుష్కరుని శి శుంజేయుచుఁమీదు యా
కదల బాపెద సోదరుండను గృపా వారాసి నింకింపుచున్.

పౌరు—దేవా! ఏమిసేయుదువో—అన్నిటికిని నీవెయ్యన్నావు. పుష్కరుని యనుచరులందఱును నట్టివారే. అందులో దేవలుండను బ్రాహ్మణుడు ముఖ్యుడు. జన్మమున కాలఁడు బ్రాహ్మణుడేనని గుణములకుమాత్రము కటికవాడు. అతఁడెట్లుచెప్పిన నట్లుబుష్కరుండుసేయును. వానిమదముగూడ నడఁగవలయును. అయ్యా ! మేము మీబిడ్డలము.

సశ—పౌరులారా! ఇకమీరు విచారముడిగిపొందు.

పౌరు—చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు)

సశ—మంత్రీనిశాదదా ! ఎంతవఱకు నేనీపుష్కరుని సైరించియుండఁగలను ? ఇక శాంతము వహించినందువలనఁ బ్రయోజనములేదు. కావున నాయాజ్ఞగా నాతనితో నగరమును వెడలిపొమ్మని తెలిపుము. విదేశాపురము నివాసముగా జేసికొనుమని పలుకుము.

(నిష్క్రమింతురు)

రంగము. - (విదర్భలోభీమరాజువాసానము-భీమరాజు-మంత్రీ-యుఁబ్ర)వేశము)

భీమ—మంత్రీ! నాతనూజయగు దమయంతి పరితాపమునకు నేనేమని విచారించును

చ. నిలచినగూరుచున్న శయ / నించిన మేల్కనియున్న నన్యులకా
గలసిచరించుచుండిన నె / కర్తుకయుండిన, నెద్దియేనియున్
సలుపుచునున్న మానినను / స్వాంతమునందు మదీయపుత్రియా
నలనృపచుగ్గునెన్నుచు ఘ / సంబగు తాపమునొందునక్కటా.

చ. చెలులతో మేల్విహారమును / సల్పగఱోడు వసంబులందుఁబూ
వుల ధరియింపదాజడను / బొందుగ; జేమను బల్కరింపఁగా
బలుకదు తల్లితోనయిన / భావమెఱుంగఁగఁ జేయఁబోదుదు
వ్వలువలుగట్టదాయతివ / సార్థిపుడౌ నలువైవిరాళిచేన్.

అమెవరితాపముఁ జూచినకొలది నాకును వరితాపము హెచ్చుచున్నది. ఇంతకును
నటనిపన్నిధికరిగిన నుదేవుఁడురా లేదు.

మంత్రీ—దేవా! నీవుగూడ నీవిషయమున విచారనీరధిని యునిగిన నేనేమనిచెప్పఁ
గలను, కార్యమును జక్కపెట్టుట కా నుదేవుఁడరిగెనుగదా? అతఁడరిగిన
కార్యము మఱియొక విధమున నెప్పుడునుజరుగదు.

భీమ—నుదేవుఁడట్టి సమర్థుఁడని యెఱుఁగుదును. కాని, చిత్తమున శంక మాత్రము
విడువకయున్నది.

మంత్రీ—గాజేంద్రా! జేనిశంక?

భీమ— తే. గీ. చక్రవర్తియైతిండు, రా / జ్యోతిరుండ
నేను; నాకుజామూలేయై / నగడఁదలపు
బూనునో లేదోయంచును / మానసమున
శంక వొడముచునున్నది / సచ్చోత్తి.

మంత్రీ—అయ్యా! అట్టిశంకతో నపసరములేదు భవత్తనూజారత్నమును గ్రహిం
చుటకు శ్రీహరియైనను సంగీకరించును. (ఎదుటజూచి) అదుగో—నుదేవుఁడు
వచ్చుచున్నాఁడు.

(నుదేవుఁడు-వృషేకము)

భీమ
మంత్రీ
ధరామరవంశభూషణా! సమస్కారములు-

భీమ—అయ్యా! ఈపీతమున నాసీనుడవుగమ్ము.

నుదేవుఁడు—(అసీనుడగును)

భీమ—నుజేవా! నీవరిగిన కార్యము ఫలించినదా ?

సుజే—రాజేంద్రా! నీయభీష్టమునకు భంగమెక్కువను మొదవదు. నేను నిష్పథకుఁ బోయి యానళసార్యభౌమునిఁ జూచి, మార్గవశముననిట్లు సందర్శించఁదలఁచి వచ్చితినివలికే, మనదమయంతి సౌందర్యము ననేకవిధములఁబొగడి, యామె చిత్రికటమాతనికొసఁగి మోహముదయించఁజేసితిని. మహారాజా! వేయేటికీ! నీపుష్పయంపరము చాటఁబంచితీవేని యాతఁడు తప్పకవచ్చి దమయంతిని గైకొనును. ఆనలసార్యభౌముఁడు నీకల్లుఁడగుట పూర్వపుణ్యవిశేషమని తలంపవలయును. భూమండలంబునఁగల మండలాధీశ్వరుల నెల్లరఁ దిలకించితిఁగాని, యట్టియఖండసదృశవంతుని, యాపనిజ్ఞతమూరుని, నెందునుఁగాంచియుండలేదు. కం, మనదమయంతికినలుఁడును

ననఘండగునలునకు దమ / య తియుభళిరా

ఘనముగనొక్కచునుందురు

వనజాత్ముఁడులక్ష్మీయట్లు / పార్థివచంద్రా.

సీ. తనభుజార్గళధగ / ధగితాసిరణరంగ

విజయేందరకుఁజారు / వేణిగాఁగఁ

దనదివ్యకీర్తిది / గర్వనజాతముఖులకుఁ

బాటీరగంధ లే / పంబుగాఁగఁ

దనయసమాన ప్రి / తాపంబుశత్రు ప్రి

కరమునకును భయం / కరముగాఁగఁ

దనదానధర్మమల్ / దారిద్ర్యపీడితా

త్రికులపాలిటికల్ప / తరువుగాఁగ

తే. గీ. నవనిఁబాలించు వివిధ ది / గంతరాళ

శైతవ విశాలపేటికా / ఖండవిమల

వితతకర్పూరసము దయా / యితయశోవి

భానురుండు శ్రీనళసృపా / గోసరుండు.

ఇంక నీవన్యాలోచనమువంకఁబోక స్వయంపరముఁజాటఁబంపుము. రమ్మ-

(అందఱునిష్క్రమింతురు)

రంగము:-[భీమపురిముందుబయలు:-ఇంద్రాగ్నియమవరుణులు, ప్రివేశించుచున్నారు]
ఇందు:-దిక్పాలులారా! ఈవిదర్భాపురమెంత మనోహరముగ నున్నదోకంటిరా?

సీ. శిఖగోపరి వృతి / ప్రిత హిరణ్మయకుంభ
 కరిచుంబిశోర్వాండ / కంజరంబు
 నన్నిధానవ్యస్త / శాతకుంభస్తంభ
 సాంశ్చ్యమూర్తిను / స్వందనంబు
 కటహతుత్తుంభుం / భాడిండిమారవా
 డంబరావృతదిక్త / టంబరంబు
 కర్పూరమృగమదా / గరుధూపధూమని
 ర్భగగంధలహరీను / రంధరంబు

తే. గీ. సాంద్రతరచంద్ర మశ్విలా / శకలవవృ
 పరిధిబింబిత కరిసరో / కవనచక్ర
 వాళముచునైన యాచిద / ర్భపురిపాంపు
 గంటిరేమీరూ నేడుది / క్షాంబులార.

యము—మహేంద్రా! బహురాజనందన బంధురంబును, విమలావ్వరోవారవిలసి
 తంబును, బరమ భానురమణీభాసితంబును, భూరిభాస్వర వసుపుంజితంబును
 మహావిభవాభిరామంబునునై యివ్వరంబు చెన్నొందుచున్నది.

వరు—శచీకళత్రా!

మ. చతురంభోధి పరీతభూమివలయా / జసాననాత్మ్యత్రమ
 వృతభీమక్షమనాధ సద్విదితసా / మ్రాజ్యేంద్రరాపాదక
 ద్భృతతాంభోరుహరాగరత్నవిలస / స్తంజీరమోనాగ, న
 పృతిశోభా విలసిల్లుపీటి కనక / పాకారిమీషీంచితే.

[వృవేశము - పుష్కరుడు దేవయందు]

దేవ—పుష్కరా! నిన్ను దమయంతి తప్పక పరియించునని నేను చెప్పగలను.

పుష్క—ఇదివట్టి గొంతెమ్మకోరిక.

దేవ—బ్రాహ్మణుడనగు నావాక్యము రిత్తకాగూడదు. దమయంతి నిన్ను పరించి
 నపిదప నూతనముగ వేయించిన యుద్వానవనమందే, నూతనముగ వివిధది
 త్రిగతుల నొక్కమందిరము నిర్మింపవలయును.

పుష్క—ఈకోర్కెలవలన బ్రయోజనమావంతయు లేదు. దమయంతినభయించు
 బద్ధానురాగయై యున్నదట.

దేవ—అట్లనా! అదియే సజమైనచోఁ దగువాతనగుతి యేనుగూఁ నీవచూచెదవు గాక? రమ్మ - స్వయంవరార్థమై వచ్చిన రాజులనందఱినిజాతము.

(నిష్క్రమింతురు)

ఇంద్ర—సమవర్తీ! ఏదియో రథధ్యానము వినవచ్చుచున్నదే ?

యము—(వరికింది) అదుగో - సశచక్రివర్తి వచ్చుచున్నాడు.

ఇంద్ర—ఇతఁడు నిరంతర సత్యవ్రతాచార పారీక్షకుడు. మనమీతనిని సత్యవ్రతము నబరీక్షింపవలయును.

(నలుఁడు వాస్తేయునితో రథముపైఁబ్రవేశము)

నలు—వాస్తేయా! నీరథచోదకత్వము నాకౌతయు నమృతమును గొలిపింపి. రథ మారోహించుటయే తడవుగా ఈవిదగ్భాపురముఁజేర్చితివి. అహ! ఈనగర ముయొక్కసౌందర్యము! వస్త్రాశ్మగర్భ దీప్తిప్రభాసందగ్భశాద్యలి శోభాన్విత డసంపుటమును, చంద్రశాలాకులాంచ చంద్రముశ్శిలా చంద్రీకాక్షాశిశా శాతలమును, శ్రీకరప్రసాదశిఖర లక్ష్మ్యతీత పవలనక్షత్రకక్షాపథమును, గోపురాగ్రాగ్రింద కురుపిందబృంద మౌగారకీకృతన భస్మాశరమును, రసాత లగభీరాంభస్సమాహార వరిఘాహృతార్జవ ప్రాధవమును, శశికాంతముశి కాంతసౌధజాల ప్రభాహార కాళితాశాంబరమును, బహువిధమణి మండి రవిభ్రాజితంబును, వివిధవిచిత్ర వ్యాసవనారామవిలసిలంబును, నైయో నగరమంత వింతగొలుపుచున్నదోకటియి?

(అనుబంధము 2)

వాస్తే—సార్వభౌమా! మహేంద్రుని యమరావతిసగరమెట్లుండునో చూడలేదుగా

ని దీనింజూచినపైన నయ్యది యంతకంటెరమణీయముగ నుండునాయని సంశ యముగనున్నది.

నలు—అశ్వములలసియున్నవి. ఇందుకకాల సూప్తతము నీడ రథమాపుము.

వాస్తే—(రథముతోనిష్క్రమించును)

ఇంద్ర—నిషధపురాధీశ్వరా! నలసార్వభౌమా!

నలు—ఎవరో నన్నుఁబిలుచుచున్నారే. (దిక్కులువరికించును) వీరుమహనీయులైన దేవతలవలెఁ బాడఁగట్టుచున్నారు. (వ్రీకాశముగా) దశదిశలవెలిగించు నమూ ర్వతేజమున విరాజిల్లు మీరు బృందారకులవలెనున్నారు. మీకు నేనిదే నమ స్కరించుచున్నాను; కరుణించి మీయభినధాంబులఁ దెలుపుడు.

ఇందు— తే. గీ. అనలుడితందు, సమవర్తి / యుతందు; వరుణు

డితందు, నిర్జరవాధుండ / నేను; వినుమ

బెక్కుమాటలబనియేమి / నృధ్వినాథ

యరులైతిమి నీకడ / కాదరింపు.

యము—చక్రివర్తి! నీవుజగజ్జన సొస్తుత్యభాషావిశేషవైదుషీధురంధరుండవనియు,

బంధుమిత్ర భృత్యామాత్యహితపురోహిత చక్షుశ్చకోర పురశ్శృంగుండవ

నియు, విద్యాశాస్త్రైశ్వర్య ధుర్యతావధర్యమాణశరచ్చుందుండవనియు,

శిష్టరక్షణ గుప్తశిక్షణదీక్షావైచక్యదాక్షిణ్యమూర్తివనియు వినియుంటిమి.

నలు—(తనలో) ఆహ! బృందారకులు నాకడకర్ణలై వచ్చిరట. ఏమివాభాగ్యము!

సీ. ఇదికదా నుదినంబు శ్రీ మదిలోన నుండెడు

బహుళ క్షణంబుల శ్రీ బాహుగంటి

ఇదికదా నుదినంబు శ్రీ నదనులచరితులౌ

మిమ్మలజూచు భాగ్యముగంటి

ఇదికదా నుదినంబు శ్రీ విదిత ముఖంబును

భూచక్రి మందహాసం బొంద గంటి

ఇదికదా నుదినంబు శ్రీ తుదిలేని పుణ్యంబు

చేకూలు మార్గంబుల జెందగంటి

తే. గీ. ఇదికదా నుదినంబు మ / హేశవరుల

యందు నలరాజచంద్రుడే / యమితకీర్తి

పొతుడను మేటిబిరుదంబుల / బడయగంటి

సమల గుణమూర్తులార! ఓ / యమరులార.

(దేవతలను నొక్కొక్కరిని జూచుచు) మహేంద్రా! చింతామణి - కల్పవృక్షము

కామధేనువు మొదలగువానినిధితుడవు. విబుధ లోకపార్శ్వభౌముడవు. ధర్మరాజా!

అఖలప్రాణులను ధర్మాధర్మమిషిగి శిక్షించుచుదువుగాన నిన్ను సమవర్తియనిరి.

అగ్నిభట్టారకా! సింహజ్ఞమున నందఱికిని శుభములజేకూర్చుచుందువు. కృతివస్తు

వును బవిత్రము సేయుచుగిడువు. వరుణదేవా! నీవు లోకజీవనదాతవు. ఇట్టిమీరు

నన్నరింప వచ్చితిమని కలుకుట నాకెంతయు వింతగనున్నది.

ఉ. సూనృత వాక్యదీక్ష కడు / శోభపహింపగ మీదుగోరికన్

మానక తీర్పుచాడ నను / మానమ లేక వనింపుడయ్య నా

ప్రాణములైనదియు; మఱి ప్రాణముకంటెను నెక్కుడైన దే
దేసి యొసంగువాడనియు; డే! బుధపుంగవులార వేడ్కమై.

ఈనైవధ్యము దేవతలకు సేవకుని యెఱింగివచింపుడు.

ఇందు—వీరసేన కుమారా! నలరాజా! నిత్యమానంద విభవాభిరాముండవని
మేమెఱింగియుండుటచేతనే నీవై నొక కార్యభాగముఁ బెట్టఁదలచి వచ్చితిమి.
నలు—దిక్పాలులారా! మీరు సంశయింపక జెప్పుడు. ఈతఁడుమీయాజ్ఞాదీర్ఘుట
కుయొప్పుడును సుసద్గుణుని లెంది మీమెడల నే ననుచేయవలయునో
వచింపుడు.

ఇందు—ఓ మహిరాంశువంశకలశోదధిచందా! మేమందఱమును దమయంతి
స్వయంవరార్థమై యరుదొచ్చినాము.

నలు—(అలోచించుచు) దేవతగ్రామములగు వీరికిఁగూడ మానవాంగనయగు
దమయంతిపై భ్రాంతిపోయిందాయేమి?

ఇందు—రాజా! అలోచించుచున్నా వేమి?

నలు—అమరులారా! ఏమియునులేదు. చెప్పుడు.

ఇందు—కావున నీవెట్లయినను దమయంతియొద్దకుఁగోయి మానలుపురిలో నెవ్వరి
నైనఁ దనయిచ్చవచ్చినవాని వరింపుచుని చెప్పుము. ఈకార్యభాగము నీభు
జస్కంధమునందుఁ బెట్టితిమని నీవుముమ్మఁగూర్చి మఱియొకతీరునఁ దల్ల
కవలదు.

తే. గీ. అమర కార్యంబు నెంపేర్చి / యమిత యశముఁ

గాంచుమా వదునాల్గులో / కముల వారు

నిత్య నత్య ప్రీతుఁడటంచు / నిన్నుఁబొగడ

సదుణస్తోమ! ఓనల / సార్వభౌమ.

నలు—(తనలో) హా! వీరికిది యెట్టికోరిక!

ఇందు—రాజేంద్రా! మాటాడక యూరకుంటివేమి?

నలు—అమరులారా! మీప్రీతికు నేనేమి ప్రత్యుత్తర మిత్తునా యని యాలో
చించుచుంటిని. నేనును దమయంతి గారతను నైకానఁదలచి తత్స్వయంవర
మునకే పోవుచున్నాఁడ. నలుని హృదయముఁ బరీక్షించుటకు మీరిట్లు కలిగి
యందురు. కాకున్న దేవతలగు మీకు మానవాంగన కావలయునా?

అగ్ని—నలరాజా! ఈ మాటలతోఁ బనియేమున్నది. చేసిన వాగ్దత్తముననుసరించి దేవకార్యమెన్ని యశమునందుము.

యము—(అగ్నింజూచి) అనలా! నీకేమియిన పిచ్చ కట్టినదాయేమి? భూవతులెక్కడ? సత్యాలాపములెక్కడ? ఆహరిశ్చంద్రునకే చల్లినది గాని. తక్కిన వారికెక్కడ! సత్యముఁ దప్పకుండుట యెక్కడ!

వరు—రాజేంద్రా! ఇట్టివాఁడవు మాం దేమని వాగ్దత్తముఁ జేసితివి?

ఇంద్రు—నలరాజా! నీవంటివారు కలికి తప్పరాదు. క్షణభంగురమైన సంసారమాన కానఁజెంది కీర్తియు ధర్మమును విడువఁదగు నే! ఇంతవఱకును నీగుణంబునఁ గళంక మేమియు లేదు. అట్టియెడ నేఁడేల చిర కాలసముపార్జితయశమును గోల్పోవఁజూచెదవు. అర్థులు చింతామణిని, కానుభవపును, గల్పకమునువేడి వైఫల్యమును బొందరు అట్లేనిన్ను యాచించిన మేము మిన్నకయ పోవుదమా!

నలు—పాకళాసనా! నేనెప్పుడును నసత్యమాడువాఁడనుగాను. భూతిభవిష్యద్వర్తమానముల నెఱుంగఁ జాలిన మీకునేను చెప్పఁదగినంత సామర్థ్యము కల వాఁడనుగాను. ఇట్టి కార్యమున మీరున్ను నియోగించుచుండ, నేను చేయ వలసినదేమున్నది? ఏనును నాభీనురాజపుత్రిని వరింపఁగోరి పోవుచున్నాఁడ. అట్టిచోనిట్టి జాత్యంబెట్లు సేయుదు? ఆలతాంగిప్రజిత్రము నిల్పియుంచిన నేను మీరహస్యంబెట్లు రక్షింపఁగలను? నాయందులగ్న మాననయైన యం భోజాక్షియే మీప్రసంగ మెట్లుచేయుదును? అనేకవిధములపరిశ్రమైన సుధాంత భవనమెట్లు ప్రవేశింపఁగలవాఁడ?

ఇంద్రు—రాజేంద్రా! నీవు చేయఁదలచితివేని యిక్కార్యమవలీలఁగాఁజేయఁగలవు. ఇక సంశయంపవలదు: (తీరస్కరణీయుటిక నిచ్చును)

నలు—మహాప్రసాదము

అగ్ని—మహేంద్రా! ఇక మనమరుగుదము రమ్ము. (ఇంద్రాదులునిష్క్రమింతురు)

నలు—(తనలో) అక్కటా! ఇప్పుడు నేనేమిచేయుదును? ఇంద్రాదులకుఁగూడ దమ యంతివై భాగింతిజనించిన జనించుఁగాక! ఈ జాత్యమునకు నన్నే వారేలని యోగింప వలయును? పాకళాసనా!

సీ. ధన్యసంప్రాప్తము ! ధర్మసంహాసనా

సానభాగ్య గరిమ ! చాలలేదా

నవకల్ప భాసిత / సందనానంద ని

శృల విహరనుఖంబు / చాలలేదొ

రమణీయనిర్మల / గృతిభాధరీణ ని

శృల సంసేవలు / చాలలేదొ

విరావనా'చైత్య / వాదిసద్వాహన

స్వర్గసాచారముల్ / చాలలేదొ

తే. నీ దివ్య చి లామణి కాను / ధేనుపారి

జాత మః వైభవములు / చాలలేదొ

అక్కట! దమయంతి పైసిట్టి / యాశయేల

నిఖల సద్గుణసాంద్ర! యో / నిర్జరేంద్ర!

(ఇంచుక యూరకుండి) అక్కటా! ఇదియేను! ఇంచుని విడిచుచున్నాను.

(దమయంతినుద్దేశించి) హా! దమయంతీ! విదర్భరాజతనయా!

మ. వనజాక్షి! నిను గాంధర్వాగ్రాసుచు నీ / వ్యద్యోగ వారాసి మ

జ్జన మాదందలపోసి యుండగను నీ / చందంబు పొందించె నే

మనువాడన్ విధి వక్కటా మరలె యు / ద్యతేమ నిన్గోర నా

శనుమోదంబు ఘటిల్లుటెట్టులిక నే / లావ్యరథపు గోరికలో.

దమయంతీ! నన్నువరించుటకువ్యభిచారుచున్న నీవిక పాకశాశనుని వరింతు ప్రజాబా
లు. దమయంతిపైనున్న యో మోహమా! నన్ను విడచిపోయి అమె నైవధుని
ధనమా కాదు. ఎంత సరిపుచ్చుకొన్నాను - దమయంతిపై నున్నయరురాగమునన్ను
విడువక యున్నది.

మ. ఘన సత్యవ్రత రక్షణార్థము యు / క్కంజాక్షిపైనున్న నా

యనుండంబు ద్యజింతుగొకనను బెం / డ్లాడంగ గాంక్షింపు నా

వసిత గోమల వద్మకలి నయన్ / వైదర్భ నే నుద్దతై

మనంబు దా యభిమానము విడిచి సం / భాంబు గావించునే?

అక్కటా! నీ తీకాంతపై పాపభ్రాంతి కలిగె. కలుగుగొక! అమెకుగూడ
నాయండేలమోప ముదయింపవలయును? ఈదేవతలు నన్ను యాశార్యమునండేల
యియింపవలయును? భువన మోహా శృంగారి లావణ్యసాధిదేవతయగు దమ
యంతి; అ లివే జనచూలికాభరణయగు దమయంతి; సలువక ధాంగియగునని తలం

కులదీన యథాంగి; దేవేంద్రుని వరించునా? ఈకార్యమునకు సంధానకర్త నలుడా!
(యలచుక యాలోచించి) నేనిది యంతయు విచారించుచు దేవకార్యమును మఱచి
తిని, (చిత్రికటమును జూచుచు) ఇక నాకీచిత్రికటమే దమయంతి.

(అనుబంధము 3)

మ. ఇదివారీ జనచూళికాభరణ మీ / హేమాంగియే నైవధున్
ముదమొప్పున్ వరియించుగాఁ దలంచు న / మృగ్ధేందు బింబాస్య; యి
య్యదె భీమక్షితిపాలశేఖరుని భా / గ్యశ్రీశి; బృందారకుల్
మది వాంఛించిన దీ సతీమణియే యే / లా చింతిల్ వాకిరక.

ఇక నేను దేవకార్యమునందుఁ బ్రవేశించెదనుగాని!

(తెరలో)

నలరాజా! నలరాజా!

నలు—ఎవరు వారు! (వరికించి) ఓహో! బృందారకులా! మహాత్ములాగా! ఏమి
యజ్ఞ.

(తెరలో)

దమయంతికి చెప్పవలసిన వాక్యములు మఱచిపోయినాము. వానినిఁగూడ
వినిపొమ్ము.

నలు—భాగ్యము

(నిష్క్రమింతురు.)

రంగము— [దమయంతి యంతఃపురము — ప్రవేశము — దమయంతి]

(అనుబంధము 4)

దమ—(స్వగతము) అబ్బా! ఈమదనుని దాడి యధికముగ నున్నది.

ఉ. వాలుగడాలు గ్రాలకుక / వాహనమున్ దుమికించుచున్ రహిన్
జాలసమీరచైత్రు లిరు / పార్వములేన్ భజియింకఁగేహం
సాళిపికధ్వజస్య విర / శార్భటిపాటిల వాత్మకార్ముక
జ్యాలతికన్ శిరాస్త్ర నివ / హంబును మన్మథుడేయు నీనునన్.

మ. జననాధుడగు నైవధుడిటకు దా / జన్మెంచునో లేదో వ
చ్చిననున్ జూచును చూడఁడో తలంచునో / చిత్తంబునందెంచఁడో
యను కంపామతి నన్ గ్రహించుటకు వా / హ్లాదించునో లేదో యా
ధునగారీసతి సత్పుత్రుల గనును భా / గ్యపాప్తి యెట్లున్నదో.

(నగివేశము— భారతి - సర్వద)

భార—దమయంతీ! దమయంతీ! (చూచి) ఇదియేమి? విచారగ్రస్తవై యిచ్చటగూ

ర్వున్నావు. తేపు స్వయంవరమున్న సంగతి మఱచిపోయితివా యేమి?

సర్వ—ఎవరి పెండ్లిసంగతి వారు మఱచిపోవుదురా యేమి? (ఇంచుక యూరకుండి)

అవునవును. నలుని వైభావంతి దమయంతినట్లుచేసినేమో?

దమ—చాలారా! ఈమాటలేటికి? నాకట్టిభావంతి యేమియు లేదు.

భార—భావంతి లేకేమి! నీమొగమే చెప్పుచున్నది. తేవెగదా స్వయంవరము.

ఇంతలో తొందరయేల? ఇన్నిదినములొప్పుకొన్న దానవు నేటికోర్పుకొన

లేవా? తేపు లెప్పుక నలునిజూడగలవు.

దమ—భారతీ! నాతోడ నీ వరిహసమేల చేసెదవు. (ఆయాసము నటించును)

ఉమ్ - అబ్బా!

సర్వ—నలుని నూటజెప్పిన నీమొగెట్లు సంతాపము కలిగినదో కంటివా?

భార—నీకుఁగూడ నేమైన గలిగినదా యేమి!

దమ—(శరీరముఁ గంపించుజేయుచు) అబ్బా! నాశరీరము కంపమొత్తుచున్నది.

భార—అకంపమునకు దివ్యోపధము నలుని రాకయే!

దమ—(మరల వణకును)

సర్వ—భారతీ! ఏమే యిట్లువణకుచున్నది?

భార—(భారతి చేయి కట్టుకొనిచూచి) సర్లదా! నన్నదా! నిజముగనే దేహము

కంప మందుచున్నదే. కంపమందుటయే కాదు. శరీరము మిగులవేడిగనున్నది.

సర్వ—ఇదియొక విధమయిన తాపజ్వరము.

దమ—అబ్బా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది)

సర్వ—అయ్యో! ఈమె మూర్ఛిల్లినదే. శీతలోపచారములను జేయుదము.

(ఇద్దరును దమయంతికి విశ్రమించున్నారు.)

దమ—(మూర్ఛ దెలిసి) సఖులారా! నాతో నివ్వదు మాటలాడి యరిగిన

వారెవరు?

భార—నీతో మాటలాడిన వారెవరు? ఇచ్చటనున్న వారము మేమేకదా?

దమ—అబ్బా! మీరుకాదే! ఎవ్వరో పురుషుడే.

భార్య—నలుది కూపు నిరంతరము నీకన్నులయెగుటను మనంబుననుజిల్పించు బడి
యొడుట చేత నాత డేమనుకొంటివి కాబోలు ?

దమ—

చ॥ ఇక భరియింపజాల దరు / నీ ఘనతాపము జిత్తమంతయున్
నికలతఁ జెందె నైషధుడు / వేడ్కలరారగ వచ్చుచాక బా
యక యునురుల్ శరీరము న / యబుగు వైఖరి నుండునంచు నో
సకియరొ యెంచజాల జల / బాక్షకుమారుని దాడికోడుట.

నచ్చెలులారా! ఇకనాడేమియును బ్రాణములునిలువవు. నాయెడలఁ గరుణించి మీ
రైనను నిషధపురంబునకుఁ బోయి, దివ్యమంగళమార్తి; ఆశ్రితజనరక్షాబద్ధకంక
లుడు; సామంతరాజవ్యతిరేకతగనున దీపిత పాదసరోజుడు అగు నలసార్వభౌమునిఁ
గాంచి;—అయ్యో! చెల్లికత్తెయారా! మీరు వినుచుండిరా ? లేదా ? వినుడు—నా
భక్తిపూర్వకసాష్టాంగమస్కారములొనరించి, భువనమోహన స్వరూపుండవగు
నీపై మోహముఁగొని యున్న దమయంతి నీకు దేవితై నీచరణసరసీరుహసేవఁ జేసి
కొని కృతార్థురాలు కాదలంచిన దయయితి; నీదివ్యస్వరూపమును గన్నుల యెదు
టఁ జిల్పింపుకొని సర్వకాల సర్వావస్థలయందును నిన్ను స్మరించుచుండు దమయంతి;
నీవు సత్వరముగ నగుదెంచి యనుగ్రహింపనిచో విరహరూపానలంబునమగ్ని పా
ణులులఁ బరిత్యజించునని చెప్పుడు. (అనుబంధము 5)

భార—

జేగీ॥ కలఁతఁ జెందఁగ నేల యీ / కరణి మదివి

నైషధుడు తేవెయేతెంచి / నాతినిన్నుఁ
నైకొనిముదంబు జేకూర్చు / గాదె; కలుక
భావ్యమే యిట్లయంగళ / వాక్యములన్ను

ఉ॥ చింతిలకమ్మ దుఃఖమును / జేర్పకుమమ్మ యెలుంగు రాయగా
వంతలగుండకమ్మ సరి / వారలువిన్న హసీతురమ్మ భూ
కాంతుడు నీదు తండ్రియు వ / గన్ గనునమ్మ నలండువచ్చు నీ
స్వాంతమునందు ధైర్యమును / జక్కఁగఁబూనుము నిన్ను వేడెడన్.

(అనుబంధము 6)

దమ—భారతీ ! నీవుచెప్పటకేమి! ఎన్నియైనను జెప్పఁగలవు. నాచిత్తమున ధైర్య

మాగవలదా ? అత్తా ! నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది. (నిద్రవలించును.)

భార—సర్దదా ! ఇట్టిసమయమున నీమొకు నిద్ర వరమొకటికాదు.

సర్ద—ఈమె నిద్రలేచునప్పటికి మందిరోద్యానవనమున నుండుపుష్పములను సేకరించుకొని వత్తము రమ్మ. (నిష్క్రమింతురు.)
(నలుండు—ప్రవేశించును.)

నలు—(మందిరమునుజూచుచు తనలో) ఆహా ! ఏమి ! ఈమందిరరామష్టియకా!

సీ॥ స్ఫటిక సాహస సా , సాన దీధితులచే

నారిసీల ఖచిత కు , డ్యములచేత

పుష్పరాగోపల , న్ముటక నాటములచే

లలిత కృపాళ జే , హాసుల చేత

నాలవాయజ వజ్ర , వాతాయనములచే

వద్దరాగస్తంభ , కంక్తిచేత

విమలాశ్మ గర్భకు , ట్టిమ విటంకములచే

కటుకాత కుంభ కుం , భములచేత

తే॥ గీ॥ తరళ శంసాశలాకాల , తావితాన

దీధితి స్ఫర్ధి వైజయం , తికలచేత

ధగధగద్దీప దంతపు , తిగికలచేత

మహిమః జెలువందె నిన్ముహ , మందిరంబు.

తరస్కరకోపభావంబున నేనీ మందిరమును బ్రవేశించితిని. సర్వరముగ దమయంతికి సురసందేశమును దెలిపి యరిగెదఁగాక ! అక్కటా ! నాపైమరులుగొనియున్న కాంతను వేరొకనిని వరింపుమనిచెప్పటకు వచ్చితినిగాదా ! ఈమెనన్న నలునిగా నెఱింగి, యిట్టి యకార్యము సేయుటకు నీబోటి ధర్మసంధులు సాహసించురా? యని జల్మిన నేనేమని ప్రత్యుత్తరమియ్యఁగలను ? విధాతృఁడీ నలునిచే నెట్టికార్యము జేయించుచున్నాఁడు ! యిది యేమివెట్టి రోటఁ దలఁచుచున్న రోకటిపోటునకు వెలువనే ! దేవకార్యార్థిని యింతవఱకువచ్చి యిప్పుడు మోచింతునేల ? దమయంతిపై నున్న మోహమును విడిచివేసెదను. దమయంతిని వివాహమాచుదునన్న కాంక్ష చిత్తమునుండి యవ్వలకుఁబాటదోడ, (ఇంచుక ముందునకునడిచి దమయంతినిఁ జూచి) భారీ ! ఈరమణి సౌందర్యము !

మ॥ హరిణిన్ జాపుల; రంధనూరువుల; హే / మాభిఖ్య శారీర వై
ఖరి; దారన్ నఖర వ్రశస్తి; శశిశే / ఖన్. జెక్కులన్; జిల్లీశే
ఖ రహిన్ భూలితికోన్నతిన్; గొంచు నిం / కణమానవాబ్జాక్షు ల
చ్చరలే యోడంగ సాటివత్తురె వయో / జాతాస్యకున్ ధారుణి.

చిత్రీవటమున లిఖియింప బడినదానికంటె వేయిమడుగుల సొందర్యమిమ్మ యం
దున్నది. (అను బంధము 7)

ఉ॥ మానవతీ లలామకము / నూనుగ నెవ్వనికొలభించునో
వానిద భాగ్యవైభవము / వానిద పుణ్యవిశేషమంచునా
మానసము ను నెంత నసమీక్ష / విలాసము చేతనొప్పునీ
మానిని పుణ్యహేనులకు / మానిసిగా విలసిల్ల బోవునే.
సీ॥ ఉవిద సందర్శన / యోగంబు యోగంబు

మెలరె విశ్వాసంపు / మేలు మేలు
వ్రమదామణి స్తప / సమయంబు సమయంబు
జాలామణిగ్రహ / లీల లీల
కాంతా సమస్తై / కాంతంబు కాంతమం
బుజముఖ సఖ్యాను / భూతి భూతి
మగ్ధోపగూహనా / భోగంబు భోగంబు
సేనాసమేతి వా / హాళ్య హాళి
తే॥ గీ సారసాక్షీకటాక్షి వీ / క్షణము క్షణము
భూమిని నర్మవాక్య సం / ప్రాప్తి ప్రాప్తి
తరుణిసవసంగమంబు నా / ధనము ధనము
ముదితచెంగటి వాసావి / ముక్తిముక్తి.

ఈయోపామణి దివ్యమంగళః గ్రహమును జూచుటచేసేను కృతార్థుడ నైతిని.

తే॥గీ॥ కన్నులున్నందుకు ఫలంబు / గాంచినాడ
నోరునెవ్వంగ స్తుతిజేయ / నోచినాడ
దసవిటఱంగ నొకసారి / తరుణినిపుడు
ముద్దుగొనుచు గృతార్థత / బొందువాడ.

(ముద్దుపెట్టుకొన బోయి-మరల వెనుకకు వచ్చి)

హా ! ఎంతసాహసకార్యము సేయఁ దలంచితిని! ధర్మసంఘఁడగు నలుఁడిట్టి యకృత్యము సేయఁ దగినవాఁడా !

మ! కరుణంతాధిప దివ్యరత్న మకుటా! గృహపసిభూత భీ
తికరోద్దీపిత శాసనంఢయిన యా ? దేవేంద్రుఁడీ భంగి, నీ
చకితార్థిపరియంకుఁగాఁ దలఁచి నా ? సంప్రీతిఁబుత్రైంచనే
నకటా ! యాదిధిసల్పణగునె మో ? హావేశ మున్నుండనై.

దమ—(ఇట్లునటు కదలుచున్నది)

నలు—ఈమె మేల్కొను చున్నట్లున్నది.

దమ—నలరాజచంద్రా !

నలు—ఇది యేమి ! ఇక్కఱల నన్నుఁ బేర్కొనుచున్నది ? నేనువచ్చిన బాడ నెఱింగి గుర్తించినా యేమి ? (అగోచించి) కాదు కాదు. కలవరించు చున్నది. కాఁబోలు !

దమ—ఓనలచక్రివర్తి ! స్వయంవరమానకురుదెంచి నన్నుఁ గైకొందువో లేదో !

నలు—ఇక్కఱల నాపై మోహవశమున నిట్లు కలుకుచున్నది. దమయంతీ ! నలుని నలునివైచున్న మోహమును విడనాడుము. ఈనలుఁడు స్వయంవరమానకు వచ్చినను రాకపోయినదెక్కటే. నాకణోక సార్వభౌముని కట్టమహిషివి గానున్న-నిన్ను నలుఁడెట్లు వరించును?

(భారతి-సర్పద-కృతేశం చుచువారు.)

భార—ఏమే ! ఏదోకార్యము మీ చిబ్బోపుచున్నట్లు పూవులుగోయుచున్న నన్నీ ప్పు కొనివచ్చితివి?

సర్ప—యేమీ లేదు, ఒక సంగతి సీతఁ జెప్పుటకు.

భార—ఆసంగతి యేమి ?

సర్ప—ఏమీలేదు వచ్చినాఁడు !

భార—ఎవరు ?

సర్ప—దొంగ.

భార—దొంగయెవరో ?

సర్ప—మనదమయంతి హృదయము నవహరించి దొంగ.

భార—నలుఁడనయీ నీయభిప్రాయము ?

నర్మ—కాకముత్తెవ్వరు ?

భార—ఎవ్వడు వచ్చినాడు?

నర్మ—ఇంతకుముందే.

నలు—(తనలో) నేను వచ్చినజాడ వీరెఱుగిరా యేమి?

భార—నీవు చూచితివా?

నర్మ—చూచిపిన్నయమును జూడవలయునాయేమి? అతని రథ సారథిని జూచివచ్చి నానని నవమాలిక చెప్పినది. రథసారథియు, రథమును నున్న వ్యూహ నలుండేల యుండకుండును? దమయంతిని మేల్కొల్పి యీవృత్తాంతము జెప్పదము.

భార—చాలులే! నీ తెలివికి సంతసించినాను. నీ నెవ్వరును నిట్టివనులే నేయు చుండువు. స్వయంవరమునకు నలుండు రాకపోవువా? మన దమయంతిని వరించక పోవువా? రా (ఉమ్మగొనిపోవును.)

నలు—(తనలో) అహ! వీరందఱును దమయంతి నలునే వరించునని నర్మయున్నా రు. దమయంతి కూడ నాయుండే చిత్తమునిలిపియున్నది. ఏమిలాభము! అమెకును నాకును గడుదూరమైనది.

దమ—(మేల్కొని) ఇదియేమి! అపురూపమైనది! నలుండే చెప్పి యదృశ్యుడ యైనా!

నలు—(తనలో) ఈ సతీమణి మేల్కొందినది. ఈమెను జేరి భాషించుటకిదియే సమయము. (నమిపించి) దమయంతి! నీకు శుభంబగుగాక!

దమ—(తటాలున లేచి కొంచెము వెనుక కేగి) మీరెవ్వరో యెఱుంగవచ్చువా?

నలు—యోసారత్నమా! నేను దేవదూతను. సకలదిక్పాలసంక్షోభాకోటిరమణివృథావటల సందీపిత చరణాగ పెండుండైన దేవేంద్రుండు నీకు మందార కుసుమకూల కాన్కగా సమర్పింపుమని నుడివె. ఇంద్రాగ్ని యమవరుణులు భవత్స్వయంవరమునకరుదెంచి నన్ను నీయెడ కరిగిరమ్మన వచ్చితిని.

దమ—కార్యమెట్టిది?

నలు—చకితాక్షి: చల్లకువచ్చి యాంతఃజంకను జెట్టినందువలన లాభమేమైననుండునా? అబ్బందారకదతువృత్తయము నీయందు జిత్తమాజేర్చి యందులో నెవ్వరినైనను వరింపుమని చెప్పుటకు నన్ను యిహి నారు. చింతామణిసారిజా తోచైక్కెరైరావతాది మహాభాగ్య సమన్వితుడగు పాకశాసనుని వరింతు

వా? నిఖలతేజస్వియు, లోకముల కగ్రగణ్యుడును నగు నగ్నిదేవుని వరింతు
వా? లోకాలోక ధర్మ సంస్థాపన పాగల్భ్య సిద్ధియగు ధర్మరాజును వరిం
తువా? సప్త పాదోనిధియగు వరుణుని వరింతువా?

దమ—ఓయీ! దేవదూతా! వీరభటుపరిరక్షితమైన యీ సాధంబెట్లు వ్రేవే
శించితివి?

సలు—దేవతులిచ్చిన తిరస్కరిత వ్రేభావమున.

దమ—రాజకన్యకనగు నాటో మియట్టి వారికిట్టి వ్రేళంప తగునే?

సలు—అలివేటి! ఆ బృందారకులు నీకటాక్ష మాసింది యుంటిమని నీతో జెప్ప
మనిరి.

దమ—అక్కటా! ఇదియేటిమాట. అమరులగు వారెక్కడ! మానవాంగననగు నేనె
క్కడి. ఇట్టివార్త బంపుటకు బృందారకులకు ధర్మమని తోచినదా? అది
యుంగాక; నా హృదయమిదివఱకే యొకమహాపురుషునియందు లగ్నమై
యున్నది. ఆతనిని దప్పు నేనన్యుల మోమెత్తియైన జూడను.

సలు—అబలా! బృందారకుల సందేశమును నివంగీకరింపక యుండుట ధర్మముకాదు.
ఇటు వినుము. దివిజలయందు భవచ్చంచద్రీనామృతస్నాన పేశలమై
నద్యగ్నిలాసము జేర్చుము. నే జెప్పెడివొప్పున కంగీకరించి, నా సందేశమును
సఫలము నేయుము. బృందారకుల వైభక్తిని మనంబున దిరంబుగా నిలిపి
కల్యాణ వైభవమును బొందుము. ఓవిద్యుల తాంగీ! సకలభవనముల యం
దును నాము కను పూజ్యమైనది. అందులో దివిజలు మహావ్రేభావసంప
న్నులు. వారిలో శచీకళత్కండగ్రగణ్యుడు. ఆతడు నీయందు బద్ధానురా
గుడై యున్నవాడు. ఇందుముఖీ! ఆ బృందారక వాధుని నిరాకరింతువా?
అట్టివాడు కోరినదే చాలుకదా? సుదనవనారామసీమలుందు విశ్రమింప
నీకు గాంతు లేదా? మందాకిని తీరస్థాండునైతే వ్రేదేశములగ్గిడ సల్పుట
నీకుబ్రీయము కాదా? క్షీరసాగరకన్య శోడికోడలై యుండుట నీకుఘనము
కాదా? మూడు లోకములవారు నీకు మొక్కుట గౌరవము కాదా? ఇంక
బలుమ టలేల ఇందుని వరించి విమలయశమందుము?

దమ—బృందారికి సందేశపారా! అమరాంగనాశోభితుండైన మహేంద్రునకు
మానుషీ పరిచయంబేలే? సర్వరేందునకు సర్వనా! నేనాతనిని గామింతు
వా? హస్త హరిణిని గామించువా? అఖిలలోకాధీశుడైన యమరేందుని

క్కడ ! నేనక్కడ ! అట్టివాడు మర్త్యాంగవై భ్రాంతిగొని యుండనని యెవ్వరైన విన్న నవ్వువారు. నేనాతనిని వరింపను. సులేశ్వరుడైన నేని హరియైన నేని! నాచిత్తము సిద్ధపత్యక్తి రియగు నలచక్రవర్తి వశము జేసితిని. అతడే నామనోనాథుడు. నీవీ నామనోనిశ్చయమును బృందారకుల కెఱింగింపుము.

నలు—(తనలో) ఆహ! ఈమెకు నాయందెట్టియనురాగమున్నది ! ఇత నేనిమేకేమని చెప్పగలను. (ప్రకాశముగా) జలహాస్తి! యొకవేళ యానలచక్రవర్తియే నీకడకుదొచ్చి, బృందారకేందుని వరింపు మని వదించినచో నీవేమి చేయుదువు ?

దమ—దేవదూతా! ఇదేటిచూట ఇట్టిదెందైననుండునే. నలుడు నన్నువరింపక యుండిన నుండుగాక! ఇతరులను వరింపుమని చెప్పటకాతడవివేకియా?

నలు—ఒక వేళయట్లుజరిగిన ?

దమ—మ. విను మేనిన్ని వచింపనేమిటికి ను ? స్వీనాథుడొ నైషఠో దుస్వపత్యంబు వరింతు నానృపతి చం ? దుర్నిహల్లకే యున్నచో ననుమానింపక నాదుడేనాము నెగిన్ ? భక్తిన్ నమర్పింతు నా తనికిన్ నీటను యగ్నినో యునురులన్ ? దధ్యంబుగాఁ బాయుచున్.

నలు—(తనలో) హా ! దమయంతీ! నన్నువరించుటకెంత దీక్ష వహించితివి. ఇత నేను దాచజాలను. (ప్రకాశముగా)

మ. కరితాపంబు నడంచు కొమ్ము మడిలో / వాకుచ్చుచున్నాడ నా సురసంజేశము మాళిదాల్చి యిపుడి / చచ్చి జేరియున్నట్టి యా ధరణీసుండు జడండు పావమతి యా / దార్భాగ్యుడొ నైషధుం డరయన్ వీడె యటంచు నెంచుమిక నో / యజ్ఞాతకత్రేక్షణ.

దమ—(స్వగతమనించుచు తనలో) హా! నేనెంత మందమతి నైతిని. చిత్రకటమునజూచియుండియు నిమ్మహాత్ముని గుర్తింపలేకపోతినే. (ఎడటబ్రూచుచు) భారతీ! భారతీ! (నిష్క్రమించును)

నలు—ఓరామామణీ! సురసంజేశమున కదియే ప్రత్యుత్తరమా? (తనలో) ఈమెవలకులే బృందారకులకు వినిపించెడగాక.

(నిష్క్రమించును)

రంగము—(స్వయంవరముందిరము— బ్ర)వేశము— ఉచితాసనములపై భీమరాజు
నుదేవుడు; మంత్రీ - నలుఁడు - ఇంద్రాగ్నియనువరుఁలు (నలరూపముల
లో) పుష్కరుఁడు - దేవలుఁడు]

భీమ—(నుదేవునిజూచి) నుదేవా! నృపాలులందఱును నేతెంచి యుండిరి కదా?
నుదే—అందఱును వచ్చిరి. స్వయంవరసమయము కూడ నాసన్నమైనది.

భీమ—దమయంతి యింకనురాదేమి?

నుదే—అదిగో భారతీవరీవృతయై వచ్చుచున్నది.

(దమయంతియు భారతియుఁ బ్ర)వేశించుచున్నారు)

భీమ—(దమయంతి చేయివట్టుకొని)

తే. గీ. రావె దమయంతి! నాభాగ్య! రాసి రావె
రావె నోమాలవంట! చం / ది)ముఖ రావె
వరమ మీదముమీద స్త / పాలురందు
మెక్కని వరించి ఘనకీర్తి / నొందుమమ్మ.

ఈ దేశాధీశుల సందతిని భారతి యెఱుంగును గావున వేత్త్యెఱుగ జెప్పను.

నుదే—భారతీ! తొందరపడుము.

భార—(దమయంతిచేయివట్టుకొని)

తే. గీ. వివిధ జలధివేలా వరి / వేల్లితావ
ఁగల నృపనూనులంగఱు / నీ స్వయంవ
రోత్సవమునకుఁజనుదెంచి / యున్నవారు
నుందరీ! నీవు వీరలఁ / జాడుమిప్పుడు.

చ. కురుమగ ధాంక వంక శక / కోసల పాండ్యకళింగ శాకఘూ
ర్జర మలయాళ సింహళ వ / రాట ముఖాఖల దేశ మానవే
శ్వరులరుదెంచినారు కడు / సంతస మేర్పడ వేఱు వేఱ భా
సురముగ నీకుఁ జూపెదను / జూచి వరింపుము సారసీతలా!

నీ యిచ్చవచ్చినవాని కంతమునఁ బూలహారమువేయుము.

ఇటురమ్మ. (ఒక్కొక్కరినిజూపుచు)

మ. గణనాతీత చమూచ్చటా సహితుడై / కస్త్రుట్టునప్పార్థివా
గ్గిఁగి శ్రీమంతనునామరాజితుఁడు శా / కద్వీవ భూభర్త; భీ

మణి దోస్తానుడ నూననూన కలితా / స్వాంతం దశేమరిశో
మణి దత్త ధ్వజనీధవుడనదృతై / శ్వర్యాఘ్యుడజ్ఞాననా.

దమ—(మార్కొగము పెట్టును)

భార—అట్లయిన నిటురమ్ము. (వేటొకనింజాపును)

చ. ఆవిరళ వైభవస్ఫురణ / నానర పాలుని పక్క నున్న మా
నవపతి విందనామకుడ / నంత భుజాబలశాలి సింధుడే
శవశుమతీశ్వరుండు; గుణ / శాలి; యనంగ సముండు వానిచె
తవరలు వారలందఱును / దామరసానన వానిబాంధవుల్.

దమ—(ఊరకుండును)

భార—అట్లయిన నిటురమ్ము. (వేటొకనింజాపును)

మ. పరివారంబు లనేకముల్ గొలువగా / భాసిల్లునమ్మేదిసి
శ్వరుండింటి! మగధత్తునూకతి మహా / సంగ్రామ శూరుండు; దు
స్తర దోష్ట్రకీమ దంభచంపకమిలిం / దత్సర్వ విద్యేషి భా
వరుడమ్మేళ భుజ వృతాప మహిమల్ / వర్ణింప రాదేరికి.

దమ—(ఊరకుండును)

భార—ఇటురమ్ము. (వేటొకనింజాపును)

కం. ఆభూపాలునిశ్రీవత్

శోభిల్లుచు నున్నవాడు / శ్మిత సేవాఖ్యం

డాభోగ శౌర్యుడతఁడు

త్వౌభుజ తిలకుండు పద్మ / సన్నిధి నేత్రీ.

దమ—(మార్కొగము పెట్టును)

క. ర—ఇటురమ్ము.

శా. పాఠజ్యధిను రస్త్రహస్తలయి నీ / రంధ్రోన్నతి బల్ చమూ
వారంబుల్ దము గొల్వ నా విభునికే / వత్ దోచువారియ్యరు
దోరుద్బద్ధుడ శౌర్య సూర్యకిరణో / ధూతద్విషచ్చార్వరుల్
వీరీతంను లవంతి జేశస్వపతుల్ / విందాను విందాహ్వయిల్.

దమ—(ముందునకుఁ జూచును)

భార—(పుష్కరునిఁ జూపును)

ఉ. అజనవర్యు యెగట నా / హా మహనీయచమూసమేతుడై
రాజులు మేటిఘోర రణ / రంగరణద్గుణ నాదగర్జన
భాజిధనుర నోయితి శ / రవిజ వారిత వైరి దోర్బాహూ
వ్యాజ దవానలుండు నవ / పద్మనభాక్షిరొ పుష్కరుండునూ.

దమ—(మార్కొగము పెట్టును)

పుష్క—(తనలో) అంతభాగ్యము నేను నొచుకొనినా ఎఱివా?

భార—(నలుని జూపుచు)

సీ. తనయివి యాచక / జనపితాళిక జగి

ర్చిన మావిగాగను / జలగుమండ

తనశౌర్యధైర్యముల్ / గనిభీతులైరిపు

భూదారులు నిగూఢ / వృత్తి మెలంగ

తనచిత్త రాజంబు / వనబాల యామనో

వారునకు రత్న సిం / హాసనముగ

తన నుండరాకృతి / వనకేతుడా వీ

క్షణ కదంబమనకుజ్యో / త్స్నంబుగాగ

తే. గీ. నివధదేశంబు నలు భూ / నేత యితఁడు

సత్యసంధుఁడు, కడు ధర్మ / శాలి; యాశి

తజనసముదయత్రాణంబు / దాన నరుఁడు

చారుతరమూర్తి శ్రీనళ / చక్రవర్తి.

దమ—(సంసోపమునో నలుని గళమునఁ బూలడండ వేయఁబోవును.)

భార—(వారించి) తొండర నడకుమా.

తే. గీ. నలుని రూపంబునో నెవ్వ / నరవతులు; త

లోదరీ! యేవురుండిరిందు / లోన నిక్క

మైన నలభూవుఁడెవ్వఁడో / యరయ మార్గ

మింతయును దోచకున్నది / స్వాంతమందు.

దమ—(ఆశ్చర్యముతోఁజూచుచు తనలో) ఆహా ! బృందారకు లెంతమాయఁ జేసి
వారు ? తను సం శ్లేషమునకు నేనట్లు వ్రత్యుత్తరమిచ్చితిని యాగ్రహించి
యీధంగిఁ జేసిరి కాఁబోలు. (వ్రత్యముగా)

తే.గీ॥ అబలనా నేమిమీఁడుది ? వ్యమహిమంబు
గన్గెనగ శక్తురాలను ? గానుగాన
నలఘుకృపబూని సజమైన ? నలునిజూపి
యార్తనానన్న రక్షింపుఁ ? డమరులార.

నలు—(లేచి-దేవతలనుఁ జూచి)

తే.గీ. కామరూపముఁదాల్చి జ ? గంబులందు
మహిమవిలసిల్లఁజరియించు ? మాన్యులార
సన్నగ్ధులజూడండి మిమ్ము ? సవ్యభక్తి
సంజలిఘటించి వేడెద ? సమరులార.

ఇందు—(దమయంతినిజూచి)

తే.గీ. విక్రమా నలుడనునేను ? నీరజాక్షి
సమ్మిసామాట సన్న ము ? దమ్ము మీరఁ
జేకొని యశంబు గాంచును ? క్షితితలమున
సంయంబును బొందగు ? డెందమందు.

యము—తే.గీ. విక్రమా నలభూపతి ? నేను గలుగ
నేను నలుడను వచ్చియింప ? న్యాయమగునె

(దమయంతిని జూచి)

వారి వీరి మాటలు సమ్మి ? సారసాక్షి
మోసపోవక నన్గొ ? మోదమునందు.

అగ్ని—మీరు మంచివిద్యోదమునే చేయుచున్నారు. దమయంతీ ! వీరెవ్వరి మాట
లను సమ్మకుము. నేనే నలుఁ డను.

వరు—జాగున్నది. నేను నలుఁడ, నేను నలుడనని మీరందఱును బలుకుచుండ నా
నలత్వము నెవ్వరిముందు ప్రకటింతును ?

అందఱు—(అశ్చర్యముతోఁ జూచుచున్నారు.)

దమ—(తనలో) అక్కటా! ఈమరులకు నాయందు దయకలుగక పోయెనే! నేనేమి
సేయుదును ? (చేతులు మోడ్చి సరస్వతినిద్వేషించి) తల్లీ!

(అనుబంధము 8)

సరస్వతీ ! నిను నిరంతరముఁ బూజించు భక్తురాలనగు నాయందుఁ గరుణ
వహింపవా ?

మ. జననీ నీవదవంకజంబుల సదా / సద్భక్తి సేవించునా
 కనుమోదంబు ఘటిల్ల నైవధుని వే / డ్కన్ జూపి రక్షింపగా
 మనమందెంచ విదేమి కారణము యం / తా! నన్ను సేవించు వా
 రని సత్కారము జూచుచుండవె శుభ / శ్రీలిద్ది భాషాసతీ !

అమ్మా ! నీవు కరుణింపవేని నాప్రాణములఁ బరిత్యజించెద.

ఇందు—(నలునిఁబట్టి ముందరికిఁదెచ్చి దమయంతింజూచి)

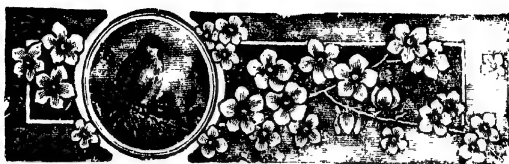
మ. పరితాపంబును బొందనమిటికి నీ / భావంబులో నీ మనో
 హరుఁడౌ శ్రీ నలరాజచందుఁ డితఁడా / హ్లాదంబు సంధిల్లగా
 సరగన్ గైకొని కీర్తి తో వెలయు మా / చంద్రార్కతారావనీ
 శరధిస్థాయిగ దేవతా పరమమల్ / లైఘింప రాజాననా !

దమ—(నలుని కంఠమునఁ బూలదండవేయుచున్నది.)

(అవనిక జారును.)

—ఇ ది ప ర్థ మాం క ము.—

మంజుల నైషధమును

చిత్రనళీయము

ద్వితీయాంకము

రంగము:—బయలు[కామదేవుడు ప్రవేశము]

కామ—(తనలో) మానవుని సంతతసౌఖ్యాభిలో నోలలాడించునదికాంత; సంసారమును వృద్ధిజేసి యన్వయంబును నిలుపునదికాంత; శాశ్వతైశ్వర్యభోగంబుల సమకూర్చునదికాంత; స్వర్గశ్రీసమాశ్లేషసౌఖ్యంబుగలుగ జేయునదికాంత; కాంతలేకున్న జగమేలేదు. సృష్టియంతయుఁగాంతచోడనే యున్నది. “ధనమూలమిదం జగత్” అనుటకంటె “కాంతామూలమిదం జగత్” అనుట బాగుగనుండును. ఎట్టియభీష్టము లాసించిన నట్టివియెసంగు కాంతలుండగా, వేరేదైనము లెవ్వరు? దయ్యములెవ్వరు? ఇట్టికాంతలను ముందుంచుకొని జగములన్నియు నేనాడించుచున్నాను. బాలసమీరచైత్రు లిరుపార్శ్వముల భజింతురేకీ, హంస, పీక, సైన్యము ముందు నడువ, శుకవాహనమును నుమికించుచు మదీయపుష్పశరంబులు ప్రయోగించితి నేని మోహవాద్ధిని మునుంగని స్త్రీపురుషులెవ్వరు? వరమ నిష్ఠాగరిష్ఠులై తప మొనర్చిన విశ్వామిత్రీ దూర్వాసాది మునిపుష్టులు మదీయ కునుచుకొదండమును సహింతులేకనేకదా? కాంతావ్యామోహితాత్ములై యొప్పిరి. ఇట్టిమహాత్మనాయొద్ద నున్న కారణముచేతనే కలిరాజ తనపరివారములో నన్ను మొదటివానిగఁ జూచుచున్నాఁడు. ఏమైనను నేను లేకున్నచో నాతనిపరిపాలన మొకనిముషమైనఁ జరుగదు.

[కోదేధ దేవుడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కోదేధ—(తనలో) తానులేకున్నచో కలిరాజ పరిపాలము సాగదని కామదేవుఁ

దు తలంచుచుండును. అది వట్టి వెట్టిమాట. కలి వ్యాపారమంతయు నాశో
డనే యున్నది. నేను లేకున్న నరని వ్యాపారమే సాగదు. కోబోద్ధీపిత మాన
సుండినై కనుంగవ నింగలంబు లగ్గలంబుగా రాల్పుచుఁ బురాతనసమయ హేమ
కళపు సభాస్తంభాంతరాళ పాళికానిగుంభవృహార్యమన్నిజాంతరంగాభంగు
ర కరిపూర్ణ దీర్ఘ కోధ సంరంభుడనై, నిరుపమానాభీల హలాహలకీలికీలికా
సంకీలిత కాలవ్యాళంబులపాలిక దట్టపుఁ బస బుసకొట్టుచు, సమగ్రవిగ్రహనే
హస్సముదగాగ్రహ మహాగ్రహ యగ్రీవ గ్రీవోద్ధితాభోగ హేమాఘోషణ
బోషణంబులైన సింహనాదములుగావించుచు, నిర్ణద్రీరాద్రీరసోద్ధీపిత చటు
ల భుజాస్ఫూల సనినదంబులుగావించుచు, దివసావసానసముద్గండతాండవితచం
డికానాధ పాదసంఘట్టన భావసదృశంబగు నిజచరణతలసంఘట్టనముసే
యుచు, నేనుబోయితి నేని యెదుటనిలువఁగలవాఁడెవ్వఁడు? నేను లేకున్న
లోక మొక్క నిముష కాలమైనను నిలువఁగలదా? వ్యామోహితాత్మలైన
స్త్రీపురుషుల ప్రణయకలహమునందుఁగూడ నేను స్థానము నాక్రమించుకొని
యుండును. (వక్రకంఠః బోయి నిలచును.)

(లోభ దేవుఁడు వ్రేవేళము.)

లోభ—(తనలో) “ధనమూల మిదం జగత్” అనుమాట యసత్యమా? అంతయు
ధనముతోడనేయున్నది. భక్తి ముక్తి భుక్తులకుధనమేమూలము. ధనములేని
బ్రతుకు వ్యర్థము మానవునకుష్టపార్శ్వశలు సంతోషము కలుగజేయునది
ధనము. నారీశిరోమణుల హృదయము దొంగిలించునది ధనము. అమూల్య
సౌఖ్యభోగములఁ గూర్చునది ధనము. ధనములేకున్న జగమేలేదు. కొందఱు
దానములని ధర్మములని పలుకుచు ధనమును వ్యయముసేయుదురు. ఛీ! ఇ
ట్టివనికి నాచిత్తము సమ్యక్తంబు. దానములేమిటి? ధర్మము లేమిటి?
ఉన్న ధనము వ్యయమైనపిదప, మరలనిచ్చువాఁడెవఁడు? ధనహీనుని మొగ
మెవ్వరుచూచెదరు? ధనమున్న వానిఁ జూచి, మీరు దానముసేయఁడనివ్యర్థ
లు పలుకుచుండురు, వీరి తాతముత్రాతల సొమ్ము ధనవంతుల యొద్దదాచిన
ట్లుగనే పలుకుదురు. ధనవంతులుకొందఱుధనమును విచ్చిదిదానధర్మములం
జే మోక్షమున్నదని పలుకుచుండురు. మోక్షమునకును ధనమునకును సం
బంధమేలేదు. ధనమున్నదికదాయని నిజమిగుఱుఁ గొందఱుధరించుటకు చీని

చీనాంబరములకును, మణిమాల భూషణములకును, వేచ్చించుచుండును. ఏబట్ట కట్టుకొన్న నేమి? వస్తువులుండకపోయిన నేమి? గొంగళి కప్పుకున్నచో? గాలము జరిగిపోవదా? కొండెము: ధనమున్నచో చానినేవిధముగ నైన వృద్ధి సేయవలయును. దొంగల పాలుగాకుండ రాత్రులయందఁ గాపాడ వలయును. దిక్కు మాలిన బ్రహ్మ రాత్రులేల నృప్తిచెనోకదా? ఎప్పుడు కగలే యుండిన బాగుండునుగదా? (ఇంచుక యూరకుండి) ఇంచును కలిమహారాజు రాలేదేమో!

(వ్రక్కగానిలిదియుండును.)

[వ్రవేశము:—కలి]

కలి—(తనలో) దుస్తరహస్త విన్యస్తాంకుశాఢోరణ ధురీణాంబులైన స్థినిరోధ కోర్ధారుణ వీక్షణాంబుల నక్షణదూతౌ శుశుక్షణివిన్యూలింగనికరముల గురియును, నేను బయలుపెడలితి నేని, నన్ను రుచునిగను వీరభక్తునిగను: దలచకయుండురా? బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు నృప్తిసీతిలయ కారులట! నాయనుచరులగు కామ, కోర్ధ, లోభులులేకుండ వీరేమిసేయఁ గలరో? వ్రవంచమంతయు నాతిఁ క్రీడావ్రదేశమే. ద్యూతము, పాణిహీన, పురాపానము, స్త్రీచింత, కలహము, మొదలగునవి యెక్కడనుండునో నెక్కడనుండును. నేను తలంచుకొన్న వృషిడిట్టి వానిని నిముషములో గల్పించును. ధనికుని నిర్ధనుని గాఁ జేయఁగలను. అపారణతనుత్రాణ శిరస్త్రాణ శస్త్రాస్త్రధురంధరులైన రాజులలో గలహంబు నవలీలగా గల్పించి వినోదించుచుండును. నేనడుగు జెట్టినస్థలమున భగవత్పూజలు - ఆచారములు - వానధర్మములు - పూజ్యకార్యచరణములు - మందున కై నఁగ నరావు. వ్రవంచమంతయు నాతో నిండియున్నదని యెఱుంగక జనులు విష్ణుని - హరుని సేవింతురు. కాని, నన్ను గ్రాలువరు. నన్ను గొలిచినచో వారి యభీష్టములకుఁ గొఱతలండునా?

కామ

కోర్ధ

లోభ

} (ముందునకువచ్చి కలినిజూచి కలిమహారాజా! జయము! జయము.

కలి—నిత్యులారా! వచ్చితిరా! మనము సత్వరముగాబోవలయును. విదర్భరాజుతనయయగు దమయంతికి స్వయంవరము చాటించఁబడెనది.

(ధ్వనివినిపించును)

కామ—ఎక్కడనుండియో విమానధ్వని వివవచ్చుచున్నది. (ఆకాశమువంకఁజూచి)

మహేంద్రుడగ్నియమ వరుణులతో నక్కడకో యరుగుచున్నాఁడు

కలి—(పైనఁజూచుచు) మహేంద్రా! నీకుఁగౌళలమా ?

(లోకల)

కుళలమే - నీవిప్పుడెచ్చటికిఁబోవుచున్నావు?

కలి—దమయంతీస్వయందరమునకు.

(లోకల)

ఆహాహా (నవ్వును)

కలి—మహేంద్రా! అట్లునవ్వెదవేమి ?

(లోకల)

దమయంతీస్వయందరమున నవ్వవచ్చినది. అయిపోయిన స్వయందరమునకు

నీవేలపోవుచుంటివి! స్వయందరమునకరిగి మేము వచ్చినాముకదా ?

కలి—మహేంద్రా! ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. స్వయందర విశేషములఁజెప్పుము?

(నిష్క్రమించును)

కోదధ—మనకలిమహారాజు యింకను దమ కుంతిపై నానపెట్టుకొని యరుగఁదలఁచి నాఁడు.

కలి—(ప్రవేశించి) ఆహా! దమయంతి నలునివరించినదట. ఈదేవతలు స్వయందరము నకిరిగి విఫలమనోరథులైవచ్చిరి ఎందుకుఁ జారుషములేనిబ్రతుకు! ఇంకనేను శాంతమువహించరాదు. దమయంతినివరించిన యీనలనునకు నావ్రభావముఁ జూపవలయును. నేఁదలఁచినచో జేత కాని కనియేమియున్నది. దమయంతిని నలుఁడువరించెనని వినినవిషయముకంటె దేవతలునవ్వ - నాహృదయమునఁ బ్రవేశించి యాపాదమై స్తకముదహించి వేయుచున్నది,

తే. గీ. నవ్వినాఁడుకదానుర ? నాయకుండు

నాదుయత్నమునకునట్లు ? నావ్రభావ
మరయఁజాలక, కానియ్య ? మమరవిధుని
ముందు బ్రతినలుబల్కితి ? పుడమినాధు
నైషధు సిరిహరించి కా ? నలకుఁబంపి
నలత నెడఁబాపి; యతికష్ట ? నీచవృత్తి
యందుఁబెట్టి పెక్కిఁడమల ? నందఁజేతు.

అట్లు సేయకయున్నచోఁ గలిసేకాదు - (ఇంచుక యూరకుండి) ఒక్కవిషయము మరల యాలోచనమున వచ్చుచున్నది. అనలుఁడు నావిషయమై యేమియవకారముజేసివాడు. అకారణముగ నాతనికిదుమలు గల్పించినందువలన నాకువచ్చులాభమేమికలదు. (అలోచించి) లాభమేమి! దోషమేమి? అతఁడు దమయంతినివరించుటయే. ఇప్పుడునేనాతని రాజ్యశ్రీలు హరించుటకీమియిషాయము వస్తుదును! (ఇంచుక యూరకుండి) జ్ఞప్తికివచ్చినది. పుష్కరుఁడున్నాఁడుకదా! అతనియొద్ద దేవలుఁడను బ్రాహ్మణమంత్రీయున్నాఁడు. నేనెట్లయినను, పుష్కరుఁడు నలునితోఁ జూడమాడునట్లుచేసి, యాజ్ఞాదమున నలుండురాజ్యసర్వస్వము నోడునట్లుచేసెద. ఇదియే మంచిప్రయత్నము. (కామలోభులనుజూచి) కామలోభులారా! దమయంతి స్వయంవరార్థమరుగఁదలచిన నాకోరికకట్ల విఘాతము సంభవించినది. ఈకారణముచేత నేనుకగొప్పప్రయత్నముఁ దలపెట్టినాను. మీరు మీనెలపులకరుగుఁడు. నాప్రయత్నమంతయు మీకుఁ కృమకృమముగాఁ దెలియఁగలను, కోర్కడేవా! నీవునాపెంటరమ్ము. (అందఱును నిష్క్రమింతురు)

(రంగము:- (నిషధపురము- ఉద్యానవనము- సలదమయంతులు - పరీవేశము)

నలు—రమణీ! ఈవనమెంత రమణీయముగనున్నదోకంటివా? అటుచూడుము.

చ. తలలిమెఱుంగుమించులు మ / దభిమరీరవగర్జనార్భటుల్
బలుమకరంద వర్షములు / భాసెలుదాడిమభూజ మేఘముల్
లలితశుకాననాతహ ఘ / లచ్చుత బీజమహేంద్రగోప రా
శుల వనమెల్ల నింపెనదె / చూచితే కోమలసార సేక్షణ.

దమ—మనోహరా! ఇటుచూడుము.

మ. ధరణి శూలికరిత్యజంపనగు నిం / దాభారమాటంగలి
ప్రకాశవ్యాజవి భూతియై ధృతమిళిం / దచ్చద్మరుద్రాక్షయై
మరలన్ నన్నుఁబరిగ్రహింపుమని పే / మ్మ శంభునింగూర్చి యు
ర్ధరదీక్ష దవమూనినట్లలరె నా / ధా! చూచితేకేతకీ.

ఈప్రీత్యురమ్ము.

మ. నృపచంద్రా! కనుఁగొంటె మోదమున నీ / వేతెంచయుక్తాశ్వనీ
కపుగీతంబులతో నళోకలలి కా / కాంతాభిసేకుఁ బ్రవా

శత్రు మాణిక్యమయంపు బాత్రికలబల్ / శృద్ధా బ్రహ్మన ప్రదీ
వపుబిందున్చి శుభంపుటారతులిడె / భవోత్పతచారంబుగన్.

నలు—బింబాధరీ! మందమారుతము దొందమున కానందముఁ గొల్పు నెంత చక్కగ
వీచుచున్నదో ?

చ. మలయగిరి వసించి యల / మానసదివ్యసరంబునీడి, యా
వలిమలినాటలాడి నవ / కల్లవ పాళిగదల్చి వల్లికా
కుల వకుళామృతేతకుల / కూటములంది మరందమాని మ
త్తిలిఘనసారవాసనల / దేలిసమీరుఁడు వీచెమెల్లనన్.

ఒక్కంటి కాలమాసరోవరతీరముననున్న యశోకవృక్షమునీడను విశ్రమింతము,
రమ్ము- (ఇంచుక నడిచి వృక్షముకింద నాసీనులగుదురు)

దమ—నాథా! రాత్రి నీవుకన్న కలవిషయముఁ జెప్పఁదలంచి మఱల మఱచిపోతివి.

అనుగ్రహించి చెప్పుదువా?

నలు—రమణీ ! ఆకలఁగనిన సమయమునుండియు నాచిత్తము వికలత నొందియున్నది.

దమ—అదినాకుఁ దెలుపఁగూడదా ?

నలు—వెట్టిదానా! చెప్పిననీవుగూడ విచారించువను తలఁపుకాని మఱియొకటికాదు.

కలిమాయవలన నేను రాజ్యవ్యుతిఁ బొందిపట్లు కలఁగంటిని.

దమ—అక్కటా ! పాడుకలఁగంటివే, దుస్వప్న పరిహారార్థము భూసురసమారాధ
నఁజేయింతము.

నలు—తలోదరీ! నేనెవ్వరికిని బుద్ధిపూర్వకముగా గాని, యెఱుంగక కాని, యేవిధ
మైనయవకారమునుఁ జేసియెఱుంగను, అట్టిచో భగవంతుఁడు నాయెడలనిర్ద
యవహించుఁడు. ఒక్కసంగతిమాలీమనుగుచున్నాను. నీవు మఱియొక
విధమునఁదలఁచక ప్రత్యుత్తరమిమ్ము. నేను రాజ్యభ్రష్టుఁడనైనచో నీవెందు
పోయెదవు.

దమ—నాథా! ఈయమంగళవాక్యములేమి! ఎన్నడును నీనోటినుండి యిట్టినుదులు
వెలువడలేజే.

నలు—తరుణీ! మాటవరుసకడిగితినిగాని మఱియొకటికాదు. కాలమెప్పుడును నొక్క
తీరుగనుండదుకదా? ఎంతటివారికైనను మెక్కిక్క సమయమునఁ గవ్వములు
ప్రాప్తించుచుండును. ధీరోదాత్తుల హృదయమును భగవంతుఁడనేకవిధ

ములఁ జరిగిన సేయుచుండును. అప్పురీక్షకు నిలిచినవాడే కృతార్థుడు. ఎట్టిమ
హారాజులెట్టికష్టములఁ బొందినారో నీవెఱుంగవా?

మ. అన్యతంబాడఁగ లేక మాటవయి రా ! జ్యోతీల న గ్గాధిపు
తుక్కుకర్పించి మహాగ్రాశానలకుఁ బు ! తుండుక సతీరత్నముక
జనుదేరక జని; వారణావలములో ! శాశోదరిన్ వికరీయం
బునుగావించుచుఁ దానునీచుని కరీయం ! బుకబొంది, యాపైజగ
ద్వినుతింగొన్న తిశంకనూను వినవో ! బింబాధరీ! ధారుణీన్.

అందుచేత నేనమయమున నేదికలుగునో చెప్పఁజాలము. నిజముగా నాకు రాజ్య
చ్యుతి సంభవించినో, నీవేమగుదువాయని శంక కలిగినది.

దమ—

మ. అకటా! యిట్లువచించుఁగానగునె నా ! ధా! చిత్తమందెంతయుక
వికలత్వంబును బొందెదేల నిఖిలో ! ర్వీవాధ చూడఁజూడెనే
సకలార్యస్తత సచ్చరితు, నిరు రా ! జ్యభిష్టుఁగాఁజేయునే
యకలంకాత్ముడు; వెఱ్ఱిగాగ, మదనీ ! యారాటముక మానుమా.

విధిప్రేరణమున నట్టిది సంభవించినది, నేనందుబోవుదును. నాకు నీతోడిదెలో
కిము నీవెక్కడనున్న నేనును నక్కడ నేయుందును.

నలు—

మ. గరితా! సంశయమేమిలేకయిదె వ ! క్కాణించెదన్ నీమనో
హరసద్భక్తికి సంతసించితిని రా ! జ్యభిష్టులతో బొందినక
సరియే! దీనతఃబొందఁబోనపుడు ! వజ్రక నీవుగల్గంగ నే
గొఱతల్ గల్గినగల్గిమ్ము మవివాళికుక సౌఖ్యముల్ గావొకో.

ఇందుముఖి! నాడెందముననున్న చింతిపోయినది. వరమేశ్వరుడు మనలను నిరంత
రము రక్షించుఁగాక!

(వార్తయొడింద్ర) సేనునిసత్తికొని వ్రవేళించును)

నలు—(ఇంద్ర) సేనునిజూచి) వాయనా! రమ్మ (ఎత్తికొని) సతీమణి! మానవునకు
సమస్తచింతలను బోగొట్టునది సంతానమేకదా? అందుకనే “అపూర్వస్యగతి
రాస్తి” యని యాశ్వులు వక్కాణించియున్నారు.

సీ. వరమసౌఖ్యవ్రాత ! వరతార కాగణ

బునకు నుతుఁడెకదా ! వనజవైరి

బహు ఘోరభంసార ? వారాసిఁ దరియింపఁ

జేయఁబుత్తుఁడెకదా ? చెలఁగునాక

శ్రీముక్తి వామక ? సీమంతినిం గూర్చఁ

దనయుఁడే కదతగు ? తార్పలాఁడు

సద్వంశవరకీర్తి ? శాఖల వెలయింపఁ

బుత్తుఁడెకద మేటి ? భూరుహంబు

తే. గీ. పుత్తుఁడేకద సుఖముల ? మూలమరయ

నాత్మజుఁడెకదా దురితల ? తాలవిత్తుఁ

డట్టిసందనోదయ భాగ్య ? మందనట్టి

జన్మమది జన్మమూ నవ ? నారసాక్షి.

(కుమారు నెత్తుకొనును.)

(వాస్తేయునిజూచి) వాస్తేయా ! నీరాకకుఁ గారణమేమి?

వాస్తే—దేవా! పుష్కరుండరుదెంచి సభామందిరమున దేవరదర్శ వార్థమై నిరీక్షిం
చుచున్నాఁడు.

నలు—అతఁడు నాతమ్ముడుకదా ! ఇప్పుడే వచ్చెదనని చెప్పము. (దనుయంతినిఁ
జూచి) సతీమణీ! నేనాతనితో మాటలాడి వచ్చెదను. నీవీకుమారునితో
మందిరమునకుఁ బోము.

దమ—అర్యపుత్రా! స్వయంవరానంతరమున నాతఁడు సీత^ల గలహించిన పుష్కరుం
డిప్పుడు మరల వచ్చుటకుఁ గారణమేమై యుండునో?

నలు—నాయనా ! రమ్మ—(కుమారునితో నిష్క్రమించును)

రంగ:—[నలునికొలుపుకూటము—పుష్కరుండు—దేవలఁడు. పృవేశించుచున్నాడు.

పుష్క—మిత్రీమా ! నీవు మంచియపాయమునే యరసితివి.

దేవ—పుష్కరా ! నావంటి మిత్రుఁ డున్నందువలన నీకేమి లాభమున్నది? మిత్రుని
యభీష్టముఁ దీర్చుట కన్న నాకుఁ గావలసిన భాగ్యమేమికలదు.

మ|| ఘనఖడ్గంబు ధరించి హస్తమున నెం ? గ్రామంబులో శత్రుిమా
రణమొక్కింతయు సల్పకండజనులొ ? రాయంచుల్లాఘింపఁగ
జననాథాగ్రణులన్ దు రోదరములో ? సంపీఠినిోడించి, యో
యనఘా! నీకునుఁ గూర్తునెంతదలు, వి ? ద్యానైపుణిం జూడుమా.

పుష్క—నీయట్టి మిత్తుడుండగా నాకుఁ గొఱతెకలువా?

దేవ—సేవ కా! మీరాజేంద్రుఁ డింకను రాలేదేమి?

సేవ—అదుగో! మామహారాజుగారు వచ్చుచున్నారు.

(నలుఁడు—వృషేశించును.)

నలు—(పుష్కరునిఁ జూచి) తమ్ముడా! పుష్కరా! (కొగిలించుకొనఁబోవును.)

దేవ—(వారిచి ఊడవయ్యా నలరాజా! కడుపులో లేనిప్రేమ కొగిలించుకొనిన వచ్చువా?

నలు—దేవలా! అట్లు పలికెదవేమి?

మ! అను జన్మండరుదెంచెగా యని సముఁ దృప్తీతివాటిల్ల నా
తని యాలింగన వార్ధిఁజేలఁగనుచిఁ త్తంజుదు నూహించ నన్
జనునే నీవిటు లడ్డగింపఁగను

దేవ—నీఁ సాదర్యమున్ జూపఁగన్

జనపాలా తరిగాదు; వచ్చిన పనిన్ఁ గావించఁగాఁ జూడుమా.

నలు—తమ్ముడా! దేవలుఁ డిట్లుపలుకు చున్నాఁడేమి?

పుష్క—సోదరా! దేవలుని మాటకేమి? నేనుక కార్యము సంకల్పించుకొని నీకడ
కరుదెంచితిని.

నలు—నేను చేయవలసిన కార్యమెట్టిదైననుఁ దప్పక చేయుదును.

పుష్క—నలరాజా! వినోదార్థము నీసోఁ జూడమాడుటకు వచ్చితిని.

నలు—తమ్ముడా! నీకీ యభిలాషయేల కలిగినది?

తే. గీ పాపమొదపుఁ గీర్తియు నెడఁ బాయు; ధనము
నాశనంబగు వైరమున్ఁ గలుగఁజేయు
నందుచేతఁ దృజించెదఁ రాహ్యలెల్ల

జూడమును దమ్ముడా! యిట్టిఁ చొప్పువలదు.

దేవ—గాజేంద్రా! మాకు నీవు నీతులుగఱకు నవసరములేదు. నీవు ద్యూతకలాకు
శలుండవగుటంజేసి నీతమ్ముఁ డంచుకు నిన్నాహ్వానించుచున్నాఁడు. ధర్మయు
ద్ధమునకును, వినోదార్థము జూడమాడుటకును బిలిచినప్పుడు వలను వడదని
చెప్పుట శ్రుతియోచితగుణముకాదని నీవెఱుంగకయుంటివా?

పుష్క—తే. గీ. పెక్కుమాటలఁ బనియేమిఁ వృద్ధివాధ
యాడలేకున్న నోడితిఁ సంచుఁబలుకు

మంత్రయేచాలు;

నలు—

నవకీర్తి ! యంచు నుడువ

విసకయారీతి నుడువుదే ! వెజ్జివగుదు.

కానిమ్ము, నీకోర్కె దీర్చుకొందువు గాక ! రమ్మ.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రంగము.— (నలుని కొలుపు కూటము ముందు కృదేశము— వాస్తేయిండు

కృవేశము)

వాస్తే—కొరా! ఈ జూదమునందెంత యాకర్షణ శక్తియున్నది. దేవలుని ప్రేరే

వణమున బుష్కరుడు వచ్చి యడిగినయంతనే నలుడు జూదమాడుటకు

గడంగి యహారాత్రీము లేకదీక్షతో నాడుచున్నాడు?

చ. కలదని యెంతచెప్పినను ! పార్థివ చంద్రుడు వీనులందు నా

కలుకులు జేర్చకుండ బల ! వంతము సేయగ బుష్కరుండు; వ్యా

కులమను మాటలేక నయ ! కోవిదుడయ్యెను నాడుచుండ; నే

సిలుగులు వచ్చునో తుదకు జిత్తమునన్ వగదోచెనక్కటా.

తే. నీ, పకల సంవదల్ గజముల ! శ్వేతలి రథము

లాయధంబులు తుదకు రా ! జ్యంబునెల్ల

నొడ్డి విధికృతంబున నోడె ! నుర్విధవుండు

కాలమహిమ నెవ్వడు చాటె ! గలఁడు జగతి.

అక్కటా! ఐర మేశ్వరా! సత్యసంధుడును ధర్మవ్రతాచారపాణిండును, నగు

నలసార్వభౌమున కెట్టియావదఁ దెచ్చి పెట్టుచునో కదా? (ఇంచుకయూరకుండి)

అయ్యో! ఆపుష్కరునకు నలునిజూచినఁ గోపముధికము. ఎట్లయినను బగదీర్చుకొన

వలయునని ప్రయత్నించుచు దుదకు దేవలుని ప్రోద్బలంబున సెట్టిమాయ జూదము

నకు గడంగి, సర్వరాజ్యశ్రీలను హరించినాడు. ఇక నేమిసేయునో!

(నిష్క్రమించును.)

రంగము:— [ద్యూతగృహము— విగతభూషణుడైన నలుడును బుష్కరుండు
దేవలుండును బ్రవేశించుచున్నారు.]

దేవ—(పుష్కరునిజూచి)

మ. భళిరా పుష్కర! మెచ్చవచ్చునిను భా! వంబందుర్ దూతక
లుడౌత నైవధు నోడఁజేసితివి రా! జ్యోతిల గైకొంచు;
(నలునిఁజూచి)

ఓ! సరనాథాగ్ని! ముందెఱుడననుచు! నాకుద్దియే యున్న నీ
కరణి! జంతుటిలునే యకట! భా! గ్యంబెల్ల వోనాడుదే.

పుష్క—నలా! సర్వము నోడిదితివి. వణముగా బెట్టుట కింక నేమైనగలదా?

సల—పుష్కరా! నీ వెఱుంగనిదేమున్నది! నేను మూత్రము మిగిలితిని.

దేవ—నీవు కాదు, వ్రశస్త్రమైన వస్తువున్నది.

సల—దేవలా! ఊహించినంతవఱకు నాకెక్కడ నేవిధమునుపదియుఁ గనిపించు
టలేదు.

దేవ—నీవు బాగుగ నాలోచించలేదు. నీయింటనే యున్నది.

సలు—నాకేదియుఁగనిపించుటలేదు.

దేవ—పోనిమ్ము. నేను చెప్పనా?

సలు—అయ్యో! చెప్పము! సంశయమేది యున్నది?

దేవ—చెప్పిన నాగ్నిహించెదవేమో?

సలు—అగ్నిహంతుడుకు?

దేవ—సరే! ఇంక దావనీల? దమయంతి లేదా?

సలు—(కోపముతో)

చ. పరమవతివ్రతానుజి న! పారగుణాకర నార్యవంద్య నీ
కరణి వదించెదే తులువ! గర్వము కన్నులఁగప్పెనే, ధరా
మరకులమందు నేకరణి! త్కృతలమందున బుట్టివానా దా
శ్చరితుని నిన్ను సైచితిని! జంపక సత్కృతబూనుచు మది.

పుష్క—నలా! నీ కోపమెవ్వరివైఁజూపెదవు.

ఉ. సరమొకింతలేని యవ, నీమర చందుని నాదు మిత్రుని
దూరెదవేల? నీవు గత! దోషుడవౌడువె యింతమూత్రో
నారయకున్నవాడవె య! హా! యని నగబురినుండి వంపు నీ
క్రూరతనంబు నిన్ను నయ! కోవిదులెల్లరు నన్ను తింతురే.

సలు—దినములు లెప్పవచ్చినవ్వుడు నీవెట్లయినను మాటాడగలవు. (దేవనిఁజూచి)

ఓరీ! బ్రాహ్మణరూపచండాలా! నీవు నేడు బ్రతికిపోయితివి.
పుష్క—నలా! ఇక నీవాళ్ళేటికకు బీగము వేయుము.

తే. గీ. ద్యూతమందున సర్వంబు / నోడిపోయి
కట్టుగుడ్డతో మిగిలిన / కలుష మతివి
లజ్జవిడనాడి నుగుణ ల / లాము నాదు
సఖుని బ్రాహ్మణు దూషింప / సాగినావె.

దేవ—పుష్కరరాజా! సర్వము మనకప్పుగించి సన్యాసియైన యీనలగజాతీ కాదు
కాదు. నలునితో వృధావ్రసాగము మనకేల? (నలునిఁజూచి)నలా! నీవీనాడే
పురము విడిచి యాలుబిడ్డలతో బోవలయును. (పుష్కరునిఁజూచి) పుష్క-
రసార్వభౌమా! నీయాజ్ఞ యిట్టిదేకదా?

పుష్క—అవును.

నలు—(తనలో) అక్కటా! ఎట్టిదుర్గతి వాటిల్లినది. వరమేశ్వరా! నీచర్యలతి
చిత్రిములు.

మ॥ ధనికున్ బేదగఁ బేదచున్ ధనికుఁగా / ధర్మైకసావేద్యు ను
ర్జనుగాఁ దుర్జను ధర్మతత్పరునిగా / సంప్రీతిఁ గావించుచున్
ఘనుఁడౌగారడి వాని చందమున లో / కశ్రీణిఁజావించు, నీ
మన మెవ్వారు గనంగళక్తులు నుధ / రాంభోధిచందోదయా.

(వ్ర)కాశముగా) పుష్కరా! నీవు నన్నుఁగూర్చి పోశయింపఁ బనిలేదు. నేను నేడే
పురము విడిచిపోయెదను. కాని యొక్కవిషయము మాత్రము నీతోఁ జెప్పవలసి
యున్నది.

తే॥ గీ॥ కన్న బిడ్డల భంగిని / గాచుచుంటి
నింతవఱకుఁ బ్రజలనింక నీ / వెట్లువారి.
గావఁబూనెనొ తమ్ముడా / కరుణఁబూని

పుష్క— యిన్నినీతులు వచియింప / నేలనీకు.

నలు—పుష్కరా! నేను పోయివచ్చెదను (నిష్క్రమించును)

దేవ—పుష్కరా! రాజ్యపరిపాలనా విషయములు నీకు బాగుగఁ జెప్పవలయును.
సావకాశముగఁ దెలిపెదను. రమ్మ.

(నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:-[నలుని యంతఃపురము-వ్ర]వేశము విచారముతో దమయంతి]

దమ—(తనలో)

అనుబంధము 9)

సీ. చలమువహించి, పు 1 మ్మరుడేల, యేతెంచి,

విభుని జూదమునకుఁ 1 బిలిచినాడు

పిలిచియుండెను గాక 1 వలదంచు బలుకక

యొద్దీశ్వరుండేల 1 యొప్పువలయు

యొప్పియాదెను గాక 1 తప్పుతోవను వారు

జూదమూడగ నేల 1 చూడవలయు

చూచి యుండిరి గాక 1 శుద్ధాత్ముడిదియంత

గృహింప లేకేల 1 గృహినాడు

తే॥ గీ॥ యకట, కలిశరీరముపైన 1 నావహించ

విభుడు సర్వంబు గోల్పోయి 1 వెట్టియెయ్యె

నేమిసేయుదు నికనే 1 నెందుఁజొత్తు

దోయజభవుని నేమంచు 1 దూరుదాన.

(వాల్మీయుడు—వ్ర]వేశించును)

వాల్మీ—(దమయంతినిఁ జూచి) తల్లీ! చెక్కుటకు నోరాడకయున్నది. పుష్కరుడు

మనరాజ్యశ్రీలన్నియు దుర్మూలమున గెలిచి, మహారాజును పురినుండి నేటి
రాత్రియే వెడలుమని చెప్పినాడు.

దమ—హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! (మూర్ఛిస్తును)

(నలుడు—వ్ర]వేశించును.)

నలు—(వాల్మీయునిఁజూచి) వాల్మీయా! దమయంతికి సర్వము దెలిసినదా?

వాల్మీ—దేవా! సర్వము నెఱింగించితిని.

దమ—(మూర్ఛ తెలిసితేది నలునిఁ జూచి)

సీ. పాణేశయేమంచు 1 భావించు మదిలోన

మనకెట్టి దుస్థితి 1 తనరె నిపుడు

నలు— వివదభిలోపల 1 వెలదిరో ముగ్ధి

భూరి దుఃఖంబును 1 బొందగంటి

- దమ— దాయాదుఁడారీతి / ధనమెల్ల గెలువంగఁ
దుచ్చజ్ఞాదమటంచుఁ / దోచలేదె
- నలు— విధికృతంబాభంగి / వెలదిరో కనుగవు
మహితవిజ్ఞానంబు / మాయమయ్యె
- దమ— దైవకృతం బిట్లు / దనరుచు నుండంగ
వగఁజెంద నేమి లా / భంబుగలదు
- నలు— సకల రాజ్యశ్రీలు / చానరోసను జానె
నబలవాసీవేడ / కరుగ గలవు
- దమ— పాణిశ! యామాడ్కి / వలుకంగ నేటికి
నేనెందు జొవుదు / సన్ను విడిచి
- నలు— పర దేశముల యందు / వడలేవు బాధల
పుట్టినింటికిఁ బొమ్ము / పొలఁతిమిన్న
- దమ— జీవేశనిను నీడి / చేరుదానన యట్లు
లిర్వరముగలిసి / యేగవచ్చు
- నలు— రాజ్యవ్యతినిఁ బొంది / రమణిరో యత్తిల్లు,
చేరఁగా నెప్పునే / సిగ్గుగాక
- దమ— పోనిమ్ము నీబుద్ధి / పోయిన యట్లులే
యెచ్చోటికైనను / నేగవచ్చు
- నలు— కడగండ్ల నోర్వఁగా / కాంతరో శక్యంబె
పుట్టిన యింటికిఁ / బొమ్ముమబల
- దమ— అర్హమే యారీతి / నాడఁగాఁ గలనైన
నినుజాసి జీవేశ / తనరగలనె
- నలు— వద్దాక్షి యారీతిఁ / బల్కిన మనచిన్న
పుత్తుఁడెచ్చోటికిఁ / బోవగలఁడు
- దమ— దీనికై యావిధి / దీనతఁగన నేల
తొలఁయింటికిఁ బంతుఁ / దగును వాని
- నలు— హాయింద్రోసెన! హా / హానుకుమార! యీ
నలుఁడెంత కఠి / నుఁడెయలరినాడొ

వాణ్ణి— తల్లి యో దమయంతి! (తండ్రి యోనలరాజ!

వగపుఁజెందిన నేమి (ఫలముకలదు

(ఇంద్రి)సేనుడు నిద్దురకన్నులు మలుముకొనుచు)

ఇంద్రి— తండ్రి! ఈరీతి భే (దంబు సేకేల నా

వలనఁ దప్పే దైనఁ (గలదె చెప్పును

నలు— తండ్రిని గానయ్య (తనయ! నీకీక నేను

దాయాదిగామదిఁ (దలపుమయ్య

ఇంద్రి— అమ్మరో యిదియేమి (యయ్య యిట్లు వదించు,

చిత్తంబువగ పేల (చెందెనమ్మ.

వాణ్ణి— అక్కటా! మీరీరీతి విచారించుచున్నచోఁ బసిబాలుండగు నీతఁడు బెంగవె

ట్టుకొనఁడా—(ఇంద్రి)సేనునిఁ జూచి) నాయనా! ఆడించెదను రమ్ము. (కుమారు నెత్తుకొని నిష్క్రమించును)

(ప్ర)వేశము:— దేవలుఁడు)

దేవ—నలా! ఇంకను నీవిక్కడనే యుంటివా? ఈరాత్రియే నిన్నుఁ బురినుండి వెడలిపోయితిని పుష్కరుఁ డాజ్ఞాపించియుండెను గదా?

దీప—(చాటునకుఁ జొప్పును)

నలు— భూసురోత్తమా? సాహసించి అంతఃపురాంగన లుండుమందిరమునకు రాఁజెల్లువా? నీవు సకల ధర్మములు తెలిసిన వాడవుకదా?

దేవ—పురములు...అంతఃపురములు...సర్వము—మూపుష్కరుని వశమైనవి. నేనెఱుంగక యిందుఁ బ్రవేశింపలేదు.

నలు— ఆర్యా! ఈయనవసరపరిసంగమునోఁ బసియేమి యున్నది. నేనీ రాత్రియే వెడలిదను.

దేవ—మూటలవలనఁ బ్రయాణనములేదు. క్రియఁ జూపించవలయును. నేనుండఁగానే వెడలినచో నామనస్సునకుఁ గూడ శంకలేక యుండును.

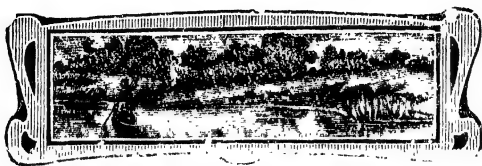
నలు— శంక దేనికి.

దేవ— దేనికిని చెప్పును. దారిద్ర్యపీడితాత్మకులకు ధనమందాశయెక్కువ. అందుచే నీచేయిని గొంచెము చౌర్యములోనికిఁ జొనిచ్చెదవేమో యని యనుమానము.

నలు— బ్రాహ్మణోత్తమా! నావిషయమై యనుమానమును బొందవలదు. అయినను నేనివ్వుడే నగరము విడిచిపోయెదను. (అనుబంధము 10)

ఇది ద్వి తీయాంకము.

(నిష్క్రమింతురు)

మంజుల నైవేద్యమును

చిత్రనళీయము

తృతీయాంకము

రంగము. — [అరణ్యము: — కలివ్రజేతము]

కలి—(తనలో) నావ్రజావమునకు సాటి యీవ్రజావములను లేదు. పుష్కర
రుని మిత్రుడగు దేవనిని బాత్రాగఁజేసి పుష్కరునిచేత మాయాద్యూత
నాటకమాడించి, నలునిరాజ్య శ్రీలహరింతుఁజేసి, పుత్రము పెడల నడిపించితి,
కానిమ్ము. నలదమయంతులను నీయరణ్యమునఁ బెట్టవలసిన యిడుమలఁబెట్టె
దనుగాక—(నిష్క్రమించును)

(నలుఁడు—దమయంతిలోఁ బ్రవేశించును)

(అనుబంధము II)

నలు—హా ! సతీమణి ! హరిత్రిము దయాచ్ఛాసితమేదినిధరనిక రాకరమరకతమణి
చ్ఛాయా కలావంబు లాలోకించి, నిచ్చలున్ బెచ్చపెరిగినవచ్చికల మెనవ
నిచ్చగొని హెచ్చుగా విచ్చలవిడివాటు హరిగణంబులును, బిలాంతరాశంబు
లనుండి మేతకై పెడలి తిరుగుచు దురదృష్ట నితంబకదంబకంబుల పేటలఁ బీట
బెట్టిన మేటిమౌనకుల బెటిలివడరాచుకొనుచు, నికటమునఁ జీమచిటుక్కు
మున బెడరి చివాలున దూరదూరంబుగా బాటుచు సతినిశితరదనసంఘ
ట్రంబుల నివ్వలువ్వుతిల్ల. ఘనఘనాఘనగ రానినాదసమధ్వానంబుల ఘర్ఘ
రింపుచు, గహనతలముఁ గలయమెలఁగు పరాహసముఁ హములును, కటన్ బుట్టి
మట్టుమీఱిపోవరసావేళపు వేండ్రంబు దీండింప గాండ్రి మనుచు, నెడుట
గనఁబడుకొండ గొఱియలపైబడి బుఱియలఁ బగులగొఱికి, నత్తురుంద్రావి,

పలభిత్రంబులు గుత్తుకదాక మెక్కి, గుఱుకపెట్టి కందరంబుల నిద్రించు
గబ్బిబెబ్బులులును, మహాకావ్యాకారంబుతోనాకలిగిదీర్చుకొనగందరంబులు
బొబ్బరిల్లగొబ్బిన నబ్బరపుబొబ్బలిడుచు మత్తమాతంగ సంఘములకై వెద
కు కంఠరవంబులును, తలకుంఠితకంఠ సంజనిత భయంకరనిర్ఘాదకోలాహలం
బుల గుండియలవిసి కలగుండువడు సనేకమృగంబులును. సమగ్రకృష్ణకుండలి
వ్రకాండఁబులవలె గండుమీఱుతుండంబులసాది, నవీనవల్లవితపల్లకీమతల్లి
కావల్లవంబుల నుల్లాసంబుననందుకొని యారగించుచుఁ గేరుగంధసింధుర
సందోహంబులును, గలిగి, మహాభయంబును గొలుపుచున్న ఘోరారణ్య
మును బ్రవేశించితిమి.

దమ—తే. గీ. ఎత్తుకల్లముల్ చరణంబు / లొత్తుకొనడి
సన్న సన్నముల్లు; ఘనసా / హణసమితి
నత్తిపైవేడియెండ, నే / నెట్లునడవ
శక్తురాలను గానలో / సార్వభౌమ.

అక్కటా! వాకంఠకంఠ కాయానమధికమగు చున్నది. అడుగుఁదీసి యడుగుఁబెట్టఁజాలకయున్నాను.

నలు—అక్కటా! దమయంతి! నీదుర్గతికి నేనేమని వగతును.

మ॥ చతురంభోధిపరీతభూవలయరా / జన్యావ్యయోత్తంస సం

తతిలో నెక్కువవాడు నైషఘండు మ / ద్భాగ్యం బసామాన్యమై
క్షీతినుచ్చారు సటంచు మోదయమెయిన్ / జిత్రంబులో నెంచి నన్
బలిఁగాఁ గొన్నఫలంబు నీకీటుల సం / ప్లాప్తిఁచెగా నుందరీ!

అయ్యో! సుందరీమణీ! నిన్నరణ్యముల సంచారముజేయుఁ జేసితినిగదా! ఈయిక్కట్టు
లన్నియు నీకు వామూలమునఁగాదె.

దమ—తే. గీ. చెమ్మటలు గొమ్ముచుండె దే / హమ్మునందు
నోటఁ దడియారుచుండెను / మాటరాదు
వశముగాకుండె నెడలు కం / పరచు పుట్టి
నాధ! చేయఁగల్గినదేమి కా / ననమునందు.

అయ్యో! ఇతనడువఁజాల (కూరుచుండును)

నలు—ఎంతకష్ట మెంతకష్టము. దమయంతి!

చ॥ జనకుని యింటికిగొనుచు ॥ చక్కగ దెల్పిన నాడు వాక్యముల్
 వినకలలోదరి! యిటుల ॥ భీకర కానకు వచ్చి యక్కటా!
 ఘన వెలలందుచుంటివల ॥ కంజజావ్రాతకు నేమిగా మనం
 బునఁ దలపోయివాడ; వగ ॥ పుట్టదె నీముఖబింబముగ గనఁ,
 తే గీ. చారుశారద పూర్ణిమా ॥ చంద్రునోలు

వదనమా! వాడె నిశియందూ ॥ బద్ధమట్లు

సరసిజంబులమించు నీ ॥ చరణయుగళి

యరుణ కాంతి వహించెనో ॥ యతివమిన్న.

నీవు పుట్టిన యింటికిఁబోయియుంటివేని, నీకీకష్టములేక యుండునుగదా ? ఇదియే
 కదా నీవు వావెంటవచ్చి కడుచున్న సౌఖ్యము.

దమ—(తొందరగా లేచి) పా'ణేశ్వరా ! ఆయాశమడగినది. లెమ్ము. నమ్మదిగా
 పోవుదము.

నలు—రమణీ ! నేనామాటయనిన నీవీ మాటయందువా? పుట్టినింట నున్నచో నిట్టి
 కష్టములఁ బొందకయుండువు కదా ? యని యట్లుపలికితిని గాని నీరాక నాకు
 గష్టమా ? అయ్యో ! ఎంత వెఱ్ఱిదానవు. నన్ను నిరంతరామోదపరిపూరిత
 మనస్కునిగఁ జేయఁచుండు నీభవనమోహన విగ్రహము నాకన్నుల యెదుట
 నున్నంతవఱకు నేనెట్టి యిక్కట్లనైనను భరింపఁగలనని నమ్ముము. హా !
 సత! నీకాకలిబాధ మిక్కుటముగ నున్నది కాబోలు ! విమలనలిలపూరిత
 మైన కాసారమైన సమీపమునఁ గనిపించుటలేదే. (ఎదుటఁజూచి అదిగో !
 మన కెదురుగ నొక రసాలసాలము కనిపించుచున్నది. దాని చాయకుఁ
 బోవుదము రమ్మ.

[ఇరువును నడచి వృక్షమునీడకుఁ జేరుకొందురు]

నలు—యోహరమణీ !

తే. గీ. అగ్ని సాక్షిగ గ్రుక్కొన్న ॥ యతివయిట్లు
 లాకటిక మందుచుండంగ ॥ సరసియొక్క
 కబళమన్న మే నిడలేని ॥ కాంతుడయ్యె
 గా నలస్యపాలచంద్రుండు ॥ కాలగతిని.

దమ—సాధా! విచారించినందువలనఁ బ్రతాపజమేమి యున్నది?

నలు—తే. గీ. తొల్లిభవమందునే పాప / ములను జేసి
 యుంటినో తత్ఫలంబివ్వు / ఛొందుచుంటి
 నిజసతీమణిగో డవ / నీఫలము
 కడుపునకుఁ గూడులేకిను / గాలగతిసి.
 (వైనుండి యొక ఫలమువడును)

నలు—రమణీ! భగవంతుఁడు మనయెడల దయఁబూని కాబోలు, యీఫలమును మన
 ముందుఁ బడవైచివాడు. నీవు నెవ్వరముగ దీనిని భుజించి యాకలినిదీర్చు
 కొనుము.

దమ—నాథా ! ఇట్టి కార్యము వాకుఁ ధర్మమా ? కలిభుజింపక పూర్వము నతి
 భుజించునా ?

నలు—తే. గీ. తరుణి! యాకట గృశియించు / దాన వీవు
 పురుషుఁడను నోర్వగలవాడఁ / బోలఁతి నేను
 బాధ వాకంతగా లేదు / కలియెయిచ్చు
 నవ్వడు భుజియించుచో దోష / మంటఁబోదు.

దమ—నాథా ! నీవట్లు కలికెడవుగాని నీకు మాత్ర మేమాకలిబాధ లేకయున్నదా ?
 నీవు భుజియింపకుండ నే భుజియించుటకు జిత్తము పన్నుతించునా? కరుణించి
 నీవు నగము భుజించి తక్కినది నాకొనఁగుము.

నలు—తరుణి! నేను చెప్పెడిమాట వినవుకదా? ఈదిన్న కంఠుగో రెండుభాగములు
 కావలయునా ?

దమ—పాశ్చర్యరా! వేరేతప్పినచో నాకలిబాధ యడఁగిపోవును. ఇంతకుమునుపున్న
 యాకలి నాకిప్పుడులేదు. ఈఫలమును నీవే భుజింపుము. నీవు భుజించినచో
 నాకడుపునిండిన యట్లే. సందియమందకుము. వృక్షమున నింకొక ఫలము
 దొరకకయుండునా ?

నలు—(చెట్టువంకఁజూచి)

ఉ. మందున కైన నొక్కఫల / మైనను లేదునుమీ మహీరువాం
 బందు నిదేమి యద్భుతము / వారిజనేరి! యిదెట్లువచ్చె; నే
 మందును నిద్ది మాయఫల / మానని సంతయమయ్యె నక్కటా

దమ—సందియమేల నాకిడుము / సులసముందుచు నేభుజించెదన్.

నలు—అయ్యో! ఏమి విషఫలమో?

దమ—అందులకే నేను భుజించదనని చెప్పితిని.

నలు—అక్కటా! నాకు దుఃఖము తెచ్చి పెట్టెదవా? రమ్మ! నీవు వలదు. దీనిని నేనే భుజించదను.

దమ—(చేయి బట్టుకొని) వలదు. వలదు. నీకు హాని సంభవించిన నాకు గాదా? ఇరువురమును బంచుకొందమా.

(తినుటకుఁ దలంచుచుండఁగా మెక బాగ్గియ్యము వ్రేవేము)

బాగ్గి—శ్రీహరి! ఎంత బాధ తెచ్చి పెట్టితివయ్యా?

నల—స్వామీ! బాధ యేమి?

తే. గీ. భవ్యభవదీయ దివ్యాంభుఁగి / వద్దములకు
మౌక్తికజాలము లేచి యో / భూసురేంద్ర
యిచటనుండి నమస్కృతు / లిడెదమయ్య
సేవకునిపైనఁ గరుణించి / చిత్తగింపు.

బాగ్గి—

తే. గీ. కడుపునకుఁ దిండిదొరకక / కానలోన
మార్గమును దప్పి యారీతి / మనలుచున్న
వాసకేల వ్రణతులు లా / భంబుకలదె
కడుపు నిండించునే యవి / పుడమిపాల.

ఓయీ! ఈ కలల బొల్లి మాటలు; దొంగభక్తి వ్రణాఘములు మాకెందుకు. నీకేమయి నశక్తి యున్నచో నాకడుపు నిండుట కాహారముఁ బెట్టుము.

నలు—ధరామరోత్తమా! నీవుగూడ మావలెనే యాకటిబాధను గృశించుచుంటివా?

బాగ్గి—సరి సరి. నీవు మాటలలో మంచిజాణవలె నున్నావు. ఆహారమేమైనఁ బెట్టవలసినవచ్చునేమోయని ముందు కాలకు బందము వేయుచుంటివా? మంచి తెలివిగలవాడవయ్యా!

దమ—మహానుభావా! ఈమహాపురుషుడు వలికినది యసత్యముగాదు.

తే. గీ. సప్తజలనిధి వలయిత / మౌర్యలంబు
బాలసము సేయుచుండు భూ / పాలవరుడు

కాలవశమున నీలీలఁ గానలందు

సంచరింపంగ వలసెను యొక్కనురేంద్రుని.

కాకున్నచో నీతఁడొక బ్రాహ్మణునికాకలి బాధ తీర్పలేనంత యితఁకుడగునా?

బ్రాహ్మ— సరే; ఈతఁడు చక్కవర్తియని చెప్పవచ్చుటలేదు, ముఖలక్షణములే

జెప్పవచ్చును. (నలునిఁజూచి) స్వపాలా! నీచేతిలో నేమోయున్నదే?

నలు— బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈవృక్షమున నెక్కడవూదినను నొక్కఫలమైననులేదు.

ఇది మాత్రమెట్లు మూముంగువడనో చెప్పబలము. మాదుర్దినములను

బట్టి మిదివిషఫలమేమో! యని సూచించుచున్నాము.

బ్రాహ్మ— ఏమీ! నీకట్టిసంహముకలిగినదిగా? ఏదీ చూతము.

(నలుడు ఫలమునిచ్చుచు)

బ్రాహ్మ— (పుచ్చుకొని తినఁబోవుచున్నాఁడు)

నలు— మహాత్మా! మాకుఁ బాతకము సంభవించును. తినవలదు. తినవలదు.

బ్రాహ్మ— (తినదు) పాతకమా! నీకు సంభవించునా? నాయనా! ఇట్టిమాటలు

వలుకుట బాల్యము నుండియు గట్టవడి నేర్చుకొంటివా? విషఫలమని బొం

కితివే, ఆహ! ఎంతమాధుర్యముగ నున్నదయ్యా? నోటవేసికొనఁగ నే అవలీల

గ గొనికీ జోయినది. ఇటువంటి పండు మఱియొకటిదినవాంఛగలగుచున్నది.

ఎక్కడవైదాదితివేమో బ్రాహ్మణునకేచ్చిన పుణ్యమేగాని పాపముకా

దు. తెమ్ము.

నలు— దేవా! పండురుచిగనే యున్నదా?

బ్రాహ్మ— రుచియని యడుగుచుంటివా! కడుపు పూర్తిగా నిండినది. ఇంకనీవు విచా

రించినను వ్రయోజనములేదు. రాజా! ఇట్టిదుర్బుద్ధి నీకుండుటచేతనే భగవం

తుడు, నిన్ను వనవాసిగ జేసినాఁడు. మంచివాడవైనచో బ్రాహ్మణుడను.

ఆకలి బాధచే గడుపు దహించుకొని పోవుచుండ, వచ్చియడుగ - విషఫల

మని బొంకకుండ నాక్షణమునందే యిచ్చియుండువు. వన్యఫలమునకేయిట్లు

బద్ధములాడినవాడవు. తక్కిన రాజకార్యములయందెట్లు వర్తించితివోకదా?

ఇంక నెవ్వడును సనత్త్య వ్రధానచేతనుడవుగాకుము.

నలు— కృధ్వసురోత్తమా! నీవు నాచిత్తవృత్తి సరయఃజాలక యట్లువలుకుచుంటివి

పోనిమ్ము; నీక్షుధ తీరినదికదా; వాకదియే భాగ్యము. నాయందు దయ

యించి, యాయోగజ్ఞానునుండి మేమావలంబడి యేదేని పురము, కేరుదారి
తెలుపుము.

బ్రాహ్మ—ఛీ! నీకు దారిజెప్పవలయునా?

మ. సరపాటుండవె నీవు భూమివయి చం ? దాటుండవేగాక! భూ
మరు శొక్కుండిటు లాకటా బడుచు నిచ్చోకేర వానింగృహ
వరతిగ జూచి ఫలంబు నీయకయె దు ? రావుండవైవట్టి దు
శ్చరితుగ నిన్నును జూడఁబావ మొదవుగ ? క్షౌచాల వంశాధమా.

పొమ్ము పొమ్ము. (నిష్క్రమించును)

నలు—రమణీ! కాలగతి యెట్లున్నదో యరసితివా?

తే. గీ. విషఫలంబేమొ యంచును ? వేట్టిసగుచు

నట్లుపల్కిన నాచిత్త ? మరయలేక

యవనిజేవుఁడు కోపించి ? యరగినాఁడు

కాలవైవరీత్యంబును ? గంటె యబల!

ఉ. ఆకలిబాధకంటె విను ? మా కలిబాధయె యెక్కువయ్యె నో

ప్రాకట చంద్రబింబమాఖ !

దమ— ? పార్థివ చంద్రమ! యేమిసేతు న

య్యో కడుపెల్ల మండెడు మ ? హోర్జ్వల ఘోర దవాసలంబుగా

నేకరణిన్ భయంకరాలవిని ? నేను సహింతును దీనిజెప్పనూ ?

(రెండు వత్తులు వైచుండి వచ్చును.)

నలు—తరుణీ! అటు చూడుము. ఏవోరెండువత్తు లీవృక్షము క్రిందకు వచ్చుచున్న

వి. ఎట్లయినను వీనింబట్టుకొని యాహారముగా నుపయోగింతును. ఈవృత్త

రీయము వానిపై వేసి బట్టుకొందును.

(వత్తులను బట్టుకొనుటకు వలువ నెకరవేయ నవి వసనము పొరించును)

దమ—నాథా! ఈచిత్రమున కేమందును?

నలు—మనోహరీ !

తే. గీ. కాలకర్మగతికి నిట్లు ? గరిత! యేడ్వ

వలయుఁగాక! గాకున్నచో ? బక్షిఁ బట్ట

వలువ నెగరవేయంగ న / వృక్షులేమి

వసనము హరించులేమి, దు / ర్భరము కాదె.

దమ—వాధా! యిదియారయు మనపురాకృత ప్రార్థనము. విచారించి నందువలనఁ బ్రయోజనము లేదు. నావలనయే మనమిరువురమును ధరింతముగాక, కాలముతప్పినచ్చి పృథ్వీదేవురేమి చేయగలరు? ఇన్ని నీళ్లయిన నెక్కడనేని లభించు నేమో యరయుదము. నమ్మదిగా రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(పునఃప్రవేశము— కలి)

కలి—(తనలో) తనకవసరములేని కార్యములీ యిందుగఁజేల నెత్తిపై బెట్టుకొనవలయును. నల దమయంతులకు ఆకలి తీరినదనకేమి? తీరకున్నదనకేమి? అందుకొఱకు చూతఫలము వారిముందు బడవేయరా? బ్రాహ్మణవేషమున దానిని హరించితినిగాని అది వారు తిన్నచో నాకలి దప్పులడగియే యుండునుకదా! కానిమ్ము. ఇత నల దమయంతులను వేటు వేటు త్రోవఁజెట్టించెదఁగాక! కలిప్రభావము పాక శాసనము గ్రహించుగాక! (నిష్క్రమించును)

రంగము— [అరణ్యము-నల దమయంతులు ఏకవసనము ధరించి ప్రవేశము]

నలు— తే. గీ. కంటకోపేతమైన యి / క్కాన యెల్లఁ
దిరుగుటంజేసి యాయాస / భరము హెచ్చ
గాని పలిల మెచ్చటనైనఁ / గానఁబడదు
కాలగతి యిట్లున్నది / కంజనేత్రీ!

దమ—ప్రాణిత్వరా!

తే. గీ. నన్న నన్నగ బలమెల్ల / జారిపోయె
జగము సకలంబు దిరిగెను / పరణిదోచె
నుంచునో ప్రాణమండదో / యుర్వివాధ
కదలఁజాలరు నడుగైవఁ / గాన నోస.

నలు—దమయంతీ! మనకెట్టిచురవస్థ సంభవించినది. అదియేమి కాలమహిమయో? లేక భగవంతుడు బుద్ధిపూర్వకముగ మనకిట్టి సిలుగుల కల్పించుడలంచునో? జలముచే నైనఁ గడుపునిపుకొందమన్న నెక్కజలాశయమైనను గానిపించక యున్నది.

దమ—భగవంతుడు మనయెడల బరాబ్బులుడై యున్నాడు. అయ్యో! అడుగు ముందుకు బడకయున్నది. సాదములు తేలిపోవుచున్నవి.

నలు—రమణీ! అల్లడే మనకెదరుగ నెక జలాశయము కనిపించుచున్నది ఎట్లో యోషికఁ బట్టి నాలుగడుగులువేయుము. కడుపునిండ నీరములు గొలిత తీరమున వృక్షము క్రింద విశ్రమింతము, లెమ్ము (చేయిబట్టుకొనును)

దమ—అబ్బా! (ఇరువురును కొంతదూరము నడిచి కాసారమునదిగి నీరములు దాపుదురు.)

నలు—వారీమణీ! నేడు మనకీజలములే వంచభక్త్యయితమైన సరసరిసాన్నము య్యెగదా?

దమ—నాథా! ఆయాసమధికముగ నున్నది.

నలు—బక్కింతకాలము నాయంకపీఠిని శిరమిడి నిద్రింపుము.

దమ—(అట్లుచేయును)

నలు—ఉ. విశ్వనాథార్థి యీసతి ప / విత్ర చరిత్రలతాంగి భీమగా
శేషరుకూర్మ పులిక య / హీనగుణాఢ్య; సకర్మశాలివా
నుశ్వసనోరగేంద్రుడయి / శోభిలునీశరాజచంద్రుచి
త్రేశ్వరియైన యిందుముఖ / యివ్వని నిద్రను బొందెనక్కటా.

ఈదమయంతి! నామూలమునగదా నీవిట్టి సంతటంబులఁ బొందుచుంటివి. సతీమణీ! పుట్టినింటికిఁ బొమ్ము, నాతో కష్టములనందఁ జాలవని యెంత బ్రతిమాలి చెప్పినను వినక, వచ్చితిని. అక్కటా! తగోదరీ! శుద్ధాంత సాధంబులయందు వనిచారికా సహస్రంబులు నురటిలువీవ హంసతూలికా తల్పమున శయనించు నీవు; ఆ రృషీ మంతుడను. రాజుని యనందగిన వాడును భీమరాశేంద్రునకు దమనమును సుగ్రు యనుగ్రహమున గలిగిన నీవు; సద్యశోవృతాశావటలుండును, సప్తవయోవిధ వేల్లితాశుల ద్వీపవృషాలమాలి వింతి స్ఫురణార్హ వరాబ్జుడైన యీనలుని మనసార, గోరి వరించిన నీవు; నేడు, ఈ, గజగవయాగండభేరుండ గండక కంఠీరవ వ్యాఘ్రాచ్ఛ భల్లశరభ నైరి భస్త్రబ రోమహృగాధి నాథ మహావన జంతు సంతానాకుంతిత కంఠ కు హరకోడవినిర్గత కూరి నిర్దోషణ భీషణాబును, పిశాచిగణ విహారాండబరదంతురంబును, జంబు జంబీర నింబలేరుస్యందన మందారకందరాల కలాశవృగోధ మా లూరాశ్వతాది వనుధారుహకటలాభింకవంబును, నిశితస్థూల కంటక పా

మాణశ్రీని వ్యావృతంబును, కలరవఖంజరీటశ్చేనచటకకరట కలకంత వ్రముఖని
ఖల ఖగపల కల కలధ్వాన సంకులంబును, నై యొప్పుచు దినేశరుచులు జొరసక
చీకటులు గ్రమ్ముకొని యినుక నల్లిన చాలకుండ బరక, చిట్టేగుగచ్చ కసింద కోరిం
దకంవల గలయంబెనుచుకొని, తెరవరయ పశంబుగానిక యల్లికల బెల్లికటం
బై దురవగాహాస్థితి సతిశయిల్లు నిమ్రహారణ్యమున ఈవృక్షమునడను కటిక నేలను
శయనించుచుంటివిక దా ?

సీ, అడుగేనిక బెట్ట శ / కృముగాని యిమ్రహా

రణ్యంబు మణిమంది / రంబెనీకు

కడుభీతి గలిగించు / కానన మృగములు

ఘనపరిఘారికా / జనులెనీకు

కడుపుమంటను దాపు / యౌజలంబులు

సరసభక్త్యాన్నభో / జ్యంబెనీకు

కఠిన శిలాయుక్త / కంటక భూమియే

బహు సౌఖ్యమిచ్చుత / ల్పంబెనీకు:

తే గీ. కటకటా యెట్టి మోర సం / కటముగలిగె

వాకతంబున భీషభూ / నాధపుత్రి!

జలజసన్నభవేత్రి / ప / శాలగాత్రి!

సుజనసన్నతివేత్రి! / సుందరాంగి !

నీకడగండ్లను నేను వీక్షించుజాలను మరితొడుము నాపుకొనజాలను. కావున నిన్ను
నేను విడిచెదను, అట్లు చేసినచో నియమింప నేను జూడక యుందును. నీనైన నెందైన
జేరి నుఖంబగులపు (చీర పగము జించి) అక్కటా! నేనెట్టిసాహసకార్యముఁ జేయ
దలచితిని. స్వయంవరమాఁకుఁ బూర్వము దేవేంద్రుని నంతటివాఁడు తన్నువరింపు
మని సందేశము పంపి ను నంగీకరింపక, పలునిదెచ్చ వచ్చుని నెల్లనపి వచించిన
నుశీలయాగు దమయంతిని; ఒక్కనిముషమైన నిన్నెడబాసియుండవని పలికి, సకలరా
జ్యశ్రీలబాసి యరణ్యమునకుఁ గట్టుబట్టతో నామెంట వచ్చిన నాదమయంతిని; నా
వైన నున్న ప్రేమచేఁ గన్నకొడుకును సహితము కన్నపారియింటికిఁ బంపిన దమ
యంతిని; యెట్టి యాచదలెట్టి దుఃఖము కలిగినను యూరడింపు వాక్యములచే నాకు
పైర్యమిచ్చు దమయంతిని; అయ్యో! ఈ ఘోరారణ్యమున విడిచిపోవుదునా? ఇట్టిసా

హసకార్య మాచరించితి నేని, నానుశీలతకు, నాధర్మ సంధతకు, నాపురుషార్థమునకు నావిజ్ఞానమునకు, నాసత్కార్యచరణమునకు భంగముకాదా? నాయాత్మ తిరుగ విముక్తిని బొందనటువంటి ఘోరనరక కూళమున బడదా? నేనిట్టి దుష్కృత్యము ను సేయజాల. సేయకున్న నెట్లు ఘోరారణ్యమున నాశలీదవృత్తులకుగృశించుచుండు నీమె నెట్లు చూడగలను, ఏమైనను సరే! ఎడబాసిపోయెడఁగాక! హా! నలా! కఠిన కర్మా! అగ్నిముఖమునఁ దైకొనిన యర్థాంగిని యారీతివట్టడవిని విడిచిపో దలచితివా? నలుఁడు కూర్కర్మకర్మక దమజననిందను జొందఁ దలచితివా? (అలోచించి) జననిందతో నాకు బనిలేదు. అశక్తిముతో నాకవసరములేదు, నాయర్థాంగి నామనోహరిణి! నాసంతోషమున కాలవాలము- అగు నీదమయంతికి సౌఖ్యము గలుగుటయే నాకుఁ గావలసినది నేనీమెను విడిచిపోవుదునేని యీమెకు దప్పక సౌఖ్యమూ కలుగగలను. దమయంతి! ఇట్టి దుష్కార్యము సేయచున్న నీవ్ని తేల్వరుని కూర్కర్మకర్మకని నిందింపకుము. కృపారఫహీనుడని దెగడకుము. నీసౌఖ్యమును గోరియే నేనిట్టి పనిసేయుచుంటిని. కాకున్నచో నెన్నఁడైన నిన్ను బాసియుండు వా! ఈఁడు నిర్దయుఁడు గాడని యెఱుంగుము. (పూర్తిగా జీరచించి కదలకుండ దమయంతి శిరమును తన హోదనుండి తిసి కొంచెము దూరముపొయి) హా! నాది యెంత కఠినచిత్తము. ఈలేమెను విడిచి పోవుచుంటినే! ఈపల్లవాధరిని విడువవలసిన దేనా? (మరల దమయంతి యొద్దకు వచ్చి కూర్చుని) హా! దమయంతి! సంపూర్ణ పూర్ణిమాచంద్రిమండలంబును ధిఃకించు నీముఖవద్దమును జూచుచు ననుదినంబును సంతోషముఁ బొందితిసి. గాని విచార మెన్నఁడును నెఱుంగను. రమణీయ మహిమాద్యావననారామ సీమలయందు నిరంతము నీతోఁ గూడి విహరించి మోదమందితిసి గాని, యొక వాఁడును నినుఁ బాసియెఱుంగను. నీయందున్న యనురాగమును నీవెద్ది కోరిన పది యొసంగి సంతోష ముందితిసి గాని, యిట్లు కఠినాత్మకడ నై నట్టడవిని నిన్ను బాటు కఠిన కర్మకర్మకదనగుదునని యెన్నఁడును తెలంపనైతిని. శర్కరాద్రాక్షరఫలముల కంటె మధురతరమై యలరారు నీముఖవద్దమును ముద్దుపెట్టి కొని సంతతానంద చారాసి నోలలాడితిని గాని యెన్నఁడును వగచి యెఱుంగ- అక్కటా! నేటికిట్లు పెనువెల సంతపించినది.

దమ—(కదలు చున్నది)

నలు—అయ్యో! ఈమె మేల్కొనునాయేమి? మేల్కొనినచో నాయుద్యమము

విధలంబగును. ఈమెను విడిచిపోదలంచినవాడనుజాగునీయనేల? అక్కటా! ఈయబల మేల్కొని నన్ను గానక, యిట్లు చేసినందులకు నెంతగా పరితాప మందునోగదా? ఏమైనను. ఈమె సంతాపమును మాత్రము నేను చూడఁ జాలను, అక్కటా! ఎట్టి సంతాపవార్ధియగు మునింగియున్నను; నిమేషము లో నెయ్యది యుద్ధరించునో, పగిలఁజలహసయమున నెయ్యది సంపూర్ణ పగిమోడముఁ గూర్చునో; ఎట్టి దుఃఖములను, నెట్టి యిక్కట్టులను నింత లో మఱపించి చిత్తమున నిశ్చలత్వమును స్థాపించునో; యట్టి ఈనారీచుణి గాఢాలింగన సౌఖ్యముకసారియనుభవించి యరిగెడఁగాక! (కొఁగిలించుకొనఁ జోయి) ఓహూ! మఱచితిని. నేనీమెను గొఁగిలించుకొంటినేని మేల్కొనఁగల గు. (ముద్దుబెట్టుకొని) ఒక్కసారి ముద్దుఁగొని పోయెడఁగాక! పర్యేందువద నా? నీకడగండ్లజూడఁ జాలక నీమనోహరుఁడు చిన్నీయరణ్యమున నెంటరి గా విడిచిపోవుచు, ముద్దుఁగొనుచున్నాఁడు. మరల నీభాగ్యమునకుఁ బరమేశ్వ గుఁడు త్వరలో ననుగ్రహించుఁగాక? ఓదేవతలారా! కోరియినైషధుని వరించిన యీదమయ్యతిని, మోహము పరిత్యజించి, యనురాగమును మఱచి, కూర్చొక్కడై యీతఁడు యాయరణ్యమున విడచిపోవుచున్నాఁడు.

సీ భీనుక్షమాపాలు / వెలలేని నోముల

వంటయెప్పుట్టిన / పద్మగంధి

బృందారకుల మాట / వెనక్కుఁ బోదోచి

నలరాజుఁ జేకొన్న / కలికిమిన్న

సద్గుణులులయందు / సతిలోకమున కెల్ల

దలమాసికంటైన / తలిరుఁబోడి

పతిఁబాయగా లేక / నుతునిఁ బుట్టింటికి

బంపివచ్చినయట్టి / పారిజాతీ

తే. గీ. అట్ట దమయంతి నీయర / య్యంబునందు

వదలిచనుచుంటిఁ గావునఁ / బరమకరుణ

నరసి, రక్షింపఁబూనుడి / యమరులార

వనజబాంధవకసులార / భవ్యులార.

(నిష్క్రమించును)

దను—(లేచి) నాథా ! నాథా ! ఏమిది కలుగవు. (కప్పులు తెరిచిచూచి) ఏడీ ! నామనోహరుడు. వారాజచంద్రుడగునశభూపాలగ్రామణి ! నాథా ! పాణనాథా ! ఇంతెక్కడిపాణనాథుడు. ఈనట్లడవిని నన్ను విడచి తనమార్గము దాను జూచుకొన్నాడు. ఈసతి హృదయము బరిక్షింతుడలచి యెచ్చోట నైన డాగితివా ? నాథా ! నీవు నన్నిట్టి వరిక్ష సేయనవసరములేదు. ఈకాంతమనోవాక్యాయకర్మములయందు నిన్నే నమ్మియున్నది. సీసాచారవిందసేవతప్పు యన్యచింతనమవసరములేదు. (మరల పిలచుచు) పాణిశ్యరా ! రమ్మరమ్మ, నీవరిక్ష యింక చాలును. (ఇంచుకయూరకుండి) నిజముగా నన్ను విడచియరగితివి. మనోహరా ! నీయిట్లు సేయుటకు నేనేమి మహాపరాధముగూించితిని. నాయగచాల్లు నిపుమాడ లేకపోయితివా ? లేక నీకు నేను భారముగదోచితివా ? మార్గాయూసమునడస్సియున్న నీకు చరణసేవ సలుపకుండనీయింతిశరీరముమరచి నిద్రించినదని యూగ్రహించి యిట్లునర్పితివా ? ఓజీవి శేష్యరా ! ఆకలిబాధచే పాణిములు శోషిల్లుటచేత నట్లు విద్రించితినిగాని నీసేవచేయుట నాకు భారమా ? దేవా ! ఏమయితి చిత్రవృత్తి నీకు దెలియదా ?

సీ. నిను జూచుగాలేక శ్రవనులకు నీవెంట

నరుదెంచుటైనను శ్రవయవలదె

నిమిఁదభక్తిచే శ్రవనుమందరు బుతు

నడజూసియుండుట శ్రవంచవలదె

నిమిఁదఁజేసచే శ్రబృందారకులనైన

గొనమెల్లకుండుట శ్రగనగవలదె

యనిశంబునీసేవ శ్రబాచరించుచు వేడ్క

దివములగడపుట శ్రదెలియవలదె

తేగీ ! నాగుణంబులెఱిగియుండి ? నాథ ! యిట్లు

భూరికావలో ననుజూసి ? పోవనల

భారమెరిసె నీకంత ? నేరమేమి

కరుణలేదేల నుండరా ? కారణాధ.

పాణిశ్యరా ! ఎట్టిసాహసకార్యముజేసితివి. నీవునన్నీరితిని నడజూచుదువని కల యందైన దలంపనైతినికదా ! లక్కటా ! నేను పాపినికాకున్నచో నేను నాకీంద్ర యేలరావలయును. నేనుమేల్కొనియుంటినేని నీవునన్ను బాంధవయుండువుకదా ?

ఒక వేళనట్టిదేసేయడలంచినను, గట్టిగనిచరణములు బట్టుకొనిబ్రతిమాలుకొనకయుం
దునా ? సీవెక్కడకు బోయిన నక్కడకు రాకయుందునా ? నాకిట్టిపాటుక
లుగునా ? అగ్నిపాక్షిగనేనునిన్ను గైకొనినదెందుకు ? కష్టనుభములునేను
గూడ నమముగ సీతబంచుకొనుటకుగాదే? అట్టిచో నన్నొంటిచేసి బోయితివేల ?
అక్కటా ! కాలమహిమనుబట్టి వత్సలను బట్టబోవ నవివసనముహరింప నిర్వ్వరము
నొక వత్త్రమునె ధరించితిరు. ఇప్పుడునావత్త్రముగో గొంచెము జించుకొని ధరించి
తివా అయ్యో ! ఎంతసితివచ్చినది. నామూలమున నీకుబాధలు సంప్రాప్తించుచున్న
వని యిట్లుచేసియుందువని తలంచెదను. ఈ ! ప్రాణేశ్వరా ? ఇప్పుడు నేనేమిసేయు
దును,నిన్ను నేను మరల నెట్లుచూడగలుగుదును? ఈయరణ్యమున నాకెవరుదిక్కు?
ఎవ్వరినివేడుకొందును. ఎవ్వరురక్షింపగలరు. నన్నిట్లుదుఃఖసాగరమున ముందివేసితివి.
నేనిప్పు డక్కడికిపోవుదును. నీవుయూడలేని యీవ్యర్థపుబ్రతుకుతో నాకేమిపనియు
న్నది. ఓవనమృగములారా ! నలునిజాసిన దమఁచుతి జీవింపఁజాలదు. కావున గరు
ణించినన్ను మింగి వేసిపుణ్యముగట్టుకొనుఁడు. ఈ ! ప్రాణనాథా ! నలసార్వభౌమా !

సీ. అచుకూలదాంతుత్య ! మనిసంతసించితి

యిట్టులొనని యెన్నఁ ! డెఱుంగనైతి

కలనైన ననుఁబాయఁ ! దలఁపవంటినిగాని

యారీతివిడచుట ! నెంచనైతి

భవదీయ సేవయే ! సర్వమంటినిగాని

యిట్టిపెన్వెత్తగల్గు ! తెంచనైతి

నీదండనుంటయే ! మోదమంటినిగాని

యిట్టిదుఃఖముగల్గు ! తెఱుంగనైతి

తేగీ॥ ఈ ! మనోనాథ జితచంద్ర ! ! హానురూప !

ఈ ! నిరంతర కరుణామ ! యాంతరంగ !

ఈ ! నృపాల పూజిత వదా ! బ్రాత యుగళ !

ఈ ! మదీయమూలధనమా ! ! ఈ ! నిజేశ !

(మూర్ఖిల్లును.)

(తెరవోలును)

రంగము:—[అడేయడవి-భ్రమేళము నలుండు]

సీ. ననుబాసి తేనాధ / యని నాకు నైయెంత

కడుపులో దుఃఖంబు / గాంచి నావొ

నిర్దయాత్మకుడయ్యె / నేనాధుడంచును

నెంతగా ననుదూరి / యెగడినావొ

వనసీమలోనున్న / ఘనమృగంబులజాచి

వరమభీతిని నెల్లు / బాటి నావొ

దిక్కునాకేమంచు / ధీరత్వ విడనాడి

యేరీతిగావించ / నెంచి నావొ

తేగీ! హా ! సతీమణి ! చంద్రబింబ / బాస్య భీమ

భూధవనుపుత్రి ! నుమగాత్రి / భూరిముఖ

వార్ధిముంచితినిన్ను లా / వణ్యసీమ

యుండఁగలనే నిర్నుకాడ / కుండనేను.

మ॥ కలికీ కన్నులవండునై లలితమై / కల్యాణ సంధామమై

లలితానంద విశేషదాయకమునై / లక్ష్మీవిలాసంబునై

వరుచందంబుల నమ్ముచావహమునై / భాసిల్లు నీదివ్యమం

గళరూపంబికఁ జాడగాగలుగు భా / గ్యంబున్నదే ధారుణి.

సతీమణ్ణి ! ననునీయెడల నెంతకఠినచిత్తుడనైతిని. నాయెట్టిపాపాత్ముడెందైన గలఁడా? నలునేవరించెదనుగాని యెరులవరింపనని దీక్షవహించి, గుణవరీక్షకై బృంధారకులు తమ్మువరింపుమని వంపిఁసందేశమును నిరాకరించి, తుదకు మనోరథ సిద్ధవై- యెప్పుడును నన్ను బాసియుండనని- యరణ్యములకువచ్చిననిన్ను నట్టడవిని బాసివచ్చితినిగదా? అక్కటా ! ఇప్పుడునిన్ను నేనట్లుచూడగలను? నీవునాకుమరల గనుపింతువా? హా! దయయింతి ! నీవువాకై యరణ్యంబుననెంతగా నన్వేషించుచున్నావో? నిన్ను బాసికొంతదూరమువచ్చి, చేసిన కూరకర్మమునకుఁ బశ్చాత్తాపమునంది - మరల నీవు గనుపింతువేమోయని వెనుకకువచ్చితినిగాని:— ఈపాపచారిత్రునకు నీవు గానిపించవైతివి. అయ్యో! ఇప్పుడెందుంటివి?

(లోకలనగ్ని కనిపించును)

ఈదావానలమేమి? అరణ్యమంతయు జట్టుకొనుచున్నదే? ఈయగ్నింబడిపాణముల విడిచితి నేని యాయవస్థలన్నియు గట్టెక్కునుగదా?

(లోకలధ్వని)

మాంసాహి - మాంసాహి - మాంసరక్ష - మాంసరక్ష.

నలు—ఎవ్వరిట్లు కలుకుచున్న వారు.. (ఎదుటఁబోచుచు) అయ్యా ! నీవెవ్వరవు ? వావలెనే నీవుగూడ కష్టసాగరమున యునిగితివా ? అయిన నేమి ! భయపడకుము. ఎట్టిసితీయందున్నను నలుఁడాశ్చిరిజనరక్షణదీక్షోబద్ధకంఠఁబుడని యెఱుంగుము. సర్వరముగ నీకు వచ్చినయాపద తెలుపుము?

(లోకల)

నలరాజా! నీకుశుభమగుఁగాక! నేనుక సర్పరాజును. మహావృద్ధుఁడను. అగ్ని లోబడితిని. రక్షించి పుణ్యముగట్టుకొనుము.

నలు—(నిష్క్రమించి) అగ్నిలోనున్న సర్పమును నీవలకుదెచ్చి నాగరాజా! నీకుఁ జాగ్రత్తత పోయినదికదా? (అని క్రిందవిడువనదికఱచును) హా! (రూపము మారును) అక్కటా! ఇదియేమి? ఉపకారమునకు బోవనవకారము వెంట వచ్చునే? సమకాసయందు నర్థాంగిని నావిధిబాసివచ్చినఫలము కట్టికుడుకక యుండునా? ఆహా! ఇమ్మహారణ్యములో దువకు సర్పదష్టుఁడవై మరణమందు మని భారనాముఖులున పొసెఁగాఁబోలు! (దమయంతి నుద్దేశించి)

తే. గీ. పొగిటినిఁ బాము కా / పాడుమనుచు

గోరరక్షించి మించితిఁ / గుండరనన

సండుకీడునాకు సం / పొప్తమయ్యె

నూరడింపఁగ రావ! వి / డ్యలతాంగి.

నాయనా! ఇంద్రాసీనా! నీవెక్కడనుంటివోయి ? తల్లడండులవై నెట్లుబెంగఁగొని యుంటివోకదా? ఎట్టిదుఃఖసమయమునైనను నీనుండరపదనారవిందమును జూచుట చేత, నీమృదుమధుర సంభాషణములు వినుటచేత, నీశాల్యకీడల జూచుటచేత నది యంతయు మఱచియుందునే లండ్రీ! ఇట్టిసమయమున నాదండనెవ్వరునులేరుకదా ? అయ్యయ్యా! ఈసర్పము కఱచుటేమి! ఈరూపము మాఱుటేమి! హా? వరమే శ్వరా ! ఈనలునియందు దింత నిర్దయపహించితివేల ! స్వామీ ! నీచర్య లతివిచిత్రములే.

మ. ధరణీరాజ్యము బాయజేసితివి నా / తన్వంగినిఁబాపి, భీ

కరఁగూరారునిఁ జిక్కజేసితివి, యు / గ్గిరసర్పంబున

గజసంజేసి విరూపుజేసితివి నీ ? కారుణ్యమిట్లున్న నె

వ్వరిబ్రాగ్ధింతును బోచువారెవరు దే ? వా! సర్వములోకవృథా.

నీకైనను దయరాదా! కాలగతి చాలనవ్వును నీకుమాత్రము దయవచ్చువా? దుర్భరపరితాపవశముననిట్లు వలుకుదునుగాక, ఎవరుచేసినకర్మము వారనుభవింపక తప్పవా? (సర్పమును నుద్దేశించి) వృద్ధుడవగునో నాగరాజా! నేను నీకువకారము జేయసేపు నాకిట్లుచేసితివి. గృహజలము చాలకున్న వృద్ధిప్రేయగునుగదా?

(వృషేము - కర్కోటకుడు)

కర్కో—

మ. అవసీపాలక చింతబొందగను నే ? లా! యిట్టులకా వారి జో

ద్భవుడే భంగినివ్రాసెనోయటలె త ? భృంబావృగానాను, నీ

ప్రవిచారించిన లాభమేమి! సుఖమే ? బొల్పారంగాగోరి, మా

నవుడక్కాంతము దానినేగనునె ఘా ? నాధాగ్రీణీ! ధీమణి.

ఏనుకర్కోటకుడ. కలియాజ్ఞనునుసరించి నన్ను గజచితిని. అతని యాజ్ఞ యనుల్లంఘనియము. దేవేంద్రు! డింతకుమున్ను మీ కాకలిదవ్వు లడఁగుటకు చూతఫలమొకటి మీముందుబడవైచినాడు. అదిమీరు భుజించియున్న చో నాకలిదవ్వులు లేక జవసత్వములకు గొడవలేకయుండెడివారే? కాని కలిరాజు వృద్ధ బ్రాహ్మణ వేషమున నాఫలమును హరించినాడు. ఇవ్వుడు నేనునిన్ను గజచితిసని విచారమందవలను.

దేవేంద్రుడు నీయెడలగరుణించి నావిషమున సమృతముచుటచే నీకు బ్రాణానిలేదు. అందులక నే రూపము మాటితివి. ఆకలిదవ్వులు నీయధినమైయుండును. నలు—కర్కోటకా! కలిరాజు నాయెడల నింతనిర్దయ వహించినాడేమి?

కర్కో—అనవసరమైనవృత్తుల నడుగవలదు.

నలు—నాదమయంతిజాడ నేమైన జెప్పగలవా?

కర్కో—ఇట్టివన్నియు నేనుచెప్పను.

నలు—పోనిమ్ము. ఎప్పటికైన నాదమయంతిని జూడగందువా?

కర్కో—నాకుతడవయ్యె - బోవలె - (శౌంచము ముందుకుఁబోయి మరల వెనుకకువచ్చి) నలరాజా! నీకు నిజరూపము గావలసినప్పుడు నన్ను స్మరించితివేని యొకదివ్యాంబరము కుంపెదను. దాసంజేసి నిజరూపమును బొందఁగలవు.

(నిష్క్రమించును)

నలు—అయ్యో! నారూపమున్న నేమి! పోయిన నేమి! ఎవ్వరుచూచి సంతసించుదు.
నాదమయంతి తేకున్న నిదియంతయునాకేల! అక్కటా! తన్ను విడిచివచ్చితి
నని యాతస్వీమణి పాణములపైరోసి యేదైన సాహసకార్యము జేసియుండ
దుకదా? తేక యేవస్యమృగములైన కూరకార్యము గావించియుండునా?
కూరకర్మండనై తొలుతి స్వీయకార్యమాచరించి యిప్పుడిట్లు విచారించు
చుంటిని.

మ. తరుణింబాసి యిటేలవచ్చితి నయో / తద్వక్త్రమీక్షింపు చా
సరస్వ వర్తిలుచున్న నాచెలికటా / క్షన్మూర్తి శోభిల్ల న
ర్మరతిక నన్నొకసారి గాంచిన వెనక / మన్మాససాలీధను
ర్భరతాపంబొకయింత దీరునుగదా / రాజెల్లునెవ్వరినై.

అయ్యో! ఆమెను విడచివచ్చినతరువాత!

చ. ఘనకచదర్శనంబునకుఁ / గ్రమ్మట నెగుటె కార్యమంచునే
సనుకొనినట్లై నానూదయ / మందొక కోరిక నేర్పరించి యా
వనితనుజూడబోవ బల / వంతముజేసె విధాతగాని య
వ్వన జముఖశిరోమణి క / సంబడదయ్యె వసంబులోకలక.

ఓవసదేవతలారా! మీరేమయిన మాదమయంతిజూడఁ దెలుపగలరా?

మ. శరదొగుప్రతియూన బింబవదనక / శాశోదరిక మందరిక
సరసీబాక్షి; గంబునసృభగళక / జక్రస్థనక; జారుసు
దరగాత్రిక దమయంతి సీయడవిలో / నక జూచియున్నారె న
త్కిరుణక దెల్పుడుమీకు ముక్తికైద పము / దృఢభక్తి రాజిల్లగళ.

(అనుబంధము 12)

(నిష్క్రమించును)

రంగము | అరణ్యము - వీరనాయకుఁడు మొదలగుచేయువారు]

వీర—ఏమిరా! వేటకు జాగిలములన్నియు తెచ్చితిరా?

1. ఎఱు—ఎకిమీడా! అన్నియుఁదెచ్చినాము. ఈరోజున వేట బహుసపుణతతోనమ
రించవలయును.
2. సీవచూచెదవుగాని! నిబ్బరంబైన గబ్బిబెబ్బలుల నిబ్బరంబుగ నేలను బడదొ
గ్గిసీవబ్బర వడసీడ్చుకొని వచ్చెదను.

వీర—సరే. మీరుపోయి మీ కార్యములందు వర్తింపుడు - నేనిదిజేయుందును.

(చెంచువారు - నిష్క్రమింతురు.)

(ప్రవేశము - దమయంతి)

దమ—

సీ. మగువవైనను నీ / మహితానురాగంబు

మఱచిపోయితివేల / మాన్యచరిత

సతతంబుననుగూడి / సంచరించెను పేరము

విడవాడితివదేల / పుడమిపాల

ననుగట్టివైచు నీ / నవ్యమోహమునిట్లు

బాధగల్గితివేల / పార్థివంద్ర

యాశ్రితావనదీక్ష / యజలపైజాపక

తనరారితివదేల / ధర్మమూర్తి

తే. గీ. యక్కటా నీదుయధాంగి / నైన నన్ను

గరుణజూడంగరావేల / త్వరితగతిని

హమనోనాథ! జితచంద్ర! / హా! మరూప

సరస కారుణ్యగుణసీమ / సార్వభౌమ.

హా! ప్రాణేశ్వరా! ఎన్నడును నిన్ను బాసియుండనని వలిగితివే? నీవంటి మహనీయు.

డస్మరిమాడవచ్చునా? (ఇంచుక యూరకుండి) అక్కటా! నాకీమఃఖమెట్లు తీరును

ఓవనమృగములారా! మీరైనను నన్నుజంపివేసిపుణ్యము గట్టుకొనుడు. లేదా

నాప్రాణేశ్వరునిజూపుడు - (ఇంచుక సమవగా - నొకపాము దమయంతి పాదముల

ముందునకువచ్చును) హా! ఇక నేమన్నది. నేడు నాకీధర్మముచే నురణమున్నది హా!

నాథా! నలసార్వభౌమా! నీయజలప్రాణమును రక్షింపరావా?

వీర—ఓహో! ఈమెయెవ్వరో సర్పమునకు భయపడింది. నేనీపామునుజంపి

య్యామెను రక్షించెదను.

(ఖడ్గముచే బామునుజంపును)

దమ—అయ్యా! నీవునాపాలిటికి నేనుదైవంబవై ప్రాణముల రక్షించితివి. నీయుప

కారమానకు నేనేమియు బ్రత్యుపకారము కాలవరిసినిబట్టి చేయజాలును.

భగవాంతుడు నిన్నుగక్షించుగాకయని వేడుకొందును.

వీర—నన్నుఁ బొగడెదవేల ? నేనేమిచేసితిని ?

దమ—నాయనా ! ఇంతకన్న నాకుఁగావలసినదేమున్నది ?

వీర—సరే; కాని నీవెవ్వరవు ?

దమ—ప్రాణదాతా ! నలునిభార్యను దమయితిని. ఇరువురమును కలిపి కేవలమున రాజ్యమువాసి యర్జ్యమునకువచ్చితిని. విధివశమున నేనాతనిని బాసి యిట్లాంటివైతిని. తండ్రి! నీవెవ్వరవు ?

వీర—నేనా ! వీరనాయకుఁడను చెంచురాజును. ఏమీ ! నీవు కలిసిబాసియుంటివా ? అతఁడు ఇన్ను బాసివాడా ? నీవాతనిని బాసితివా ?

దమ—(ఊరకుండును.)

వీర—మాటాడవేమి ? సిగ్గాయేమి ? బోనిచ్చు. నా ! మనయింటికిఁబోదము. నీకు తక్కువ యేమియునుండను.

దమ—వీరనాయకా ! నామనోహరుని నేనుజాడవలయును. అంతవర్యంతము నేను భుజింపను. వీరముఁగోలను. ఒకరి గృహమునకురాను.

వీర—నీవు వట్టి వెట్టిదానవు. ఏమిటి ! అడవిలో నిన్నువదలివెల్లిన మగనికొఱకు నింతగా యాయాసమందుచుంటివి.

దమ—తండ్రి ? మాయనురాగము నీకుఁ దెలియక యట్లుపలుకుచుంటివి.

వీర—చూడుము ! మఱియొకవిధముననాలోచింపవలను. నిన్ను చూచినపుటినుండి దిక్కుమాలిన పువ్వులవిలుకాఁడు అబ్బా ! దమయింటి! నామీఁదస్వారి చేయుచున్నాఁడు. నీ దయయుంటే వానిగర్వము గ్రక్కించెదను.

దమ—హరీ! హరీ! ఎంతమాటఁ బలికితివితండ్రి? నీవు ప్రాణదాతవు. తండ్రివంటివాడవు. అందులో నేనురాజవత్నిని. నీకుఁ దల్లినగడును. ఇట్టికోరికఁగోరఁదగువా ? నాయనా ! అవివేకముచేనట్లు పలికితివి. నాయెడల మాత్ర భావము వహించి నీబుద్ధి మరల్చుకొనుము.

వీర—ఎక్కడివరుసలో జెప్పెదవేమి ? నేనుపుత్రుఁడనేమి ? నీవు తల్లివేమి ? నేను సామాన్యుఁడననుకొంటివా యేమి ? చూడు నాచక్కఁదనము. చెంచువారెల్ల నాకు సేవకులు. భార్యలాబహుమంది. నీవు నాయింటికివచ్చితివేని వారందఱి చే నీకూడిగము సేయించెదను. రాణివలెనుండువుగాక. లెమ్ము లెమ్ము. సంకయింపకుము.

దమ—నాయనా ! నీదుర్బుద్ధిమానవా ? (అనుబంధము 13)

వీర—బుద్ధిపుట్టినది. దమయంతీ ! ఇక నేమైననునరే, నీవే నాభార్యవు. నేను నీకు మగఁడను. బాగుగ నాలోచించుకొని నీయంతట నీవే నావెంట రమ్మ, లేదేని బలవంతముగ నైనఁగొనిపోయెదను.

దమ—(తనలో) వీనిని భయపెట్టిచూచెదఁగాక. (ప్రకాశముగా) దురాత్మా! నన్ను బలవంతముగ గొనిపోయెదవా? బలవంతముగ సాధ్యుని గొనిపోవుటకు నీకే గాక కాలరుదునికైన శక్యమగువా ? జాజ్వల్యమానదావజ్వల లశ్రిమంబుగ హరింతుఁడేయవచ్చును. కఠినసంజ్వరధుర్య కాకోలగుళికలు గుటుక్కున మింగవచ్చును. నానాజగజ్జాలవాశన వ్రక్రియోజ్వల మృత్యువునైన గెలువవచ్చును. యచుదో? వ్రక్రాడ దీవ్యచ్చండ దండంబులైనను విఱువవచ్చును. కాని కఠివ్రతకాగ్రహంబు గలిగించి యెవ్వఁడు జీవించనోపును. నీవుబ్రతుకఁదలచిన వాడవేని నాతెరవునకు రాకుము.

వీర—అబ్బో ! అడగానికే భీతిల్లుదునని తలంచితివా యేమి ? ఇకఁ జూడుము. నా పౌరుషము (సమీపించుచున్నాడు) (అనుబంధము 14)

దమ—ఛీ ! దుర్బుద్ధి !

మ. తరుణీన్ గానను జిక్మగాయనుచుఁజి ? త్రంబుగు నూహించి, దు
మృదు, దీర్ఘదీటు గోరుతుండెను నికన్ ? గారుణ్యముగ బూనినన్
బరిరక్షింపఁగరావె, నీదు రమణి ? బాలింకవే వేగ యె
క్కురుఁడులేడు కృపననుంగను మనః ? కాంతా ! నినువేడెదన్.

ప్రాణేశ్వరా ! అశ్రితత్రాణ కరాయుండవు. మరణ శిక్షాదక్షుడవు కఠివ్రతా
మానసంరక్షుండవు అట్టిచో నిజాంగనను రక్షింపరావేల ? సత్వరముగవచ్చి ర
క్షింపుము. (వీరనాయకునిఁ జూచి) ఓరీ ! నీబుద్ధిమానవా ?

వీర—అమాటఁ జెప్పవలదు.

దమ—కానిమ్ము. నీకు వినాశకాలము సమీపించినది.

ఉ. నారమణుండు సజ్జనగ ? ఇ స్తవనీయచరితుఁడేని, నే
నే రమణీశ్వరోమణి ? యేని హరిభజియింతునేని, యీ
తీరున నన్ను, దుర్మతిని ? తెఱచియె ? గవయంగ నెంచు నీ
కూర కిరాతకుం డవని ? గాలునుగాక మహాన్న దగ్ధుడై.

(వీరనాయకుఁడు దగ్ధుఁడగును)

(అవనిక వదును)

రంగము—(అయోధ్యలో—సభాసానము—ముతువర్ణుడు, వాల్మీయుడు)

ముతు—వాల్మీయా ! నీవింకను విచారమును విడువలేదుకదా ?

వాల్మీ—రాజచంద్రా! దిర కాలమానములి సేవించినవాడనగుటచే, నాతడు తలఁపునకు వచ్చినప్పుడెల్ల ముఖము కలుగుచుండును. ఇదియు గాక! వారు కాననంబులకేగునప్పుడు నలకుమాగుని నేనే భీమరాజగృహంబున విడిచి పెట్టుటకుఁ బోయితిని. బాంబుండగు నాతడు తల్లిదండ్రులు రాకేమియని యడిగినమాటలు నాకు నిరంతరము జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండును. (విచారించును)

ముతు—వాల్మీయా ! ఊరడిల్లుము. విచారించిన లాభములేదు. నీవు నలునియొద్ద నెట్లుంటివో యట్లే నాయొద్ద నుండుము. ఈ దేవామునకు నుఖదుఃఖములు కావటికుండలవంటివి.

సేవ—(ప్రవేశించి) రాజేంద్రా! దేవరదగ్గవార్థమై యెవ్వరో వచ్చియున్నారు.

ముతు—శీఘ్రముగ రానిమ్ము.

(ప్రవేశము—రూఢమునూడిన నలుడు)

నలు—ముతువర్ణ రాజర్షి తిలకా ! జయమగుగాక !

ముతు—(తనలో) ఈతఁ డెవ్వఁడు ? ఆశారము విశ్రమముగనున్నది. కాని తేజ మపూర్వము (ప్రకాశముగా) అయ్యా ! నీవెవ్వరవు ?

నలు—రాజదేవేంద్రా ! అక్షక్రీడయందు నాకుఁ గొంచెము నైపుణ్యముకలదు. అశ్వశిక్షగూడ నెఱుంగుచును, పంటయందుఁ గూడ నేర్పరిని.

ముతు—అయ్యా ! ఇంతకుముందు నీ వేస్త్రపాలునినైనఁ గొల్చియుంటివా ?

నలు—ఎక్కడ పని చేసియుంటివని చెప్పిననమ్ముచును, అయినను నేను నశచక్రవర్తియొద్ద నుంటిని.

ముతు—నీనామము ?

నలు—బాహుకుడు—దేవా ! అమృహానీయుడు రాజ్యభ్రష్టుడైన నిట్లువచ్చితిని. విశేషదినములు నీకు శ్రమకలిగింపను.

మ. దివిజోర్వీసురభక్తికి నెలపు, బు ధి ప్రాధీర్ణికదాపు, స
త్యవచో దీక్షకుమన్నివట్టభల వి ధ్యా వృద్ధికి దాపు, ధ
ర్మ విచారంబునకు నివాసము మ ధా మర్యాదకుఁ బంకి, యం
చు నిశేషంబుగ నిక నుతింతురు జన ధైర్యముంబు ధాతీశ్వరా.

నీయొద్దఁ గొన్నాట్లలదాచుకొనుటకు వచ్చితివి.

ఋతు—బాహుళా ! నలరాజును సేవించినవారెల్ల నాకుఁబరమాప్తులు. వా^{స్థి}రేయా !

నీవీతని నెఱుఁ గుదువా ?

వా^{స్థి}రే—(సంకయముతోఁ జూచుచు-తనలో) ఈతని నెవ్వడును నలుని యాస్థానమునఁ జూచియుండలేదు.

బాహు—వా^{స్థి}రేయా ! నీవునన్ను మరచితివా ? నేను నలరాజు పాకళాలకధికా

రినై యుండువాడనుకానా ? నల దమయంతులకు వేడ్క-గూర్పు పదార్థము.

లు వచనము సేయుచునుండవా ? నీతమ్ముఁడు జయంతునకును నాకును

మెత్తికాదా ?

ఋతు—బాహుళా ! నలుని నీవెన్ని సంవత్సరములు సేవించితిని ?

బాహు—నూపుర్యలందఱునాగని యాస్థానముననే జీవించిరి. నేనును బాల్యము నుండియు యీతనినే సేవించితిని. దేవా !

తే. గీ. సత్యమంతయుఁ జెప్పితి | త్సారలేంద్ర !

యిప్తమైనను నీసేవ | నీయుపయ్య

కాకయుండిన బోయెదఁ | గాల గతిని

మూరుకొంచును దీనిమం | దార భూజ.

ఋతు—సరి సరి ! బాహుళా ! ఎంతమాటంటివి. నీసేవనాకివ్వముగాక యుండునా ?

నలరాజువద్ద నెట్లుంటివో యట్లేనాయొద్దగూడనుండుము.

వా^{స్థి}రే—దేవా ! వ్రోడ్డుపోయినది.

ఋతు—ఇదిగో పోదము. బాహుళా ! రమ్మ.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

—ఇది త్పతీయాంకము—

—మంజులనైవేద్యము—

చి త్ర న లీ య ము.

చ తు ర్థాం క ము

రంగము. — [అరణ్యము:—ఋషులయాశ్రమము:—బృహద్వేదము:—

మఱికొందఱు ఋషులు] (అనుబంధము 15)

బృహ—తే. గీ. తరుణి! దివ్యదృష్టిని నీకు ? చరితమెల్ల
గంటిమీపు నివధరాజు ? కాంతపుగద
ఁధిక్వతంబున మీరఁలు ? విపినభూమి
జేరి యుండిరి కాదె రా ? జీవనయున.

ఇప్పుడు నీవు నీని నాధుని నన్వేషించుచు వచ్చితివి కాదా ?

దమ—తే. గీ. తావసాత్రమునా మీకు ? ధరణియందు
దెలియని విశేషము లెచట ? గలవు; నేడు
మిక్కు దర్శించుటంజేసి ? నెమ్మనమున
గలిగె మోదంబు నాకు ని ? మృగఋషులార.

మీరు నుడివిన దానియందసత్యమానంతయులేదు. కాని నాయెడల గరుణించి
నాప్రార్థనవినుడు.

మ నిరతంబుకానను సత్కృపారసమునక ? వీక్షించు నాధుండు, భీ
కరఘోరాటవిలోన నన్నిడిచె; నిం ? కళ గాననంబందె సుం
చరణంబును సేయఁచుండిన కృదే ? శంభెద్దియేక జేరెనా
గురు కారుణ్యము బూనితెల్పుడిదె మీ ? కుక ముక్కెడక దీననై.

బృహ—విధిక్వత మెవ్వరును దప్పి వఁజాలరు. ఈవిషయములన్నియు మేము చెప్ప
వలను కదగు. కాని నీమగనిని పర్వమొకటి కఱచినది. రూపుమాటినది.

దమ—హా! (మూర్ఛిల్లును)

బృహ—అమ్మా! లేమ్ము.

దమ—(లేచి) ముసీందా! ఆతడివృథాకడ నున్నాడు. మీకు ముక్తికె-దను.
చెప్పడు.

బృహ—నీవు దీర్ఘనుమంగలి వగుదువు. (అంతర్ధానమునొందెదరు)
(తెరవడును.)

రంగము:-[అడవి-కొండలు సార్థవాహులు-ప్ర]వేశము]

(1) సార్థ—ఓరే! సంధ్యవడుచున్నది. మన సాహసము యిక్కడ బెట్టుకొని వడు
కొండము.

(2) సార్థ—ఈప్ర]వేశము హాయిగనున్నది.

(దమయంతి—ప్ర]వేశము)

దమ—(తనలో) అరణ్యమంతయుగలయ వెదకితిని. మన్మథోపాయముకనిపించ దయ్యో?

1 సార్థ—ఓరే! ఇదేమిరా! పిశాచముకాదుకదా?

2 సార్థ—పిశాచముగాదు, గంగానమ్మ.

3 సార్థ—ఉండండి. అట్లుభయపడదరేల—(దమయంతిని సమీపించి) తల్లీ!
నీవెవ్వరవు.

దమ—నాయనలారా! నేను నలునిభార్యను దమయంతిని. ఈయరణ్యమున నాధుని
వెదకుచు వచ్చినదానను.

1 సార్థ—నలుని సంగతియంతయు విన్నాము. మాయజూదమున రాజ్యమొడి
బోయినాడట.

దమ—నాయనా! మీదేయూరు.

1 సార్థ—చేదిపురము.

2 సార్థ—ఈరాత్రికికడ విశ్రమించి తెల్లనార ఝామున లేచి పోయెదమా.

దమ—నన్నుగూడ శేదిపురమునకు దీసికొని పోయెదరా?

సార్థ—అభ్యంతరమేమి యున్నది. అమ్మా! నీవాప్ర]వేశమున బరుండుము. తెల్ల
తెల్లనారఝాను న మేల్కొలిపెదమా.

(సార్థవాహులు శయనింతురు)

దమ—తే. గీ. యారగ మొక్కటి కలువంగ / నుర్విధపుడు
 రూపము ను మాతెనని తెల్పె / దావనుండు
 నడుగ నైతిని బ్రేమాట / సంతోన
 మాయమైరి చోద్యంబుగా / మానులెల్ల,
 తే. గీ. సర్పదప్తుడై యొప్పిన / సమయసుండు
 నింతినా సన్నుడలచి తా / నెట్లు దుఃఖ
 మందెనో ప్రాణనాయకుడే / ముందు కాల
 కర్మసంగతికి వగవు / గాంచవలయు.

అక్కటా! వానాధుడు జీవించియుండెనో లేదో. (ఇంచుక యూరకుండి) మఱచితిని.
 ఆతావసాత్తములు “సన్ను దీర్ఘసుమంగలీభవ” యన యాశీర్వదించిరికదా? దాసం
 జేసి యాతడు సజీవుడై యుండెనని ధైర్యముకలను. రూపము మారియున్న యా
 తని నెట్లు గుర్తింపగలను. అతడెక్కడ నున్నవాడో!
 (ఏనుగులు పోవేళించి సార్థవాహులను దొక్కును కొందఱిల్లుదురు. కొందఱు
 పరుగెత్తుదురు.)

దమ—(ఏనుగులనుజూచి)

తే. గీ. సజ్జనులనేల యారీతి / జంపజాతు
 లేను వాధునింగానకి / యీవానంబు
 నందు చరియించుచుంటి పా / పాత్మిగానఁ
 జూపుడి సన్ను కృపనుగ / జంబులార.

సార్థ—అమ్మా! సీవు త్వేమముగ నున్నావా?

దమ—ఈన్నాను నాయవా! వాయట్టిదానికి మరణమురాదు.

సార్థ—అమ్మా! మనమాప్రదేశమునకు బోయి యింకనొక్కగడియలో చేదిపురము
 నకు బోవుదము. రమ్మ.

(విష్క్రమించును)

[రంగము—చేదిపురమున విపులాదేవి యంతఃపురము—]

(విపులయ - దాసియుఁ బోవేళించుచున్నారు)

విపు.—దాసీ! అదేమే! జనులందఱును వీధుగిరిగిఁ నా తెఱఁగునఁ బరుగెత్తు
 చున్నారు?

దాసి—ఏదియో వ్యాఘ్రు మూర్తిపైబడెనట. అందుచేత అదిగో అది మనవీధినే వచ్చుచున్నది.

విభు—సరి సరి. దానికెదురుగ నెవరో యెక యవతిబోవుచున్నదే. ఆమెకు బ్రాణముపైన నాకలేదుకాబోలు! అయ్యయ్యో! చచ్చిపోవునాయేమి?

దాసి—అదిగో అటుచూడుము. ఆమెయెదుటకుఁ బోగానే వ్యాఘ్రము దానంతట నదియే తొలగిపోయినది.

విభు—చిత్రిముగ నున్నదే? దాసి! నీవుపోయి యామెనిటకు దోడ్కొనిరమ్మ.

దాసి—(నిష్క్రమించి వెంటనే దమయంతిశో బ్రవేశించును)

విభు—తరుణీ! నీవెవ్వరవు? వ్యాఘ్రమునకెదురుగ పోయితివి. ప్రాణములపైన నీకా సలేదాయేమి?

దమ—తే. గీ. తల్లిరో! దైవవిధి దాటఁ / దరమె యేరి
కైనః వలయునన్న వృడి / యవనియందు
చావు వచ్చునే దేహికి / స్వాంతమందు
వాంఛ కల్గినయంత లా / భంబు కలదె.

విభు—అమ్మా! నీవిట్లువైరాగ్య చిత్తవగుటకు సూతుఁగారణము గోచరముగాకయున్నది. నీవు మరణమును గొనుటకుఁ గారణమేమియున్నది? బ్రతుకుపైనింత రోత నీకేలకలిగెను.

దమ—తల్లీ! ఏమని చెప్పదును.

తే. గీ. ప్రాణముఁడైన భర్తను / బాసియిట్లా
దిక్కుమాలినదాననై / తిరుగు నాకు
బ్రాణమేల భోగంబేల / భాగ్యమేల
భర్త చెంగటలేని యా / బ్రతుకు బ్రతుకె.

విభు—వతి నన్ను విడచి యెచ్చటికైన యరిగినాడా?

దమ—అవును.

విభు—అట్లయిన నేనాలనిని వెదికించెదను. నీవు నాయొద్దనుండుము.

దమ—అమ్మా! నేను చందనము తీసెదను, పూలగుచ్చెదను. పురుషులను జూడను.
ఉచ్ఛిష్టముః భ్రంశించును.

విభు—నీయిష్టమువచ్చినయట్లుండ వచ్చును. రమ్మ.

(నిష్క్రమింతురు)

[రంగము:—(విప్రులాంతఃపురము, సైరంధ్రీ) యను పేరనున్న
దనుయంతి గంధముతీయుచున్నది]

దను—(తనలో)

(అనుబంధము 16)

మ సరసాలోకనహాస భాసురవిలా / సస్పృహచేనోవృ మం
దరమానాధుని నెమ్మొగంబెపుడు మీ / దంబారగాఁగంగు, నీ
వరిచర్యల్ ముటి దీరుటెప్పటికీ నా / భాగ్యంపునత్సేటి యా
వరమానుఁ దింకించుటెప్పటికీ నా / భాగ్యంబితెల్లున్నదో.

అక్కటా! నాకెప్పుడీ వరిచారకావృత్తివదలును! నాధైర్యము నాటికినాటికి తగ్గిపో
వుచున్నది. గంధముతీయలేక చేతులు కందిపోవుచున్నవి! నానాధుఁడుదియారము
జూచి యే తెలుగున విచారించునోకదా? (ఇంచుకయూరకుండి) అయ్యో! ఏమిది!
నాధుఁడని కలవరించుచుంటినే? నాకట్టిభాగ్యమున్నదా? నానాధుని దివ్యమంగళ
విగ్రహము నే నీజన్మమునఁ దిలకింపఁగలరా? అక్కటా! చేటిజనంబులు చదివేలమంది
నిరంతరము సేవింపవలరారు నేను హా! కాలకర్మమున నొకరియింట దాసినై యుం
టినిగదా? నామనోహరుఁడిదివిన్న శ్రోత్యఁగలదా! ఇంకెక్కడమనోహరుండు.

ఉ. నాధుఁడు నాధుఁడంచితలు మ / నంబునఁ జింతిలుచుందుగాని యా
నాధునిజూచుభాగ్యమింక / నాకులభించును; లేదో కాని, భూ
నాధునిపైన నాసయును / నాటికినాటికి దగ్గుచుండ నా
కీధర దాస్యముక్తియగు / నే; యింక నెప్పటికై నఁజూడఁగన్.

(క) వేళము :—దాసి)

దాసి—సైరంధ్రీ! ఏమిచేయుచుంటివి. ఎప్పుడుచూచినను నెండులకో విచారించుచు
నేయుందువు.

సైరం—భగవంతుఁడు నన్నిట్లు సృష్టిచేసినాడు.

దాసి—నిండినయింటఁగూర్చుని యిట్లువిచారించఁగూడదు. అది యమంగళము—(ఇం
చుకయూరకుండి) గంధముతీసితివాలేదా?

సైరం—ఇదిగో!

దాసి—(గంధపుగిన్నెజూచి) ఇదియేవా నీవుతీసినగంధము. ఇట్లు గిన్నెడయిన లేదే!

దను—చేతనెనంతవఱకు దీసితిని.

దాసి—ఒకరికి శరీరమమ్మినప్పుడిట్లు చెప్పటమంచిదా; నీవెప్పుడును బరిచారి కావ్వ
త్తినెఱుంగవు కాబోలు! అదియంతయు నాకుఁజెలియును; నీవీగిన్నెనిండ గంధ
ముఁదీయకపోయితివేని విపులాదేవితోఁజెప్పి నిన్ను గృహమునుండివెడల నడి
పించెదను. తెలిసినదా ?

(నిష్క్రమించును)

సైరం—(తనలో)

తే. గీ. వండ్ల చెట్టులముందర ? ముండ్లకంచె
లట్లు; దనరుచుందురు జాణ ? లెనచేటి
కాజనముగొప్పయింట నీ ? కరణి వీరి
మెప్పువడయుటన్నను శక్య ? మేలలంప.

కౌరా! ఈదాసి నన్నుఁ దృణప్రాయముగ భావించి యతినిచోక్తులొనరున్నదికదా!
ఎదిరించుటకు నాచిత్తము వెనుదీయును. ఎదిరించితివేని, చిరకాలమునుండి వరిచారి
కయైయున్న దీనిమాటలనే విపులాదేవివినును. (ఇంచుకయూరకుండి) నేనేమిసేయు
దును. (ఇంచుకయూరకుండి) భీమరాజపురినుండి యెవ్వఁడోబ్రాహ్మణుఁడగుచెనని
తెలిసినది, అందులో దాసిచెప్పటలో మీయక్కగారనిగూడ విపులతోనుడివినది.
ఆభీమరాజెవ్వరైయుండును; మాజనకుఁడు కాదుకదా? నాకుఁ బినతల్లికలదని విందును
గాని యెన్నఁడును నామెనుఁ జూచియెఱుంగను. ఎడమకన్నదరుటనటించి ఎడమకన్నద
చున్నది ఇట్లుగ వ్రాయుణము సంభవించునని పెద్దన చెప్పెను నాకుఁ బ్రయాణ
మెక్కడికిసంభవించును.

తే. గీ. దాసిచెప్పినరీతి గం ? ధంబుదీయ
కున్నచోనది మదియందు ? గోవమూని
విపులతోఁజెప్పి నగరంబు ? వెడలజేయు
నదిగాకయింకేమి వ్రా ? యాణ మొదపు.

(నిష్క్రమించును)

రంగము:—(విపులాదేవిమందిరము: విపులను దేవుడు కూర్చుండియుండురు)

విపు—నుదేవా! మాయక్కయు బావయు నెంతబెంగుగొని యుండిరోకదా? దమ
యంతిజాడగాని నలునిజాడగాని యేమియుఁజెలియలేదా?

నుదే—ఇంతవఱకును లేదు. అనేకులనేకదిక్కులకరిగినారు, నేనిట్లువచ్చితిని.

(దమయంతి వ్రేవేళించును)

విభు—సైరంద్రీ! నీవు సంశయించవలదు. ఈ బ్రాహ్మణోత్తముడు మాయక్కగారి యొద్దనుండి వచ్చినవాడే.

దమ—(నుదేవుని నేకదీక్షతో జూచుచుండును)

సుదే—(దమయంతిని జూచి) దమయంతీ! దమయంతీ!

దమ—(తలవంచును)

విభు—నుదేవా! ఈమె దమయంతియా! ఏమీ! ఏమీ!

సుదే—అమ్మా! విభులా! నేను మాభాగ్యము ఫలించినది.

తే. గీ. తిరిగెనట్టి యాయానంబు / తీరిపోయె
జిత్తమానందవారాసి / జెలగె; కనుల
కరువుదీర మాదమయంతి / గంటిభరి
యిదిగదా నుదినంబు తలవ / నదనులాంగి.

(దమయంతిని జూచి)

సీ. నిజరాజ్యమునుండి / వ్రజలెల్ల గూడంగ
విహింపి కేరితి / వెడలితమ్మ
కృద్వి నెవ్వడు నిన్ను / విడనాడియెఱుగని
ప్రాణేశ్వరునెట్లు / బాసితమ్మ
రమ్యులలాను! నీ / ప్రాణవిభుడునిన్ను
విడిచి యెచ్చటికి / వెడలెనమ్మ
సలురాణివైయుండి / లలనరో సైరంద్రీ
వైయెట్టులిచ్చోట / వరితమ్మ
తే. గీ. పిన్నతల్లిగృహమిడిగి / వెలచినీవు
చేదనగరంబు నేరితి / జేరితమ్మ
అమ్మనినుజూడనాకు మో / దమ్ముగలిగె
నకలమువదింపు విడనాడి / సంశయంబు.

విభు—దమయంతీ! దమయంతీ! (కొంగిలించుకొనును)

దమ—(మూర్ఛిల్లును)

విప్రు—చలీ! చలీ! ఇటురా! ఇన్ని నాళ్ళను సైరంధ్రియను కొన్నయవిద దమయం
 తియై చూర్చిల్లినది. నీవీమెకుశీతలోపచారము చేయవలయును,
 (అవనికజారును)

రంగమూ.—[ఋతుపర్ణవాసానము:-ఋతుపర్ణుడు-

మంత్రి]-వార్షేయుడు నుదేవుడు-బాహుకుడు]

నుదేవు—బాహుకా! ఆలని నిర్దయనుబూని విడిచిన నలుని మెచ్చుచుంటివా? అతఁ
 డువట్టియవివేకియని నాయభిప్రాయము.

బాహు—బ్రాహ్మణోత్తమా! కారణమేమియులేకుండ యానలుడు దమయంతిని
 విడిచెనని తలంతువా?

నుదే—చూచినంతవఱకు వాకెచ్చటను కారణము గనిపించుటలేదు. అతఁడట్లుచేసి
 తుదబ్రుద్ధిని వెల్లడిచేసికొనినాడు, అతఁడు బాసినకారణమున దమయంతి
 యెట్లుపరితాపమును బొందుచున్నదో. చూచినవారికి తెలియఁగలదు.

బాహు—నాధుఁడెంతయకరాధ మొనర్చినను సాక్షివానిని బయలు పెట్టకూడదు.

నుదే—నీవాక్యములు బాగుగనుప్పవి. చాలుచాలు. కారణములేక కాంతను బాసి
 నవానిని మెచ్చుకొనుచుంటివి. నుర్వ్వసమానజక్తి రాజ్యశ్రీలనెల్ల దురొదర
 ముననోడి,తన్నుఁ బాయలేక వెంటవచ్చిన సతీమణిని, పూతచరిత్రను, కాంతా
 లోకచూడామణిని దమయంతిని నరణ్యమునవిడిచిన యానలుని జగంబు
 మెచ్చునా?

బాహు—ప్రశంసవచ్చినది కావునఁ జెప్పితిని. అయ్యో! ఇదియంతయు నాకేల?
 రాజేంద్రా! నేనుపోయివచ్చెదను.

ఋతు—నాకును వేళయైనది (నిష్క్రమింతురు)

నుదే—వార్షేయా! ఈ బాహుకుఁడెవ్వడు?

వార్షే—నలునియొద్ద పంటలవాఁడుగనుండునట. కాని నాకును జ్ఞాపకములేదు
 ఇప్పుడియాసానమున నలుడున్నాఁడు.

నుదే—ఈతఁడు రాత్రియెచ్చట కయనించును.

వార్షే—యజ్ఞానస గృహమున.

(వాస్తేయా)

వాస్తే—ఎవరోపించుచున్నారు—(నిష్క్రమించును)

సుదే—ఈ బాహుకునిజూచిన వాకనుమానముగనున్నది. వ్రచ్చన్న వేషముననున్న నలుండేమోయని తలచెదను. కానిమ్ము. ఈతని నిజస్థితి రాత్రీ కనిపెట్టెదఁ గాక.

(నిష్క్రమించును)

రంగమా[మహానైగమము, బాహుకుడు జీవలండు వడియుందురు.]

బాహు—జీవలా—జీవలా—(వలుకకయుండుటజూచి) ఈతఁడు నిద్రలోఁ బ్రవేశించినాడు. నావలెసేలనికీ బంతావమేమియునులేదుకదా?

సుదేవుడు—(వ్రచ్చేతని తలలో) ఈ బాహుకుడెవ్వరో యరయుటకు నేనీచాటుగ నుండెద.

బాహు—(ఆకాశమువంకజూచుచు) భారీరా! నక్షత్రము లాకాశము నెట్లలంకరించినవో!

సీ. పౌగడి)గుహలకు / బర్హిర్ల జారునా,

నిడుపులై పౌచికి / నీడిలరిగ

నుదధి నాయకుని పే / రోలగంబీక్షింకఁ

జనియెనా పాథోధి / నినుడువారై.

బిలియవియోగమున మూ / ర్చిలివద్దినులుదృక్ప

యముమోడ్చినాఁబయో / జములు మొగిడె

దనమణిదటిదొంగఁ / గొనినగుయ్యడునింగి

రొదయన ఖగముల / రుతములెసఁగ

వాసరాంతయుగాంత వ్ర / వరిసీల

శరదఫలముంబులనదమ / స్తతులువరలె

గగనకేశశిరస్థగం / గావ్రీక్షిప్త

బుద్బుదవ్రాతమన నుడు / పుంజమడరె.

ం, తనకతిరాగలడని గృ

న్నన నేవధ్యంబువూని / నవిధావర్యు

గనమని చందనాలే

వనమాయనఁబాండమంబు / పాగ్గిళఁదోచె,

అదిగో !

చ! అనుచుపాంధ్యరాగరుధి / రావృత పద్మభవాండముధరం

గనిబిడశార్యరానురని / కాయమిడికిలతాత్మకే

తనుడనువంగవచ్చిన సు / దర్శనమాయనఁబాగ్గరాగమం

దుననుదయారుణద్యతుల / తళిబిబము దోచెనెయ్యన్.

చందా !

తే. గీ. చల్లఁడనమిచ్చుచుండును / చంద్రుఁడనుచు

బలుకుచుండురామాట య / బద్ధమెప్పుడు

చల్లఁడనమెచ్చటనులేదు / చంద్రనిన్ను

మింటఁజూడగ నేనాకు / మంటలాడవె.

అబ్బా ! యేమి ! ఈయతనుతాపము ! చంద్రునికు మన్మథుడు తోడైవాడు. (మన్మథునినుద్దేశించి) మదనా ! నాపై నేలదాడివెడలెదవు. వీర్యావియోగమున కరితాపమిందు నామీదనా నీశౌర్యముఁ జూపుచువు?

శా. మారా! నీకు సపక్షపర్తి నను పే / ముంబేమియ్యలేదుగా

గోరాజ్ భవసత్రియీస్మజన ద / తుండైన సీయన్న నే

సారాస్త్రంబులగుచ్చి నిచ్చులు తద / ప్రగ్గిస్తుడైదిక్కియే

పారణ తేసిన వాడవాప్తపారణ / వ్యాపారమిగ్గింతునే.

మ! వరసత్త్వోత్తముఁడు సదాభవన సం / వాసాధ్యుడామ్నాయ త

స్కర సంహరగుణాభిరాముడనమే / వస్త్రామియైనట్టి నీ

గురుదివ్యత్ప్రభమస్వయాశమాన బల్ / గుండకగడగట్టికా

దరమేపారగఁ జాటునీపు హితుల / వందింపనూహించువే.

మ! సురముఖ్యుస్త వనీయ! నీజనని మేల్ / సాంపరగ్గిడించు మం

దిరముల్ నిర్దయనూడఁగంజానె య / నీలేజనంవాసా కా

పురముల్ సల్పగృహంబులేకొగింజగ / తుంజంబు పాలై సదా

తిరుగఁ తేసిన వాడవాప్తులను భే / దించంగ భావించువే.

తే. గీ. అట్టినుమనఁ ప్రికాండులై / యఖలమహిమ

గాంచునీవారి కేపార / గతములేని

కట్టడివిమూర ! నీకునే ! జాట్లముసని

తెలుపుకొనుటల్ల నానోటి ! తీటగాదె.

మ॥ హితులౌభాగ్యగురు ప్రమాదములులక ॥ హృద్విధిశంకింపక
ప్రతిమకౌర్యముచే నగల్గుపని క ॥ రంజన నీకంచునో
రతిసాధా ! నినుదూర నేమిటికి సాం ॥ దృప్తితో నీవుపం
తరముజేయు నిశాటమెరియిది వ్య ॥ రంజన దర్పాంధకా.

చ॥ అనిశము బల్ చునుప్రేరగు ॥ కాధ్యుడవై మధుమత్తశీలజీ
వనకలితైకగంధవహ ॥ వాహుడవై హతశంబరుండవై

వనచరిపాశ బాసట న ॥ వశ్యముఁ బాశవధంబొనర్చు నీ
కనుపుకడక వివేకము ద ॥ యారసమాత్మ జనించునేస్థగా,

చ॥ అతిరతివిప్రయోగుల మ ॥ హమధుమత్తవై వధించు దు
ర్మతిపని కాదెనిన్ను నుడు ॥ రాజకళాధరుడుగ్రియూర్తియై
తలనయనాన్ని కీలికల ॥ దగునఁ జేసెనుగానిచో శివా

వలెనిను రూపుచూడ బరి ॥ పంథివె యాయనకీపు మన్మథా.

నట్టడవిని నిజాంగవను విడిచి గుట్టల బట్టిచెననుకోవమున నీమన్మథుడు నన్నుమఱిం
తగారిండుచున్నాడు. దమయంతినాయండనుండినగాని యీతామడుంగదు. (అకాశ
మువంకజూచి) అబ్బా ! ఇదినునెప్పటికి దెల్లవారునోకదా ! అదిగో

మ॥ నవహస్తుండు స్వప్నోపిలాబ్జనమిత ॥ వారిపునున్నాడనీ

వనిసిపైకదె ఏచ్చెనెందయిన బా ॥ మృంచాత్మతారావిభు,

దనవిశ్వాసముచేరి వేగుజలజా ॥ తారాతిక్త దెల్ప వ

ట్టన చందంబున వేగుచుక్క యదయిం ॥ దె బూర్వభాగంబున.

తే॥గీ॥ తుహికరుడస్తగిరికేగ ॥ దొడగు దన్త

హద్యోపరికోళి దూర్వాంకు ॥ రావలోక

నాంకురిత భక్షిజేచ్చాల్క ॥ హరిణరాడ

ఖండశీఘ్రావహృత మండ ॥ లుండువోలె.

కా. తజ్జలగంచు త్రికాల బాధమునకా ॥ భారంబు మత్స్నాక్తక

బజానంబెకదా మదుచ్చరిత శ ॥ బుంబల్మమేయంచు స

ప్రాజ్ఞత్వంబెఱిగించునూడ్కి బ్రీయమా ॥ రక గుక్కుటంబుల్ దినా

స్వప్నప్రాణేదిధంగులక మురసెవి ॥ శ్వ గ్రామధానుంబులన్

తే.గీ. అలరురేచిల్వరలి యుడ / యాచలేంద్ర

వల్మీకముమీదఁ బ్రత్యూష / సర్వసమయ

మున విడిచిపోయి నట్టి ని / ర్శోకమనఁగఁ

దూర్పుదిక్కునఁ బొడిమ / ద్యుతిజనించె.

చ. నుదిశరోదయంబున ను / షు ప్రివహించు ద్విజప్రతానమ
భృద్దితసమాఖ్యఁగాంచునని / పుల్లులుదాము ద్విజప్రజంబె కా
నఁదదభినామధేయ వృజి / సంబు భయంబున మేలుకొన్న వీ
లఁదరు గులాయముల్ కలక / లద్వని సేయచు వెల్వడన్ వడిన్.

చ. సజ్జితనూచగర్భయగు / ప్రాకృతి తత్ప్రసవాభివేదనా
భరము సహించ లే కళల / పక్షిక్షృతారవృతవంబునన్
మొరయిడఁగాది జాలికుమ / భుజలతావనితాభిబాష్ప ని
ర్మలమలనన్ దొరంగె సర / సచ్చదనో దరశితలాంబువుల్.

చ. అనుగత కాశ్వరీ సమయ / మ్న శిశిరావసరంబు నాయవే
గననెను వాసరాభ్యుదయ / కాలవసంత సమాగ మాప్తి బ
ల్లనచిన ప్రాగ్విగాహయ / ల లాశజ పావరబంధు జీవకా
నననుమకాండకాంతితతి / నాబొడమెన్ నవసౌధ్యరాగముల్.

జీవ—(లేచి) ఈతనిపరితాపము భార్యను గుఱించి కాబోలు. (ప్రకాశముగా)
బాహుకా !

బాహు—జీవలా ! నిద్రలేచితివా ?

జీవ—లేచితినిగాని నీవు భార్యనుగుఱించియీ తాపమంగుచుంటివి?

బాహు—ఈ బాహుకున కదియొకటికెక్కువ.

జీవ—బాహుకా ! ఇంకిను ప్రోద్బోధమున్నది?

బాహు—ప్రోద్బోధమున్నది. తెల్లపారుచున్నది అటుచూడుము.

సీ. ఉరుమహోదయధరే, శ్వరుడు చాల్చినవద్ద

రాగభిరవుడు / రాయయనఁగ

బలలిల్పిభామంట / కమనానందు బట్టిన

బెడగారు కెంబట్టు / గొడుగసంగఁ

బ్రత్యూషముని విష్ణు / పదమునకెత్తిన

దివ్యనీరాజన / దీపమనఁగ

తే. గీ. స్వతరుణాదుణ కాంతులూ శ్రీ రవముఃకృగసి
 శరధవధమండలంబు చెం శ్రీ దిరముచ్చామి
 నట్లుగావించ నుయ్య ను శ్రీ య్యవఃబయోజ
 మిత్రబింబంబు పూర్వాది శ్రీ మీఁదఁగోచె.

మ. కమలంబుల్ వికసించె దుమ్మెఱుఁగుం శ్రీ కారధ్వనుల్ సేయుచ
 బమరందంబులు శ్రీతైరవ సమా శ్రీ జాలెల్ల సదాశ్రీ భా
 వమునెందెన్ గవఁగూడె జక్కవలు శ్రీ శ్రీ భాస్వరైగాంచెన్ హరి
 త్సమజంబల్ల జల్లగావినరెఁజా శ్రీ తఃకాల వాతూలమల్.

మ. తరణిశ్రీకృతి నివృచక్రిముల మో దంబాద శౌర్యకృభా
 స్ఫురితుండై కడుమెటనంటి విగత శ్రీ జ్యోత్స్నరుసేనాసము
 త్కలండై ద్వ్యశివరథంబెడసి పా శ్రీ తాళంబునన్ దాగవే
 శరధిందూకెను మాల్వవంతుడన గం శ్రీ జద్వేషివార్ధింబునన్.

జీవ—ఆ రమ్మపోదా.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

సుదేవుడు—(ముంచుకువచ్చి)

శా. నాయత్నంబు ఫలింపజూచితి మహా శ్రీ నందంబు సౌధిలైనా
 హా! యీనైషధు సన్యభూధః కిరీ శ్రీ బాంబత్తు వీరవృభా
 శ్రీయుక్తాంచిత ముత్త నివృమణి రా శ్రీ రాజతాంఘ్రీన్ జగ
 ద్దేయక దీనజనావనున్ గుణమణి శ్రీ ధీప్రతాపాగ్రిణిన్.
 సీ. తనజయధ్వజ సము శ్రీ ద్యుమూరివారంబు

వైరిప్రతాప డీ శ్రీ పంబులార్ప

తనశౌర్యభాస్కరో శ్రీ దయకాంతి వగతుర

గర్వాంధకారంబు శ్రీ గలఁచివేయ

తనబేరిభాంకర శ్రీ గానిలారి నృపాల

మండలి గుండెలు శ్రీ పిండిసేయ

తన సైన్యభాటి కో శ్రీ ధర్మహాని రిపుసేన

నువ్వురుచును వేగ శ్రీ నూదివేయ

తే. గీ. నిషధరాజ్యంబునలు మ శ్రీ న్నిడు నేడు

కాలగతిచేత వైభవ శ్రీ శ్రీలబాసి

వంటవాడౌను సామంత ! వార్ధివేందు!

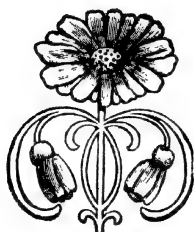
గొలుచుచుండెను కటకటా ! కూరవిధిని.

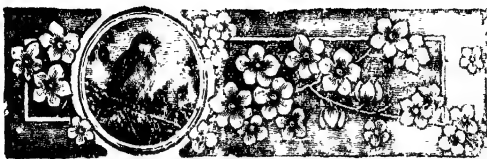
కటకటా! ఎట్టిమహారాజును నాపాపదపుఁ గన్నులెట్టి నీచస్థితిగొంచుఁ బాల్పడినవి ? సకల సామంత స్వపాల వర్గంబులుఁ దన కిరువకల వినయవినయితాంగులైనవి, ఛత్రచామరాదిరాజలాంఛనంబులఁబట్టి కైవారంబులు నలువ, విభాసిల్లు-రాజద్రాక్షేంద్ర కోటిరమణి ఘృణి నీరాజితపాదకమలయుగళుండు- నేటి కొక్క సామంత రాజునకు వంటలవాడై కరచులుఁ జోడించి కైదండవట్టి నిలువవలసి వచ్చెగదా? కత్తు రాజ్యస్త కవిచ్చేదన వ్రశస్తంబగు కోదండరాజుఁ దాల్పవలసిన యాకరములూ నేడల్ల గరిటెంబట్టినవి? నిరంతరాత్ కత్తినొకటిత శిరఃక పలుండగు నీరాజవ్య మాడామణియా నేటికి వర్షాతవభీతిచే వంటయుంటఁ దలఁచాచుకొనగడంక? నేటికనుల సంచలన మాత్రంబునఁ దన యభిప్రాయంబు నెఱింగి, కురుగట- దనకొరిన కొరికలఁ బరిచారికా జనంజాలు దీర్ప, మహేంద్ర విభవంబుల నయభనియ మహాభోగి కా యొక్కసామంత రాజుకడ సేవ? కటకటా! హతవిధి! నీవొత బలవంతుడవు? భయం కరమై సకల వన్య మృగసంతాపంబుల శాసించుడగు కుశీరంబు నభయంబగు మార్జాలమునుగా మార్పగలిగితివి? ... .. అకటా! ఇప్పుడు నాకేమియందోమట లేదు! ఏమాటలు నున్న నేమి ? ఏమివస్తచున్న నేమి ? మౌనలభూమిభద్రులంగంటి- కాని, కన్నులమీది? మాటలాడుటకైన నవద్దుడనైతినిగదా! ... .. పోని మృగ; ఒకమాడుగ నాతనిగని సలసార్వభౌమా! “యనిపిలుతురా? .....” సేవెవ్వండవు? నేనలుడగాను. పొమ్మనిన? ఏమిచేయవలయు? ఏయాధారములం జూపి, నీవ నలుడవని వాదించి నిర్ధారణము సేయగలను? ... ..దమయంతి జేవి నిక్కడకుఁ బిలిపింతునా? ... ..వచ్చిన?—నిది యంతఃపురవ్యవహారము ! ఎటుపోయి యెటు వచ్చునా? అప్పుడు నిర్మిలుతంబుగ నేనందఱి యాగ్రహంబునకు గురి గావలసిన వచ్చుగదా ! ... ..భీమరాజుచే నల్లునకు, రమ్మనికమ్మవ్రోయింతునా? ... .. ఏయుపాయమున, నేయుక్తిచే వ్రోయవలయు?—ఈయుతుపద్ధతితోడ, నిస్సంజేహముగ, నీయింట మును వంటలవాడగు జాహుకుడు, నలుండని తెలియఁజేతునా? ... తెలియఁజేసిన ? రాజ్యమృత్యుండగు నలరాజేంద్రుడు లజ్జాభరంబున నేనలుండగాన నిగట్టిపట్టు వట్టిన నేది మార్గము?—కటకటా! తెలిసియుఁ దెలియనట్లయ్యె—ఏమి చేయుదు—నలుని దూషించి వప్పటి పృథ్వీత్రయములదేతను, దమయంతిజేవితో

డ నలుఁడు కర్కశుఁడక సర్వవిషదంష్ట్రానలంబున విరూపుండై యుండెనని తెలుపుటం జేసియు, నీతనికి పాచకాశ్వశిక్షాధర్మంబులు తెలియుటచేతను, నేటిరాత్రి యీవి యోగంబు చేతను, విశేషించి ధ్వని సవ్యడింబట్టియు నలమహారాజు చంద్రుఁ డీతఁ డే యనుటకు సంజేహములేను—యావము రాకున్నమాన! —నేనే నలుండనని. దమయంతి నేలుకొనిననదే వదిలేలు—సంయోగమున కాపరమేశ్వరుఁడున్నాఁడు బుద్ధిబలము బ్రదర్శింతుచు— ఆవల నేమగునో చూరము— ఈయనాయమే బాగున్నది.

(నిష్క్రమించును)

* ఈనుదేవుని వచన భాగము శ్రీయూర సోమరాజు రామానుజరావుగారిచే రచింపఁబడి చేర్పఁబడినది.

మంజుల నైవేద్యము

చి త్ర న లీ య ము.

పంచమాంకము

రంగము:—(విదగ్ధ:—మందిరమున భీమరాజు—దమచుంతి—నుదేవుడు)
దమ—నుదేవా! పూర్వ జన్మమున నెన్ని పాపములు చేసియుంటినో, యనియన్ని
యు, నివృద్ధనుభవించుచుంటిని. మంజుల నీ మహాపాపము నెట్లు గట్టు
కొందును.

సీ. పతిభక్తియంతయు / క్షితిలోనఁగలియంగ

దీనికి నుక్కుకో / బూసనగునె

దైవతుల్యుండైన / జీవేశునెడలను

సాధ్వీ యాదోషము / సలుపఁదగునె

యిటువంటి దుష్కార్య / మే జేసి జగమందుఁ

దలయెత్తి యొక్కింత / మెలఁగఁగలనె

సాధ్వీనై గొన్నయ / శంభెల్ల దీనినో

నలపాలెబోదె / నిర్మలాత్మ

తే. గీ, ప్రాణమూడిన నూడనీ / ప్రాణవిభుడు

రాకమానిన మాననీ / లోకమందు

ధర్మము నశింపఁజేయు నీ / దారికేచు

సమృద్ధింపఁగఁ జాలనో / హృదయరేంద్రీ.

నుదే—

మ. జనలోకేశుడు నిన్నుఁ జూచుటకునై / జన్మించుమార్గంబునే

మనమందారసి యిట్లు జెప్పితిని భా / మా! యంతియేగాని నా

కనుమోదంబు ఘటించునే యకట! నీ యాత్మ విచారించి నూ
తనమర్గంబెదియెననున్ దెలుపు మో దంబంచుచు జేసెదన్.

దమ— బ్రాహ్మణోత్తమా! స్త్రీసగు నే నేమియు పాచు మరయఁగలను. ఎంతవల
కుఁ జూచినను నా కేమియుఁ దోచుటయేలేదు. దీనివలన ధర్మమా నశించును.
పుణ్యమా పోవును. దుర్యశమా జగమునందంతటను పాకును.

శీమ—

నీ. ఈమెతె కల్కిన / నిట్టి దుష్కార్యమ్ము
సలువనుదేవ! నే / సమ్యక్తింక
దీనిచే నేఁగొన్న / దివ్యయశంబెల్ల
క్షణమొలోపలమంటఁ / గలసిపోవు
భూమిలోకంబు / భీమాఁడే యీవనిఁ
జేసెనాయనుచు పా / సింతుకుండె
నాపుణ్య కార్యమూల్ / నాధర్మసంధత
యడవిలో వెన్నెల / వడుపుకాదె.

శ. ౩ అకట! నుతపతియాదమ / యంతియేడ
నీవుచెక్కు స్వయంవరం / బేడధరను
నెన్నఁడైనను వింటిమే / యిట్టివార్య
మేను సమ్యక్తింక నెఁజాల / సింతయేని.

సుదే— నాజేదా! నేనెంతయో యోచించితిని. ఈమార్గము తప్ప మఱియొక
మార్గములేదు. మనమొక్క ఋతుకర్ణునకుఁ దప్ప మఱి యెవ్వరికిని స్వ
యంవర కల్పికఁ బుకవద్దు. శాస్త్రవిషయమునుగూర్చి నీవు సంశయింప
వలదు ఆభారమంతయు నాయది, సంశయింపక రమ్ము.
(నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—[ఋతుకర్ణుని యాహ్వానము:—ఋతుకర్ణుడు-మంత్ర] వాఁరేయుడు

బాహుకుడు]

ఋతు— బాహుకా! నీమెదుచేతనో గాని మిగుల బెంగఁ గొనియున్న విధము
నాకుఁ దోచుచున్నది,

బాహు—దేవా! బెంగయేమియులేదు; కాని కొన్ని దినములనుండి హృదయము
చెదరియున్నది. కారణమూహింపజాల, యున్నాను.

సేవ—(బ్రవేశించి) మహారాజా! మొన్న విదర్భనుండి వచ్చిన భీమరాజపురో
హితుడగు నుదేవుడు వచ్చియున్నాడు.

ఋతు—శీఘ్రముగ లోకలికి రానిమ్ము.

సేవ—చిత్తము—(నిష్క్రమించి వెంటనే నుదేవునితో, బ్రవేశించును.)

ఋతు—భూదేవమణి! నానమస్కారము లంతుకొని యీ యాననమునఁగూర్చుం
చుడు.

నుదే—(కూర్చుండును)

ఋతు—నుదేవా! నలనిజాడ యేమయినఁ దెలిసినదా?

నుదే—ఇంతవఱకును నేమియుఁ దెలియలేదు.

ఋతు—మఱల నీవు బయలుదేరితివేల?

నుదే—రాజేంద్రా! ఈలేఖంజాడుము - (లేఖనిచ్చును)

ఋతు—(చేతికిచ్చి బాహుకునిజూచి) బాహుకా! ఈలేఖచదువుము.

బాహు—(జాబువిప్పి)

శ్రీరమానాథ కవిత్రి చంకారవింద నివ్యండితామంద మకరందరసాస్వాద
నామోదనుభూస్థైర్యము భువితీతుండును, నిత్యసత్యవ్రతధుర్యతావర్యా
యహరిశ్చంద్రుడగును, శరణాగత రక్షణవిచక్షణాక్షీణ దీక్షానిర్లక్షితాంబు
జాత్ముండును, నయోధ్యావగరసింహాసనాధ్యక్షుండును, నగు శ్రీ ఋతుక
ర్ణరాజుర్ని చంద్రునినకు -

విదర్భ పురాధికతియగు భీమరాజు వినయపూర్వకముగ ననుస్మరించి
వాఁయుకతిక—

రాజచంద్రా!

నేను చిరకాలము సంతానములేక, దమనమునీంద్రుని యాశ్రీ
యించి, యహ్మహానుభావుని యనుగ్రహంబున దమయదను నొక్క కుమారుని,
దమయంతియను లేనూజును గంటిని. అదయంతి స్వయంవరమున
చారునుందరమూర్తియు, సిద్ధసత్యకీర్తియు - నగు శ్రీనివాసేశ్వరీవర్తినివరించి
యింద్రసేనుడగు పుత్రుని బడయుట లోకమునకు విదితమే. మాయాకలి

ప్రేరణమున నాచక్కవర్తి దుర్ద్యుతమున సర్వమునోడి, కన్నకుమారుని నాడకు బంపి, భార్యాసహితుడై యరిణ్యమునకరిగి, విధిక్రమమున, దమ యంతిని సరణ్యమున నొంటరిగ విడిచి యెచ్చటికో యరిగెను. దమయంతియు నాధునకై వగచుచు నెట్లొకప్పుడు తల్లియగు విపుల యొద్దకుంజేరి తదనే నాథమైనాచే బంపబడిన భూసురులచే గుర్తింపబడి, నాగృహమునకుఁ గొనిరాబడెను. నలుని విషయమై యునేకులను సమస్త ప్రదేశములకును బంపితిని. అతనిజాడ యెందునుఁ దెలియలేదు. దమయంతి కురితావమిట్టిదని వ్రాయనలవికాదు. ఆకారణమున శాస్త్రజ్ఞులను విచారించి, ధర్మశాస్త్రముననుసరించి, రాగల శుద్ధవంచమీ కుజవారమున రాత్రినదునారుఘడియలకు మేవలగ్నమున

(చదువుట యాపును)

ఋతు—బాహుళా! ఆపితివేమి ?

బాహు—మహారాజా! ఎందులకో మనస్సు చెదరియున్నదని యింతకుమున్నే విన్నవించి యుంటినికదా? వైర్యాధిముచేతఁ గన్నులు తిరుగుచున్నవి.

ఋతు—మంత్రీ! ఆలేఖ సీమందుకొని చగువుమా.

మంత్రీ—(జాబు పుచ్చుకొని) దమయంతికి ద్వితీయస్వయంవరము సేయనిశ్చయించితిని.

బాహు—(తనలోఁ జూచి) (నిష్క్రమించును)

ఋతు—సుదేశా! యావత్రిక యేమి.

సుదేశ—ఏమున్నది. దమయంతి ద్వితీయస్వయంవరము.

ఋతు—నాకశ్చర్యముగ నున్నది.

సుదేశ—ఆశ్చర్యమేమియులేదు. శాస్త్రసమ్మతమే. ఇదియంతయు నేను పూర్తిగ విచారించినాను. బ్రహ్మచర్యమిందిన వాడితులతో నైన నేను వాదంపఁగలను.

ఋతు—

సీ. దమనమునొంగుని / విమల కరుణచేత

భీమునినుతయైన / విద్యుమిషి

సలరాజు వైభోమ / సలయిందుకోరిక

దోసిపుచ్చిన నవ / శోయజాతీ

సాధ్యతలక మై య / శంఖాంది తండ్రికి;

గిరి గొల్పినయట్టి / కీరవాణి

సద్గుణంబుల యందు / సరసిజాత్యులయందు

నగ్నిగణ్య యయిన / యతివమున్న

తే. గీ. హాశ వర్ధనుడగు పుత్రు / నడసిపట్టి

ధన్య! యాదమయంతి కా / ధాత్రీదేవ!

యాద్యతీకు స్వయంవరం / జౌచినారు

సమ్మజాలను నామడు / నమ్మజాల.

ఇంద్రులకు భీమరాజంగీకరించెనా? దమయంతి యొప్పుకొననా?

నుదే—అవిచారణగునకేమి; అదియంతయు నై సపదపనేక దా. యిట్టిది నిశ్చయింతు
బడింది.

ఋతు—మంత్రీ! తరువాత చదువుము.

మంత్రీ—“కావనా దత్స్వయంవర మహోత్సవమునకు నీవు దత్తుక రావలయునని
ప్రార్థించెనున్నాను.

ఋతు—(లేఖను దీసికొని) ఓహూ! స్వయంవరదినముగూడ నెల్లండియే. నుదే
వా! ఇంతింతదరగా నేనెట్లు విదర్భకురాగలను?

నుదే—నీయొద్దనున్న బాహుకుండు రథసారథ్యమున మిగుల నిపుణతయున్నవాడు.
అలడు సారథియయ్యెనేని నీవు విదర్భకు తేజే చేంగలవు.

ఋతు—మంత్రీ! విదర్భకు తేజు సాయంత్రము, కుఁ జేరవలయుననియు, రథము
సిద్ధముజేసి, వ్యయోగామునకు దానుగూడ సంసిద్ధుడై యుండునట్లు నావా
క్యములుగా బాహుకుండు దెలుపుము. ఈచిత్రీమరసిరావలయు. రమ్మ.
(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ర. గమ—[ఋతువర్ణుని మందిరము. బాహుకుండు బాబుతో వ్రేవేళము]

బాహు—హా! దమయంతీ!

సీ. రూపవతీమతీ / హాదరాజనియుని

చెత్తుగాలేదె నీ / చిత్తమైన

కల్యాణి యీకూర్ / కార్యంబు గావింప

నవ్వారుబోధించి / యెగడినారు

మోహనాంగిరొ నన్ను భూరిమగ్ధులొక

సాగనింబును ముం దుంగు దగునె

కన్నడ యిదియేల / కాంచనమైజాప

సాహసించితివి నీ / స్వాంతముంగు

గీ. శంకరాభరణ శయన , సన్నిభుడగు

చిన్న పుత్రులనై నీ / క్షింపలేదె

తగదు తగదిట్టి పని యని / దయనుబూని

భీమ భూపాలుడైన వి / స్పంప లేదె.

అహ! ఈలేఖ నాకంతయు వింతగొలుపుచున్నదే! ఇదినమ్మచునా—నమ్మకయుందానా? నమ్మకయుండుటెట్లు! భీమరాజుచేవ్రాసినట్లు. ఇంతకంటె జాబునందు సత్యమును స్థాపించుటకేమి కావలయును. హ! దయచుంటే! నికిటి స్వతీయస్వయంవరవాంఛయేల జనించినది? స్వయంవరమునకు ముందు స్వంవరకేంద్రముపంపిన సందేశమునకనుగుణముగా నేను నలుని దప్ప నమ్మని వరింపనని ప్రత్యుత్తరమంపి నన్ను వరించితివే! ఇప్పుడామోహమునెల్లు వశ్యుజించితివి. ఘోరారణ్యమున నిన్నెంటిగ విడిచియరిగితినిని నావైగినుక వహించి యిట్టి కూర కార్యముజేయుటకు సాహసించితివా? వల్లవాధరీ! నేను నిశ్చయముగా నీయెడల కూరకార్యమునే యొనర్చియున్నానుగాక! అట్టి కార్యమునకు సాధ్యమున దమయంతి యిట్టికాంతలేదని విచారించునీవు; చుతవర్ధనుడగు ముక్తపుత్రులమును గాంచిననీవు; వాధా! ఎట్టి యాపదలవచ్చినను నిన్నెడల బాధనని వలికి—నావైభక్తిచేగుమారుని బుట్టింటికి బాపి, నానోరురణ్యములకు వచ్చిననీవు; గతించిన సాఖ్యునినములు తలంచుకొని ముఖానువాకు, సముచితధైర్యవచనముల చెలిపి, ప్రముదితస్వాంతునిగాఁ జేసిన, నీవు; అక్కటా! నేను, ద్వితీయస్వయంవరమునకు సమ్మతించినలుని బరిభవింపదలంచితివా? నారీకము నిన్ను బరిహసించునయైన నీయాత్మనీకు బాధించలేదా! ధర్మము—యశము—అపగంటుననియైన నీకుఁదోచలేదా! కొడుకునుగన్న దమయంతి యిట్టియకార్యమునరైనని వదులాలలోకముల వారు నిన్ను నిందింతురనియైన తలంపవేల? యోహమణీ! నీవు నాయందుజూపిన మోహము—ప్రేమ—భక్తి—మొదలగునవి యన్నియు నసత్యమును జేసితివే! అక్కటా! నిషధసామ్రాజ్యలక్ష్మీ దురంధరమణీ యహేమరత్న సింహాసనా సీసనువాశీరసమ

వైభవేంద్రుడగు ఈనలుని;—నిరతావృతయూచకచ్చటాకపట చాతకవాతనూత
సాసారాయితదై నందిన దానధారాపటలుండగు నీనలుని;—చలుల తరక్కిరయకా
లభేలన్యూహనట నిలలతటోజ్వలితనయనోద్గతజ్వలనజ్వాలికావిఘ్నలింగభంగీభవదభం
గురాచ్చచ్చాయీసముద్దీపితప్రతాపాతపాటోపనిరూపితాఖర్వగర్వవత్సర్వశార్వరుం
డగు నీనలుని;—వివిధాశ్రితవిద్యద్దురునుహృద్బాంధవకాయభాగధేయుండగునీనలుని
;—అశ్రితజనరక్షణదీక్షాబద్ధకంఠుండగునీనలుని;—వీరసేవధరానాయకానేకజన్మ
కృతతపః ఫలరూపావతారుండని జగంబున వినుతిగూచినయీనలుని; హా! ఎంతపా
వము ! ఎంతదోషము ! ఎంతకూరిము!—రాజన్యలోకమునఁ దలయెత్తి మెలఁగ
కుండఁ జేసితివే!—

హా! రమ్యమృత! అరణ్యమున నిన్నట్లు వరమకిరాతుడనై విడిచినందుకు
ఫలముగా సర్వదప్తుడనై రూపముమాటి ఋతుసర్వసిఁ జేయుండ, చుదేవునివలన
నిన్న మొన్నకదా నీవు విదర్భకుఁ జేరితివని తెలిసి, యెట్లయిన నిన్నుఁ జేరుటకు
మార్గమూహించుచుంటిని. ఇంతలో నిన్నుడిప్పొంది. ఇందులకేమని వగతును.
హా! విద్యుల్లతాంగీ! జూదమునకుఁ బూర్వము ద్యూనవనమున నీవన్నమాట మఱచి
తివా! పిత్తులు నావనము హరించినప్పుడు నీచేలము నందొక భాగము జించినాకుఁ
గట్టఁబెట్టిన యనురాగము మరిత్యజించితివా? అయ్యో! నీకే యిట్టి బుద్ధిపుట్టినదా!
నమ్మజాలను, నమ్మజాలను. ఇంకను నేను వెట్టివాడిననుచుంటి నేమి!—(జాబుఁజూచి)
శుద్ధ పంచమీ కుజవారము - మేషలగ్నము - రాశి) వరునాఱుగడియలకు - స్వ
యంవరమఁట - ఈచోద్యమేమి! ఇట్టిలగ్నములయందు వివాహములు సేయుదురా?
ఇదియంతయు నత్యద్భుతముగొలుపుచున్నది. ఒకవేళ నిట్టివివాహముల కిట్టిలగ్నము
లుండు నేమో! ఎట్లు సరిపుచ్చుకొందమన్న నునాకేరియుఁ దోవలేదు. ఒకవేళనుచేపుడు
నన్ను గుర్తించి విదర్భకు రిప్పించుటకీయుపాయముఁ బన్ని యుండునా? నన్నరప్పించు
టకిట్టి సీచమగు నుపాయమా? వేఱొకయుపాయమేదైనఁ గానిపించదా? మహాను
భావుఁడును, రాజన్యమునగు ఋతుపర్ణునక సత్యపులేఖ వ్రాయుటకుభీమరాజు సాహ
సించునా? కావున నెన్నివిధములఁజూచినను స్వయంవరమే నిశ్చయము. హా! దయయం
తికి ద్వితీయస్వయంవరమా! ద్వితీయస్వయంవరమా? ఈనలుఁడు చూచినపాపంగ
లదా! మా మాద్యూతమునసర్వరాజ్యశ్రీలనోడి, తుదకుఁగట్టుబట్టతో నరణ్యమున కరు
దెంచినను నోర్పితిని. సర్వదప్తుడనై రూపము మాటిపోయినను భరించిదితిని. నీచ

సేవకుడనైననునహించితిని. కాని యీ ద్వితీయస్వయంవరవార్త మాత్రము విని యోర్వజాలకయున్నాను. ఇయ్యది వాహ్మదయమునబ్రేవేళించి, యాపాద మస్తకము దహించివేయుచున్నది. ఈహ్మదయపరితాపాగ్నిజ్వాలల జల్లార్పుటకు మార్గము గానరాకయున్నది! హా! దమయంతీ! ఇంకెక్కడ దమయంతీ! దమయంతీ కివాకును దూరమైనది. తలోదరీ! నీదివ్య మంగళాంగమును నేనీజన్మనుండిక జూడను. ఈనిర్భాగ్యుడగు నలుడు జీవించి యుండగనే, నీవు వేతాకనిని వరించుచుంటివి. నాయనా! ఇంద్రీసేనా! తండ్రియని నీవీక నెవ్వనిని బిలుతువు! కుమారా! నీతల్లి కివానై! గోధముండుగాక! నీముగమైన జూడలేకపోయెనే! ఛీ! ఈనలుని జీవితము వ్యర్థమైపోయింది. ఇట్లుపరాభవమంది యుకనీతడు జీవించజాలడు - హాదమయంతీ! నకును నాకును సంబంధము తీరిపోయినది. శుద్ధాంతసౌధంబులయందు హంసతూలికాతల్పమున నాసీనుడనై - పరిచారికలు గొలువ భాసిల్లుచు నీతో మృధుమధుర సౌభాషణము జేయుభాగ్యనుంఠరించినది. నందనసమానోద్యానములయందు నీతోవిహరించు కోరిక యడుగంటినది. దాక్షిణ్యశర్కరాదులకంటె మధుర తరమైననీముద్దుగొను భాంతి కాలగర్భమున బడి మాయమైపోయినది.

హా! దమయంతీ! వానర్యసౌఖ్యములకు నిలయమని నేనెవ్వరిని దలంచి సంకోషించు చుండునో, నేనెట్టియిడుమల నందుచుండినను, ఏమాత్రపు బరితాపము నెవ్వరికి రాకుండ నుండవలయునని వేయిదేవుల్లకనిశంబును మొక్కిక్కుచుండునో, యట్టిసీపు నలుని బాగుగ వరిభవించితివి. ఇక నాకీజీవయాత్రా నో నేమిపని? దమయంతీ లేని నాని బ్రతుకేల? దమయంతీపైనున్న మోహమా! నలుని హ్మదయమునుండి పొన్ను. సౌఖ్యమా! దూరముగనుండుము - కరుణారసమా! బిడ్డలగన్న మహానీయుల! జేరుము. ఓ అగ్నిభట్టారకా; నన్నుదహించివేయుము. చండమారుతమా! నన్నుగొనిపోయి సముద్రమున బడవేయుము. ఆకాశమా! నామీదఁబడి నలిపివేయుము. హా! దమయంతీ! దమయంతీ! ద్వితీయ స్వయంవరమా! ద్వితీయ స్వయంవరమా! కు఼టు - దుర్భరము - కష్టము! కఠినము కఠినాత్మతనము - సాహసము - సాహసము - భరింపజాల-భరింపజాల,

(మూర్ఛిల్లును)

(యవనిక పడును)

రంగము [విదర్భలో మందిరము. దమయంతి వ్రేవేము]

దమ—(తనలో) అకటా ! నేనెప్పుడూ సకార్యమునకు సమ్మతించితిని. నాప్రాణాత్మ
రుడిదివిని మనంబున నెట్లుగా దలంచుచుండెనో?

తే.గీ. మంచిచెడ్డల మది విచారించకుండ
జనకుడు వదించినంతనే / సమ్మతించి
నాను; లేఖప్రాయంగ; నా / నాధుడేమి
గా దలంచునోయిదినన్ను / గాల్చుచుండె.

ఇప్పుడునేనీమి విచారించిన లాభమున్నది.

తే.గీ. కొడుకుగల రాజచందుని / వడతికేమి
పరిణయంబుని రాజన్య / వర్యులెల్ల
పరిహసించుకుందురె నగు / బాటులయ్యె
కటకటా! నాదు జన్మంబు / క్షౌర్యమున.

భార—(వ్రేవేకించి) అమ్మా దమయంతి ! ఇకను నీవు విచారించుచుంటివేల ?
నలుడువచ్చినాడు. ఇకనీవు సత్వరముగనే పతిని జేరగలవు.

దమ—నాధుడువచ్చినట్లు నీకెట్లు తెలియును ?

భార—ఋతువర్షునితోనున్న బాహుకుడే నీనాధుడని నుదేవుడు చెప్పియుండెను.
గదా ?

దమ—ఇదియో ! నీవు చెప్పడలచినవార్త, అతడు నాప్రాణాత్మకుడగునో గాదో
నీవు యుపాయముఁ బన్ని యరయవలయునుగదా ?

భార—సరే; అట్లే చేసెదను రమ్మ.

(నిష్క్రమింతురు)

రంగము [భీమరాజు సగరున నొకవంటయిల్లు. వ్రేవేము-బాహుకుడు]

బాహు—అహా ! నాకిదియంతయు వింతగనున్నది. తేవుస్వయంవరమేమి ! ఈసగర
ము నేడిల్లుండుటయేమి ? ఒక్కఋతువర్షుడుదప్ప నవ్వరునురాలేదు. ఈస్వ
యంవరమసత్యమై యుండునేమో ?

భారతి—(వ్రేవేకించి) బాహుకా !

బాహు—ఎవరువారు.

భార—నేను దమయంతి చెలికత్తెను. నాపేరు భారతియందురు.

బాహు—సరే; నీవు ఇక్కడికిలయరుదెంచితివి?

భార—వంటకు గావలసిన సామగ్రియులన్నియు మీకు సమగ్రియుగా బంపబడిన వో లేదో యరయుటకు.

బాహు—ఈ కార్యము నీయందు బెట్టిరాయేమి?

భార—ఒకరు పెట్టుటయేమి. నేనేకనుగొనడలచి వచ్చితిని. ఇతరులు మాపురము నకు వచ్చినప్పుడు మేము గౌరవించవలయునుగదా?

బాహు—మంచిదే. కాని మాముత్యపురుగువంట నవ్వరును కాంతాజనము రాలేదు. అందుచేత వృత్తీకము పురుషులున్న వృత్తీకమునకు నీవురాగూడదు.

భార—ఇచ్చట పురుషులెవ్వరున్నారు?

బాహు—నేనుగానా?

భార—నీవు ఋతుపర్ణునివంటలవాడవు కాదా?

బాహు—అయిన

భార—మితేమియులేదు. వంటనాడు ప్రీతితో సమానులే.

బాహు—నీచమత్కరవాక్యములకు నేను వృత్తీకరమియజాలనుగాని, తేపేక దా స్వయంవరము.

భార—అవును.

బాహు—చగర మేమియు నలంకరింపబడలేదేమి! రాజులెవ్వరును రాలేదేమి?

భార—రావలసినవారు వచ్చిరి.

బాహు—శుభసూచనార్థము కోరణములైన గట్టలేదేమి?

భార—ఇది నటనైన పెద్దయే మరల చేయుటదా? దానికంత యలంకారములవసరములేదు.

బాహు—అలాగా వాక్యము తెలియలేదు.

భార—నీకు వంట సేయుటతిప్ప మితేమియు దెలియదు. నీపేరెవ్వరో యెఱుంగవచ్చునా!

బాహు—నల—బాహుగారు

భార—నల్ల బాహుకుడా! రూపమునకు సరియైనపేరే.

(రోపల)

భారతీ! భారతీ!

బాహు—అపిలుచునది యెవరు ?

భార—ఎవరైనీ నీకేమి ! మాదమయంతిదేవి కుమారుడు (ఎదుటజూచి) నాయనా!
వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించును)

ఇంద్ర—భారతీ ! భారతీ !

బాహు—కుమారా ! మీభారతి యిక్కడే యిట్లగినది. నీవెవ్వరవు?

ఇంద్ర—నేను సలహాకీర్తి పుత్రుడను. మాయమ్మ దమయంతిదేవి.

తేగీ, రారనాభాగ్యములవంట ? రారకుట్ట

రారనాతపఃఫలరాసి ? రారతుడి

రార నాకులవర్ధన ? రారపుత్ర

రార కందర్ప రూప, రా, ? రాకుమారా.

(యెత్తుకొని ముద్దులాడును.)

ఇంద్ర—నన్ను దింపుము. మా

భార—(ప్రవేశించి) ఇదేమి బాహుకా ! ఈకుమారునెత్తుకొంటివి ?

బాహు—భారతీ ! పీల్లలెవరికైనా ముద్దేకదా ! అదిగాక, ఈతనియాపురేఖావల
సములు నాకుమారునివలె యున్నవి.

భార—పెండ్లికివచ్చిన స్త్రీలెల్ల నాపెండ్లాములే యన్నట్లున్నది.

దాహు—పెండ్లియనిన జ్ఞాపకమునకువచ్చినది. దమయంతి ద్వితీయస్వయాంవరము
హోతృవచిత్రములు చెప్పనా ? తేపు స్వయాంవరము జరుగునా
జరుగదా ?

భార—దమయంతిని వరించువాడు రావలెనుగదా.

బాహు—అతడెవరు ?

భార—ఎవరుండరు నభూడు.

బాహు—నలుండెక్కడనున్నాడు.

భార—ఎక్కడుండును. పాపము పాము కఱచి వికృతరూపుడైనాడట,

ఇంద్ర—ఏమేమీ ! భారతీ ! మాయమ్మను పాము కఱచినదా ! ఈమాటనాకిది
పఱకెప్పుడును చెప్పలేదేమి ?

(అనుబంధము 17)

సీ. ఇదెవచ్చుమాయయ్యు / అదెవచ్చుననిచెప్ప
 చుంటినియిదియేమి / చోద్యమయ్యు
 యయ్యరాకుండుగా / కదియేమిఘోర స
 ర్పము కలచెననుచు / బలికినాపు
 యంతలోనీరితి / నేలకల్కితివమ్మ
 నమ్ముచునానిమ్ము / నెమ్మనమాన
 మునుదెల్పియున్న నా / చెనటిపామునుజంప
 తండ్రినానందాల్లి / దనుకునమ్మ
 తే. దాచెదేటికి నిక నైన / తండ్రివచ్చి
 సంతసముగూర్చునా నాకు / సత్వరముగ
 నివృద్ధుడైననుచెప్పమా / యొప్పుగాను
 శాంతిఁబొందెదభారతీ / స్వాంతమందు.

మా యయ్యను పాముకలచినసంగతి యంతకుముందేలచెప్పవలెనని? అట్లుచెప్పియున్నచో నేనాపామును చంపియుండునే.

బాహు—అహ! ఈకుమారునిచుద్దుమాట (ఇంద్ర)సేయని ముద్దుబెట్టుకొనుచు)

భార—చాలు చా x బాహుకా. ఇంద్ర)సేనా! రమ్ము.

బాహు—

తే. గీ. ఒహుశసలతాన నార్ధిలో / కలమునింగి
 నట్టిపరాసపుని మదికా / హ్లాద మొసంగి
 చింతనెల్లను మఱిమీర / జేయుఁగాదె
 జాలకులసార మృదుతిర / భాషణములు.

(నిష్క్రమించును)

రంగము;—[భీమరాజు ఆసానము; భీమరాజు-సుదేవుఁడు-ముతుకర్ణుఁడు-
 వాఁరేయుఁడు-బాహుకుఁడు-]

ముతు—భీమరాజా ! ఏమోస్వయంవరమంటివి తల్పియత్న మేమియుఁ గానఁ
 బడదేమి?

భీమ—ముతుకర్ణ రాజర్షి చంద్రా!

తే. గీ. సకలరాజస్యవంశత / చరణయుగళుఁ
 డైన నలరాజు వరియించి / నట్టిసాధ్యు
 కకటపెండియుఁ బెండ్లిసే / యంగఁడలఁచు
 వాడనే! యంతఃఖలుఁడనే / పాపమతినె.

ఋతు—నీమూటలయందు వాకేమియు సర్థము దోచుటలేదు.

సుదే—ఋతు కర్ణ భూమి పాలా! నీవు మమ్ము ముక్కుగవలయును. నీయొద్ద నలభూమి
 శ్వరుఁడు పుచ్చన్న వేషమును నుండెని యెఱింగి యాతని నిక్కడకురప్పించుట
 కీయ పాయముఁబన్నితిమి. దీనికి నీవాగ్రహించవలను.

ఋతు—సుదేవా! నలరాజు నాయొద్ద నెవలనున్నాడు!

సుదే—(జాహుకుని సమీపించి)

సీ. తనజయధ్వజసము / ద్యద్వాత మిధరా
 పాలప్రకాశ దీ / పంబులార్పఁ
 దనశౌర్య భాస్కరా / తపము శాత్రువృషా
 ఖర్వగర్వధ్వాంత / గణమడంకు
 దనకటహార్భట / స్తైరితంబువరరాజ
 హంసమండలిగుండి / యలనగల్ప
 దనవాహినీకాండ / ధౌర్జ్యఁబుప్రతికూల
 ధరణిభ్రష్టలభే / దనమొనర్పఁ

తే. గీ. దనరుదోర్దండ మండిత / ద్దండచండ
 మండలాగ్రహించుట / కుండలీంద్ర
 భక్షితమదాంధ పరివంధి / బంధురాను
 గంధవహసాలి శ్రీనల / యైవమాళి.

సీ. తాగకాదితపార / నూరారిడిండీర

తారకచ్చాయలఁ / దఱిమివైచి
 సారసరపటే / సాగంగాపార
 సారశ్వభాంతి / శ్వరులనడచి
 క్షీరవారిధిపూర / వారణాశతతార
 హరహీరుచుల / నవహసించి

శారదానీరజః / శారదానారద

నీరసభాషాని / శారదానీరజ

తే. రోదసిపేట్రుండు క / హృదితమయి

యడరెనెవ్వాని సత్కీర్తి / యతఃకునిషధ

నేలుశ్రీనళనరపాలు / డెప్పుడునుభయ

గలుగుఁగాతః; యతఃనిగిని / మ్మనుషమతికి.

వీరసేన కుమారుడై విఖలరాజవ్యతిరేకత్వగునిదీపితపాదసరోజుండై, ధరాచక్రము నిర్వక్తృ వరాక్రమమునఁ జాలించుచు భీమరాజపుత్రీయగు దయమందినిఁ బెండ్లి నొడి, నాదనోదయ భాగ్యమునంది, విధివృత్తమున కూచూజాదమున రాజ్యశ్రీల నొడి, నిజాంగవాసహితముగ నరణ్యములకేగి, యుదుభార్యను విడిచి షర్వదష్టుడై బాహుకనామమున వాముతువర్ణ నరపాలమాళిని సేవించుచున్న సిద్ధసత్వకీర్తియగు మానలచక్రవర్తి కథలమంగళములు ఘటిల్లుగాక! (ఫలాక్షతులియ్యజోవుచు)

బాహు—(తీసికొనక) బా! ప్లాణోత్తమా! నన్నేల వగిహసపాతునిగాఁ జేసెదవు నే నేమి! నలుండనగుటయేమి?

సుదే—రాజచంద్రా! ఇకనివు దాచిననురాగదు ప్రతివిషయము, నేనుబాగుగ వరీక్షించితి. మొన్న నేను ఋశుపర్ణుని గూఢాఘాతమునకువచ్చి చూడసందర్భమున నుని మాషించినవృత్తు నీవు సమర్థించినవాక్యము లిలేరా! స్వయంవరలేఖ నీవు చదువలేక కొలుపువిడిచివెడలట తెలియరా; ఇంతయేల! ఆరాత్రి నీవు జీవలునితో శయనించియుండి దమయంతికైవసు వరితావసు నను చాటుననుడి వినలేదా? ఇంతకంటె కావలసినదేమున్నది. నీకంత స్వయంవరము మూకుడెలియదా?

వాస్తే—ఇది మానలరాజకంతస్వరమే!

భీమ—

తే. గీ. దాదాదేటికి నీవింక / ధరణిపాల!

ఈతలోడరిబాధల / కేమిగాని

జనకుఁజూడంగఁ గాంక్షించు / తనయునైనఁ

గాంచి కృపమీఱమమ్మర / ధీంచుమయ్య

ద్వితీయస్వయంవరమను పేరున నిమ్మును రక్షించినందుకు నన్ను ఊహింపుము.

చి త్రి న లీ య ము.

మరలనిన్ను దమయంతి వడయుటయే ద్వితీయస్వయంవరమని యెఱుంగుము.

(దమయంతి - వ్రోవేశము)

దమ—నాథా! మనోవాక్యాదుకర్మముల నీవద సేవదత్తు నన్యమెఱుంగను. రాజ్య
న్యూతిఁబొందిన నేను విదర్భకుగానని నీవువచించిన కారణమున నిటకురప్పించు
టకీ నీచమార్గమునకు సమ్మతించి మహాపాపముఁ గట్టుకొంటిని. నీయెడబా
టునకు నాదేహమునఁ బ్రాణములుపోవక నిలచియున్నవి. నీవునన్నుఁ గరుణిం
చవేని నీచరణస్పర్శిని పాణములునిడిచెద.

(నలుని పాదములపైఁబడి)

ప్రాణేశ్వరా! వాచలన నేవిధమైన దోషములేదు. నీవేరీతిని నాగుణములుబరితీం
కఁదలఁచినను సందుకు సమ్మతించును. అగ్నింబ్రోవేశింపుమన్నఁ బ్రోవేశింతును.

(అకసమున . దమయంతిప హసాద్వి - మహాసాద్వి)

ముతు—(నలునిఁజూచి) నలరాజా! ఇంకను దాచెదవే! మూకంబరవాణి సాక్ష్యము
చాలదా!

ఇంద్ర—(నలుని సమీపించి) తండ్రీ! నన్ను రక్షించి మాయమృదు చేపట్టుము.

బాహు—(లేచి కర్కోటకునిఁదలఁచి) హే కర్కోటకా! నీవరముఁ దీర్చుట కిదియేసమ
యము. కావున నన్నురక్షింపుము.

(ఒకవసనము బాహుకునిపైఁబడును. రూప ముమాణి నలఁడగును.

మ, తరుణీ చింతిలబోసు; నీయెడలనే | తథ్యంబుగాఁజేసితి

గురుదోషము లనేకములే; మదిమహా | కోధంబునుంబూనకే

కరుణించందగునన్ను; వేగ, త్రిజగ | క్కల్యాణచారితి; యె

వ్వరికిశక్యము; ధాతవ్రాతలను ద | వ్పక్షయ భూమండలిన్.

(వ్రోవేశము ఒకపారుడు)

పాగు—(భీమరాజునుఁజూచి) మహారాజా! నలుఁడు మమ్మువిడిచి యరణ్యముల కరి
గినాడు. పుష్కరుడురాజై, దేవలుఁడను బ్రాహ్మణమూర్తి యువదేశమున
మమ్ముగ్రూరముగ బాలించుచుండ నందఱుమును గలసి పుష్కరుని బంధించి
తిమి. దేవలుఁడు తనకేమి హానిసేయుదుమోయని బలవంతుముగ మడిసినాడు.
మారాజపుత్రుఁడు మీయొద్దనున్నాడట. కావున నక్కమారునకు రాజ్యా
భిషేకముఁగావించి మీరు మమ్ముబలిపాలింపవలయును.

న—పారా! వీరెవ్వరో యానవాలు వట్టగలవా?

న—(సంకోపమాణ) ఆహా! భాగ్యము. మానలరాజును జూచితిమి.

లు—వా రేయో! మాండు పుష్కరుని బంధవిముక్తినిజేసి నారాకపురంబున

బాటబంపుము. ఇంద్రసేనునకే యువరాజ్యాభిషేకముఁ గావితము.

ముతు—నలరాజా! నీనిజవృత్తముఁ దెలియక యథరాధ మొనర్పితికదా!

(నమస్కరించును)

నలు—ముతువర్ణమహిషాలా! ఎంతగూట పలికితిని. నీవుజేసిన గౌరవము - నాయె

డలఁజూపినచేమ - వర్ణనాతీతము.

(ఆకాశమున)

నలరాజా! నేను కలిని, నీచిత్తశుద్ధికి నేనుసంతసించి వరమిచ్చుచున్నాను. నిన్నునుద
మయంబున ముతువర్ణునిఁ గర్మోటకుని న్మరించినచో గలిబాధలు కలుగతుండుఁ గాక ?

నలు—భాగ్యము భాగ్యము (సుదేవా) నీదయావిశేషమున నాలుబిడ్డలఁ గంటిని.

సుదే—రాణిందా! నీవు నన్ను శ్లాఘించు వలదు నేను నీదయారసమునకుఁ బాతుఁ
డను.

నలు—ముతుపర్ణభూమి శ్వరా! నిషధలో జరుగు యింద్రసేనకు మారవట్టాభిషేక

మునకు నీవుకూడ రావలయునని నాకోరిక.

ముతు—ఇంతకంటెఁ గావలసినదేమున్నది.

సుదే—మనకు వేళ యయినదిరండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

(నిషధయందు ఇంద్రసేనుని వట్టాభిషేకము చూపవలయును.)

ఇది పంచమాంకము

సర్వము సంపూర్ణము.

